

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
PIEAUGUŠO PEDAGOĢISKĀS IZGLĪTĪBAS CENTRS

VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE

**MĀCĪBU PAŅĒMIENI 6. KLASES SKOLĒNU TEKSTA
IZPRATNES VEIDOŠANĀ VĒSTURES MĀCĪBU
PROCESĀ**

DIPLOMDARBS

Autors: **Sandris Rakauskis**

Studenta apliecības Nr.: sr07028

Darba vadītāja: profesore Dr. ped. Rudīte Andersone

Darba konsultants: Dr. Vēstures doktors, asoc.prof.

Ilgvars Misāns

RĪGA 2013

ANOTĀCIJA

Diplomdarba autors: Sandris Rakauskis

Diplomdarba tēma: „Mācību paņēmieni 6. klases skolēnu teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā”.

Mērķis: izpētīt mācību paņēmienus 6. klases skolēnu teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā.

Diplomdarbs sastāv no ievada, 5 nodaļām, secinājumiem, izmantotās literatūras un avotu saraksta ar 30 vienībām, 8 pielikumiem.

Pirmajā nodaļā analizēta pedagoģiskā un psiholoģiskā literatūra par mācību metodēm un to klasifikāciju, kā arī par mācību paņēmieniem lasīšanas prasmi attīstīšanā.

Otrajā nodaļā analizēts vēstures mācību priekšmeta saturs Latvijas vēsturē un Pasaules vēsturē 6. klasē, izmantojot pedagoģisko literatūru, valsts pamatizglītības standartu un mācību programmu.

Trešajā nodaļā analizēta pedagoģiskā un psiholoģiskā literatūra par pusaudžu vecumposma raksturojumu.

Ceturtajā nodaļā izpētīta pedagoģiskā pieredze mācību paņēmieni izmantošanā 6. klases skolēnu teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā.

Piektajā nodaļā eksperimentāli pārbaudīti mācību paņēmieni 6. klases skolēnu teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā.

Pētījuma laikā tika gūta atbilde uz pētījuma jautājumu, kādus mācību paņēmienus jāizmanto, lai attīstītu 6. klases skolēnu teksta izpratni vēstures mācību procesā. Tika secināts, ka, mērķtiecīgi izmantojot mācību paņēmienus- *vizuālo plakātu* vai *komiksu*, *domu kartes* vai *shēmu veidošana*, *jautājumu* un *apgalvojumu teikumu veidošana*-, novērojama pozitīva tendence lasītprasmi attīstībā.

Atslēgvārdi: mācību process, vēstures mācību priekšmets, teksta izpratnes veidošana, mācību paņēmieni, pedagoģiskā pieredze, eksperimentālā pārbaude, lasītprasmi attīstība.

ANNOTATION

Author of diploma work: Sandris Rakauskis

Theme: “Teaching/learning strategies for developing text comprehension in the study process of history in Grade 6”

Aim: to investigate teaching/learning strategies for developing text comprehension in the study process of history in Grade 6.

Diploma work consists of introduction, 5 chapters, conclusions, indication of literature sources with 30 units and 8 appendices.

The first chapter analyses the pedagogical and psychological literature about teaching methods and their classification, and also teaching/learning strategies of reading comprehension.

The second chapter analyses the content of Latvian history and world history for 6th grade on basis of pedagogical literature, basic education standard and curriculum.

The third chapter analyses pedagogical and psychological literature about teenagers` characteristics.

The fourth chapter describes the pedagogical experience at practising teaching/learning strategies of reading comprehension for 6th grade learners during history teaching process.

The fifth chapter displays experimentally tested teaching/learning strategies of reading comprehension during history teaching process.

During the research there was found the solution of the problem - which teaching/learning strategies are the most appropriated to develop the reading comprehension of 6th grade learners at history lessons. It was concluded that determined teaching/learning strategies like visual posters, comics, and mind maps, making schemes, questions and statements lead to positive tendencies at development of reading comprehension skills.

Key words: teaching process, history subject, forming reading comprehension, teaching/learning strategies, pedagogical experience, experimental testing, development of reading skills.

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads.....	5-7
1. Mācību metožu teorētiskā analīze.....	8-19
1.1. Mācību metožu klasifikācija.....	8-13
1.2. Mācību paņēmieni lasīšanas prasmju attīstīšanā.....	13-19
2. 6. klases vēstures mācību priekšmeta satura analīze	20-29
2.1. Mācību satura analīze izglītības standartā un mācību programmā.....	20-25
2.2. Mācību līdzekļu analīze.....	25-29
3. Pusaudžu vecumposma raksturojums.....	30-37
4. Teksta izpratnes veidošanas pieredze vēstures mācību priekšmetā 6. klasē.....	38-48
4.1. 6. klases skolēnu pieredze teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā..	38-42
4.2. Skolotāju pieredze teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā.....	43-48
5. Mācību paņēmieni izmantošanas eksperimentālā pārbaude 6. klases.....	49-60
skolēnu teksta izpratnes veidošanā	
Secinājumi.....	61-62
Izmantoto avotu un literatūras saraksts.....	64-66
8. pielikumi.....	67-94

IEVADS

Izglītības iestādē bērns (vēlāk- pusaudzis, jauniešs) kopumā pavada lielāko daļu no savas dzīves pirmajiem 18 gadiem, tādēļ skolai ir plašas iespējas ietekmēt katra skolēna tādas personības veidošanu, kas grib un prot iekļauties 21. gadsimta sabiedrībā. Mūsdienu un tuvākās nākotnes sabiedrībā būs pieprasīti tādi jaunie cilvēki, kas spēj būt elastīgi un mērķtiecīgi, komunikabli un apveltīti ar spēcīgu raksturu, tādēļ izglītības iestādei ne tikai jāattīsta šīs prasmes un iemaņas, bet arī jāpaaugstina skolēnu motivācija uzņemties atbildību par nākotnes sabiedrības veidošanu.

Aizvien biežāk tiek aktualizēta lasītprasmes nepieciešamība un nozīme mācību procesa efektīvā apgūvē jebkurā mācību priekšmetā. Prasme lasīt ar izpratni ir ne tikai prasme, bet arī mācību līdzeklis, jo, attīstīdami lasīšanas prasmes ar mācību paņēmieni palīdzību, skolēni iegūst mācību rīkus, ar ko paveikt daudzveidīgus uzdevumus un atrisināt problēmas.¹ Tāpat lasītprasme ir nozīmīga, lai skolēns pēc izglītības iestādes absolvēšanas spētu veiksmīgi iekļauties sabiedrībā un darba tirgū, jo lasītprasme ir viena no 21. gadsimta sabiedrības sociālajām un ekonomiskajām pamatprasībām,² tādēļ skolēniem un viņu ģimenēm sadarbībā ar izglītības iestādi jāveicina lasītprasmi attīstību, lai ikvienam skolēnam būtu izaugsmes iespējas mūsdienu sabiedrībā.

Vēstures mācību priekšmets ir pateicīgs lasītprasmi attīstīšanai, jo analizējot ne tikai pieejamajos vēstures avotus, bet arī lasot ar izpratni vēstures literatūru, ir iespējams izzināt pagātni. Lai skolēns veiksmīgi spētu apgūt nepieciešamās zināšanas, prasmes un attieksmes vēstures mācību priekšmetā, ir ļoti svarīgi, lai skolēnam jau vēstures priekšmeta apguves pirmajā gadā (6. klasē) tiktu nodrošināta iespēja uzsākt veidot savu personīgo pieeju kā prasmīgi un ar izpratni strādāt ar tekstu. Jāatzīmē, ka prasmīga vēstures literatūras (šajā gadījumā galvenokārt mācību grāmatas) izmantošanas pieredze palīdz skolēnam turpmākajos mācību gados daudz veiksmīgāk analizēt pieejamos vēstures avotus, tādēļ būtiskākais akcents 6. klasē ir skolēnu teksta izpratnes veidošana darbā ar mācību grāmatām, ko iespējams panākt, izmantojot daudzveidīgus mācību paņēmienus.

No iepriekš minētā secināms, ka sākot jau ar 6. klasi, pateicoties vēstures mācību priekšmeta specifikai, ir iespējams pilnveidot un attīstīt skolēna zināšanas, attieksmes, prasmes un iemaņas atbilstoši 21. gadsimta sabiedrības pamatprasībām.

¹ Eiropas komisija. *Lasītprasmes mācīšana Eiropā: konteksts, rīcībpolitika un prakse*. Brisele: Izglītības, audiovizuālās jomas un kultūras izpildaģentūra, 2011., 43. lpp.

² Eiropas komisija. *Lasītprasmes mācīšana Eiropā ...* 7. lpp.

Atbilstoši tam tika nolemts izstrādāt diplomdarbu par tēmu „*Mācību paņēmieni 6. klases skolēnu teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā*”.

Pētījuma objekts: mācību process 6. klases vēstures mācību priekšmetā.

Pētījuma priekšmets: mācību paņēmieni teksta izpratnes veidošanā.

Pētījuma mērķis: izpētīt mācību paņēmienus 6. klases skolēnu teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā.

Pētījuma uzdevumi:

1) analizēt pedagoģisko un psiholoģisko literatūru par mācību metodēm, vēstures mācību priekšmeta saturu, pusaudžu vecumposma raksturojumu;

2) izpētīt pedagoģisko pieredzi mācību paņēmienu izmantošanā 6. klases skolēnu teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā;

3) eksperimentāli pārbaudīt mācību paņēmienus 6. klases skolēnu teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā.

Pētījuma jautājums: kādus mācību paņēmienus ir jāizmanto, lai attīstītu 6. klases skolēnu teksta izpratni vēstures mācību procesā?

Pētniecības metodes:

1) literatūras un dokumentu analīze;

2) aptaujas metodes;

3) pedagoģiskā novērošana;

4) izmēģinājumdarbība.

Pētījuma bāze:

1) 6.klases skolēni- 10 no Gulbenes novada vidusskolas, 26 no Vidzemes reģiona;

2) pedagogi- 30 no Vidzemes reģiona izglītības iestādēm.

Diplomdarba struktūra veidota atbilstoši izvirzītajiem pētījuma uzdevumiem. Darbs sastāv no ievada, 5 nodaļām, secinājumiem, izmantotās literatūras un avotu saraksta ar 30 vienībām, 8 pielikumiem.

Darba **pirmajā nodaļā** analizēta pedagoģiskā un psiholoģiskā literatūra par mācību metodēm un to klasifikāciju, kā arī par mācību paņēmieniem lasīšanas prasmju attīstīšanā, bet **otrajā nodaļā** analizēts vēstures mācību priekšmeta saturs Latvijas vēsturē un Pasaules vēsturē 6. klasē, izmantojot pedagoģisko literatūru, valsts pamatizglītības standartu un mācību programmu. **Trešajā nodaļā** analizēta pedagoģiskā un psiholoģiskā literatūra par pusaudžu vecumposma raksturojumu, toties **ceturtajā nodaļā** izpētīta pedagoģiskā pieredze mācību paņēmienu izmantošanā 6. klases skolēnu teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā.

Savukārt **piektajā nodaļā** eksperimentāli pārbaudīti mācību paņēmieni 6. klases skolēnu teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā.

1. MĀCĪBU METOŽU TEORĒTISKĀ ANALĪZE

Mācību rezultāti lielā mērā atkarīgi ne tikai no mācību mērķu, satura noteikšanas, bet arī no mācību metodēm, kas tiek izmantotas, lai tos sasniegtu. Aizvien biežāk mūsdienu skolu praksē tiek meklēti līdzekļi skolēnu aktivitātes paaugstināšanai mācību procesā. Pedagoģijas profesors Leonards Žukovs norādījis, ka viens no drošākajiem ceļiem tā īstenošanā ir mācību uzdevumiem un saturam atbilstošu mācību metožu apguve un to radoša izmantošana mācību procesā.³

Mācību metodes sevī ietver mācību paņēmienus, tai skaitā, paņēmienus teksta izpratnes veidošanā, kuru apguves un lietošanas nepieciešamība mācību procesā tiek aktualizēta aizvien vairāk, jo laba lasītprasme ir ne tikai viens no galvenajiem mācību mērķiem, bet arī mācīšanās līdzeklis, tāpēc spēja lasīt ir būtisks rīks, kas ļauj izmantot tiesības uz izglītību.⁴

1.1. Mācību metožu klasifikācija

Metode ir („grieķiskas izcelsmes vārds un nozīmē „ceļu uz kaut ko””⁵) „darbības principu kopa, kas nodrošina mērķa sasniegšanas efektivitāti”.⁶ Savukārt profesors Leonards Žukovs mācību metodi skaidro kā „skolotāja un skolēna savstarpēju sadarbības paņēmieni sistēmu, kura vērsta uz izglītošanas, audzināšanas un attīstības uzdevumu risināšanu mācību procesā”.⁷ Toties Pedagoģijas skaidrojošajā vārdnīcā norādīts, ka metode ir: „Skolotāja un skolēnu savstarpējās sadarbības paņēmieni kopums, kāds nepieciešams noteikta didaktiskā principa vai pedagoģiskās pieejas ietvaros un paredzēts, lai nodrošinātu mācību, audzināšanas un attīstības uzdevumu izpildi mācību procesā un izglītības mērķu sasniegšanu”.⁸ No iepriekš minētā secināms, ka mācību metodi ir iespējams raksturot kā paņēmieni kopumu, kas nodrošina efektīvu sadarbību starp pedagogu un izglītojamo, lai realizētu mācību un audzināšanas mērķus un uzdevumus.

Ļoti būtiski ir izprast jēdzienu *metode* un *mācību paņemiens* savstarpējo saistību. Mācību paņemiens pedagoģiskajā literatūrā tiek skaidrots kā metodes daļa, kuram nav patstāvīgas nozīmes mācību mērķu un uzdevumu realizēšanā, taču tas nodrošina efektīvāku

³ Žukovs, L. *Ievads pedagoģijā (pamatkurss)*. Rīga: RaKa, 1997., 72. lpp.

⁴ Eiropas komisija. *Lasītprasmes mācīšana Eiropā...* 7. lpp.

⁵ Žukovs, L. *Ievads pedagoģijā...* 72. lpp.

⁶ Vedins, I. *Mācīšanas māksla*. Rīga: Avots, 2011., 122. lpp.

⁷ Žukovs, L. *Ievads pedagoģijā...* 72. lpp.

⁸ *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000., 96. lpp.

patmatmetodes darbību.⁹ Jau 1985. gadā Jurijs Babanskis grāmatā „*Mācību metodes mūsdienu vispārīzglītojošajā skolā*”¹⁰, norādījis, ka mācību metodes pedagoģiskajā darbībā tiek izmantotas savstarpēji saistītā veidā mijiedarbojoties, tādēļ bieži vien konkrētā mācību metode var kļūt par kādas citas mācību metodes mācību paņēmieni. Secināms, ka mācību metodes sevī ietver konkrētus mācību paņēmienus jeb mācību paņēmieni ir mācību metožu daļa.

Mācību metodes izvēli nosaka darbības specifika- darbības veids, sfēra, mērķis¹¹-, kā arī tas ir atkarīgs no izglītojamo skaita un viņu spējām, pedagoga personības un darba pieredzes, pieejamajiem tehniskajiem līdzekļiem¹². Savukārt pedagoģe Līga Miķelsone norādījusi, ka mācību metožu izvēli nosaka arī tādi faktori kā mācību motivācijas līmenis, satura un prasību apjoms, telpas, skolēnu vecuma īpatnības, aktivitāte un savstarpējās attiecības.¹³

Pedagoģiskajā literatūrā jautājumā par mācību metodes nozīmi mācību procesā un uzdevumiem tiek atspoguļota vienota izpratne, proti, mācību metode ir mācību procesa sistēmas sastāvdaļa,¹⁴ un tā nodrošina mācību satura kvalitatīvu apgūšanu.¹⁵

Mācību metožu klasifikācija ir iespējama pēc vairākiem pamatprincipiem. Filozofijas doktors un vairāku publikāciju autors par zinātniskās izziņas metodoloģiju un didaktiku Ivans Vedins grāmatā „*Mācīšanas māksla*”¹⁶, analizējot mācību metožu klasifikāciju, norādījis, ka tā ir iespējama pēc trīs iedalījuma pamatiem:

1. mācību vielas avota;
2. mācību vielas loģiskās virzības;
3. mācību vielas intelektuālās ievirzes.¹⁷

Pēc mācību satura mācību metodes iedalāmas trīs grupās: verbālās, uzskates un praktiskās metodes. Verbālā metode tiek realizēta runas formā un rakstveidā, uzskates metode nodrošina mācīšanas uzskatāmību, bet praktiskās metodes- noturīgu iemaņu izveidošanu. Šīs metodes ir savstarpēji saistītas un starp tām pastāv dažādas kombinācijas, atkarībā no mācību temata īpatnībām.¹⁸

⁹ Žukovs, L. *Ievads pedagoģijā...* 72. lpp.

¹⁰ Babanskis, J. *Mācību metodes mūsdienu vispārīzglītojošajā skolā*. Rīga: Zvaigzne, 1989., 19. lpp.

¹¹ Vedins, I. *Mācīšanas māksla...* 122. lpp.

¹² Golubova, V., Ikale, I. *Ideju banka I: mācību metodes un metodiskie paņēmieni*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2009., 3. lpp.

¹³ Miķelsone, L. *Mācību metodes sociālajās zinībās*. Rīga: RaKa, 2002., 5. lpp.

¹⁴ Ivans Vedins norādījis, ka mācību procesa sistēmu veido mācību mērķi, saturs, formas un metodes. Šīs apakšsistēmas ir nosacīti patstāvīgas un savstarpēji saistītas. [Vedins, I. *Mācīšanas māksla...* 31. lpp.]

¹⁵ Babanskis, J. *Mācību metodes...* 46., 59. lpp.; Žukovs, L. *Ievads pedagoģijā...* 72.-73. lpp.; Vedins, I. *Mācīšanas māksla...* 29.-31. lpp.

¹⁶ Vedins, I. *Mācīšanas māksla...* 122. lpp.

¹⁷ Skatīt tabulu 1.1.1. *Mācību metožu klasifikācija*, 9. lpp.

¹⁸ Vedins, I. *Mācīšanas māksla...* 124. lpp.

Pēc mācību satura loģiskās virzības nosaka deduktīvās metodes (mācību vielas virzība no vispārējā uz atsevišķo) un induktīvās metodes (mācību vielas virzība no atsevišķā uz vispārējo).¹⁹

Pēc mācību vielas intelektuālās ievirzes mūsdienu pedagoģiskajā literatūrā pastāv dažādas mācību metožu klasifikācijas iespējas.²⁰ Ņemot vērā pedagoga un skolēnu intelektuālās aktivitātes pakāpi, mācību metodes ir iespējams iedalīt trīs pamatgrupās: informatīvi reproduktīvās, skaidrojoši ilustratīvās un radoši produktīvās.²¹ Informatīvi reproduktīvās metodes mērķis ir mācību satura iegaumēšana, taču skaidrojoši ilustratīvās metodes mērķis- mācību satura izpratne, un radoši produktīvās- pētnieciskās domāšanas pamatu veidošana.

1.1.1. tabula

Mācību metožu klasifikācija²²

Iedalījuma pamats	Metožu iedalījums grupās	Metožu mērķis
1. Mācību vielas avots	Verbālā metode	Īstenojas runas formā un rakstveidā.
	Uzskates metode	Mācīšanas uzskatāmības nodrošināšana.
	Praktiskās metodes	Noturīgu iemaņu izveidošana.
2. Mācību vielas loģiskā virzība	Deduktīvās metodes	Mācību vielas virzība no vispārējā uz atsevišķo.
	Induktīvās metodes	Mācību vielas virzība no atsevišķā uz vispārējo.
3. Mācību vielas intelektuālā ievirze	Informatīvi reproduktīvās metodes	Mācību vielas iegaumēšana.
	Skaidrojoši ilustratīvās metodes	Mācību vielas izpratne.
	Radoši produktīvās metodes	Pētnieciskās domāšanas pamatu veidošana.

¹⁹ Vedins, I. *Mācīšanas māksla...* 124. lpp.

²⁰ Piemēram, Krievijas pedagogs Isāks Lerneris mācību metodes pēc intelektuālās ievirzes iedala informatīvi receptīvās, reproduktīvās, problēmu izklāsta, heirstiskās un pētnieciskās. [Vedins, I. *Mācīšanas māksla...* 126. lpp.]

²¹ Vedins, I. *Mācīšanas māksla...* 126. lpp.

²² Turpat, 123.-128. lpp.

Jānorāda, ka mācību metožu klasifikācija arī ir iespējama, vadoties pēc to saistības ar šādiem didaktikas jēdzieniem:

1. ar mācību satura elementiem;
2. ar didaktiskajiem uzdevumiem;
3. ar mācību uzdevumiem.²³

Mācību metožu klasifikācijā saistībā ar mācību satura elementiem²⁴ izšķir tādas mācību satura elementus kā zināšanas, darbības veidu un radošās darbības pieredzi, kā arī emocionāli vērtējošās attieksmes pieredzi, kuru apgūvē tiek izmantotas konkrētas mācību metodes. Zināšanu apgūvē tiek pielietotas skaidrojoši ilustratīvās metodes- stāstījums, lekcija, skaidrojums, pārrunas, diskusija un demonstrējumi. Reproductīvās metodes- vingrinājumi un praktiskā darbība- tiek izmantotas, lai izglītojamajam sniegtu iespēju iegūt daudzveidīgu darbības veidu pieredzi. Radošās darbības pieredzes nodrošināšanā tiek izmantotas problēmmācību metodes- problēmiskais izklāsts, heuristiskā metode un pētnieciskā metode. Savukārt pārdzīvojuma radīšanas un emocionālās iedarbības paņēmieni tiek izmantoti, lai pilnveidotu izglītojamā emocionāli vērtējošās attieksmes pieredzi.

1.1.2. tabula

Mācību metožu saistība ar mācību satura elementiem²⁵

Mācību satura elementi	Mācību metodes
Zināšanas	Skaidrojoši ilustratīvās metodes (stāstījums, lekcija, skaidrojums, pārrunas, diskusija, demonstrējumi).
Darbības veidu pieredze	Reproduktīvās metodes (vingrinājumi, praktiskā darbība).
Radošās darbības pieredze	Problēmmācību metodes: problēmiskais izklāsts, daļēju meklējumu jeb heuristiskā metode, pētnieciskā metode.
Emocionāli vērtējošās attieksmes pieredze	Pārdzīvojuma radīšanas, emocionālās iedarbības paņēmieni.

Savukārt mācību metožu klasifikācijā saistībā ar didaktiskajiem uzdevumiem²⁶ izšķir tādas didaktiskos uzdevumus kā zināšanu apguve, prasmju veidošana un nostiprināšana, zināšanu un prasmju apguves pārbaude un tiem atbilstošas mācību metodes. Metodes- stāstījums, lekcija, pārrunas, diskusijas, demonstrējumi, novērojumi- tiek pielietotas zināšanu apgūvē, taču metodes- vingrinājumi, praktiskie darbi, laboratorijas darbi, grupu darbi,

²³ Andersone, R. *Pusaudžu sociālo prasmju veidošanās*. Rīga: RaKa, 2001., 16.-17. lpp.

²⁴ Skatīt tabulu 1.1.2. *Mācību metožu saistība ar mācību satura elementiem*, 10. lpp.

²⁵ Andersone, R. *Pusaudžu sociālo prasmju veidošanās...* 12.- 19. lpp.

²⁶ Skatīt tabulu 1.1.3. *Mācību metožu saistība ar didaktiskajiem uzdevumiem*, 11. lpp.

eksperimenti un projekti- tiek izmantotas izglītojamo prasmju veidošanā un nostiprināšanā. Savukārt zināšanu un prasmju apguves pārbaudei tiek izmantotas kontroles un paškontroles metodes (mutvārdu, rakstveida, praktiskās), laboratorijas darbi un grupu darbi.

1.1.3. tabula

Mācību metožu saistība ar didaktiskajiem uzdevumiem²⁷

Didaktiskais uzdevums	Mācību metode
Zināšanu apguve	Stāstījums, lekcija, pārrunas, diskusijas, demonstrējumi, novērojumi.
Prasmju veidošana un nostiprināšana	Vingrinājumi, praktiskie darbi, laboratorijas darbi, grupu darbi, eksperimenti, projekti.
Zināšanu un prasmju apguves pārbaude	Grupu darbi, laboratorijas darbi, kontroles un paškontroles metodes (mutvārdu, rakstveida, praktiskās).

Mācību metožu klasifikācijā saistībā ar mācību uzdevumiem²⁸ tiek izdalīti astoņi mācību uzdevumi un to realizēšanai atbilstošas mācību metodes. Teorētisko un praktisko zināšanu apguvei tiek izmantotas verbālās metodes, vērīguma un uzmanības attīstībai-uzskatāmības metodes. Savukārt praktiskās un reproduktīvās metodes tiek pielietotas praktisko prasmju un iemaņu veidošanā un zināšanu, prasmju un iemaņu veidošanā. Pētnieciskās un radošās darbības, domāšanas patstāvīguma attīstībā tiek pielietotas meklējumdarbības metodes. Induktīvās metodes tiek izmantotas, lai skolēnam veidotu vispārīnāšanas prasmes un attīstītu prasmes veikt induktīvos slēdzienus. Savukārt analizēšanas prasmju veidošanai un deduktīvo slēdzienu veikšanas prasmju attīstīšanai tiek izmantotas deduktīvās metodes. Toties patstāvīgā darba prasmju un iemaņu veidošanā tiek pielietotas patstāvīgā darba metodes.

1.1.4. tabula

Mācību metožu saistība ar mācību uzdevumiem²⁹

Mācību uzdevums	Mācību metode
Teorētisko un praktisko zināšanu apguve	Verbālās metodes
Vērīguma, uzmanības attīstība	Uzskatāmības metodes
Praktisko prasmju un iemaņu veidošana	Praktiskās metodes

²⁷ Andersone, R. *Pusaudžu sociālo prasmju veidošanās...* 12.-19. lpp.

²⁸ Skatīt tabulu 1.1.4. *Mācību metožu saistība ar mācību uzdevumiem*, 11.- 12. lpp.

²⁹ Andersone, R. *Pusaudžu sociālo prasmju veidošanās...* 12.-19.lpp.

Zināšanu, prasmju un iemaņu veidošana	Reproduktīvās metodes
Pētnieciskās un radošās darbības attīstība, domāšanas patstāvīguma attīstība	Meklējumdarbības metodes
Vispārināšanas prasmju veidošana, induktīvo slēdzienu veidošanas prasmju attīstība	Induktīvās metodes
Analizēšanas prasmju veidošana, prasmju veikt deduktīvos slēdzienus attīstība	Deduktīvās metodes
Patstāvīgā darba prasmju un iemaņu veidošana	Patstāvīgā darba metodes

Secināms, ka mācību metodes ir neatņemama sastāvdaļa mācību procesā, bez kuras nebūtu iespējama mācību satura apguve, prasmju un iemaņu veidošana. Pieeja metožu klasifikācijai ir nosacīti vienota, jo jāņem vērā, ka mūsdienu pedagoģijā pārliecinoši dominē uzskats par metožu daudzveidību un iespējamību radīt jaunas metodes atbilstoši mācīšanas un mācīšanās vajadzībām.

1.2. Mācību paņēmieni lasīšanas prasmju attīstīšanā

Lasīšanas prasmju attīstīšanai mācīšanas un mācīšanās procesā ir būtiska nozīme, jo lasīšana ir viens no veidiem kā iegūt zināšanas. Lasīt tekstu ar izpratni- to veicina atbilstoši mācību paņēmieni, tādēļ ir nepieciešams saprast, ar kurām mācību metodēm ir saistīta šīs prasmes attīstība.

No vienas puses lasīšanas prasmju attīstīšana ir saistīta ar praktiskajām un reproduktīvajām metodēm, ja par prioritāti tiek izvirzīts mācību uzdevums: praktisko prasmju un iemaņu veidošana. No otras puses- ar izskaidrojoši ilustratīvo metodi-, ja tiek pieņemts, ka lasīšanas prasme ir kā līdzeklis, kas nodrošina mācību satura elementa- zināšanas- apguvi.³⁰ Jāsecina, ka nav nepieciešamība strikti nodalīt abus pieņēmumus, jo mācību procesā gan zināšanu ieguve ir praktiski neiespējama bez lasīšanas, gan lasīšanas prasmju pilnveidošana ir nesaraucjami saistīta ar zināšanu ieguvi.

Pēc lasītprasmes pamatu apguves un prasmju attīstīšanas pirmajiem gadiem pirmskolā, skolēniem lasīšanas pamatprasmes ir jānostiprina tā, lai viņi prastu „*lasīt, lai mācītos*”.³¹ Eiropas komisijas izdevumā norādīts, ka skolēniem sākumskolā ir jāturpina attīstīt vārdu atpazīšanas prasmes, jāuzlabo tekoša lasīšana un saistīta teksta lasīšanas ātrums, taču

³⁰ Skatīt 1. nodaļas apakšnodaļu 1.1. *Mācību metožu klasifikācija*, 10. lpp.

³¹ Eiropas komisija. *Lasītprasmes mācīšana Eiropā...* 32. lpp.

skolēniem, kam šīs lasīšanas pamatprasmes neattīstās, var rasties dažādas grūtības pamatskolā, kas traucē sasniegt lasīšanas nolūku- lasītā teksta izpratni un lasīšanas kā mācību rīka izmantošanu.³² Savukārt Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas Starptautiskā skolēnu novērtēšanas programma definējusi vēlamo pusaudža lasītprasmes attīstību: „*rakstītu tekstu izpratne, lietošana un pārdomāšana, lai sasniegtu savus mērķus, pilnveidotu zināšanas un potenciālu un iesaistītos sabiedrības dzīvē*”.³³

Zināms, ka mācīšanas un mācīšanās procesā pamatskolā skolēniem ir jāveic arvien sarežģītāki teksta izpratnes uzdevumi, kas saistīti ar literatūru un informatīviem tekstiem dažādos mācību priekšmetos, tādējādi lasītprasmes galvenais uzdevums mainās no spējas atšifrēt vārdos ietvertu informāciju uz spēju izprast noteiktu vēstījumu vai visu tekstu. Šajā posmā teksta izpratni var definēt kā „*apzinātu domāšanu, kuras laikā lasītāja un teksta mijiedarbībā tiek konstruēta teksta jēga*”.³⁴ Tādējādi secināms, ka teksta izpratne ietver gan lingvistiskus, gan kognitīvus procesus, kas lasīšanas laikā mijiedarbojas, lasītājam mēģinot izdibināt un izveidot rakstītā teksta jēgu.³⁵

Skolēnu teksta izpratni var uzlabot, mācot izmantot kognitīvos mācību paņēmienus rakstītā teksta nozīmes atklāšanai un sapratnei.³⁶ Jāatzīmē, ka, izmantojot mācību paņēmienus skolēnu teksta izpratnes attīstīšanai, ir jāņem vērā viņu sagatavotība un tas, cik lielu labumu viņi gūs no teksta izpratnes pilnveidošanas.³⁷

Teksta izpratnes mācību paņēmienu mācīšana var palīdzēt skolēniem saprast tekstu pirms lasīšanas, tās laikā un pēc tās. Lai gan ikviens lasītājs gan apzināti, gan neapzināti pielieto dažādus teksta izpratnes paņēmienus, tomēr apzināta šādu paņēmienu mācīšana nodrošinātu iespēju ikvienam saprast, cik labi viņš lasīšanas laikā izprot tekstu un kas uzlabo teksta izpratni un spēju no tā mācīties.³⁸ Pedagoģa uzdevums, mācot mācību priekšmetu, ir palīdzēt skolēniem apgūt un lietot mācību paņēmienus teksta izpratnes veidošanā, līdz viņi to prot darīt patstāvīgi.

Nacionālā lasītprasmes ekspertu grupa ir noteikusi septiņus mācību paņēmienus, kas izglītojamo teksta izpratnes veidošanai un uzlabošanai ir visefektīvākās:

1. izpratnes uzraudzība- lasītāji mācās uzraudzīt savu teksta izpratni;

³² Eiropas komisija. *Lasītprasmes mācīšana Eiropā...* 32. lpp.

³³ OECD, 2009b. *PISA 2009 Assessment Framework- Key Competencies in Reading, Mathematics and Science*. Paris: OECD, 2009., P. 14.

³⁴ Harris, T., L., Hodges, R. E., *The Literacy Dictionary: The vocabulary of reading and writing*. Newark, Delaware: International Reading Association, 1995., P. 207.

³⁵ Eiropas komisija. *Lasītprasmes mācīšana Eiropā: konteksts...* 33. lpp.

³⁶ Turpat, 11. lpp.

³⁷ Turpat, 33. lpp.

³⁸ Turpat, 33. lpp.

2. sadarbīgā lasīšana- skolēni kopā apgūst lasīšanas paņēmienus un pārrunā lasāmvielu;

3. grafisku un semantisku palīglīdzekļu (arī stāstu karšu) izmantošana- lasītāji apgūto materiālu attēlo grafiski, tā veicinot izpratni un atmiņu;

4. atbildēšana uz jautājumiem- lasītāji atbild uz pedagoga uzdotajiem jautājumiem un saņem tūlītēju atbildes reakciju;

5. jautājumu formulēšana- lasītāji mācās uzdot jautājumus un atbildēt uz loģiski izrietošiem jautājumiem;

6. sižetiskā struktūra- skolēni mācās izmantot sižetisko struktūru kā palīglīdzekli, lai atcerētos teksta saturu un spētu atbildēt uz jautājumiem par izlasīto;

7. rezumēšana- lasītāji mācās veidot izlasītā materiāla kopsavilkumu un vispārināt tekstā pausto informāciju.³⁹

Jāpiebilst, ka Nacionālā lasītprasmes ekspertu grupa norādījusi, ka mācību paņēmieni teksta izpratnes veidošanā ir efektīvāki tad, ja tiek lietoti kombinētie mācību paņēmieni metodes ietvaros.⁴⁰ Kombinēta vairāku mācību paņēmienu izmantošana, tas ir, vienlaicīgi tiek izmantoti vairāki mācību paņēmieni teksta izpratnes veidošanā, var veicināt efektīvāku mācīšanos, labāku zināšanu nodošanu, atmiņas un vispārējās teksta izpratnes uzlabošanu.

Pievēršoties teksta izpratnes veidošanas jautājumam vēstures mācību procesā, jāpiemin vēsturnieks un daudzu mācību grāmatu autors Vilnis Purēns. Vēsturnieks, skaidrojot vēstures mācību grāmatas būtību, iezīmējis būtisku atšķirību starp daiļliteratūras lasīšanu un vēstures grāmatas lasīšanu, norādot, ka „*vēsturisku tekstu mēs lasām ar noteiktu mērķi- lai atrastu tur nepieciešamo informāciju*”.⁴¹ Vilnis Purēns pamatoti izvirzījis viedokli, ka lasīšanas prasmes vēsturē ir saistītas ar abstraktās domāšanas attīstību un zināmā līmenī izkoptu intelektuālo intuīciju, norādot, ka „*skolēniem ir jāiemācās lasīt nevis tā, lai izlasīts būtu katrs vārds, bet tā, lai viņi ātri uztvertu teksta galveno ideju*”.⁴²

Lasīšanas prasmes vēstures mācību priekšmetā tiek izmantotas kā līdzeklis, kas nodrošina informācijas ieguvu, tādēļ galvenais aspekts ir lasīšana- konkrēta informācijas meklēšana. Vēsturnieks Vilnis Purēns iesaka divus lasīšanas paņēmienus, kurus izmantot informācijas meklēšanā un tās rezumēšanā:

1. lasīšana- meklēšana (tekstā tiek meklēta tikai kāda konkrēta informācija);

³⁹ Eiropas komisija. *Lasītprasmes mācīšana Eiropā...* 34. lpp.

⁴⁰ Turpat, 34. lpp.

⁴¹ Purēns, V. *Kā mācīt vēsturi*. Rīga: RaKa, 2006., 66. lpp.

⁴² Turpat, 66. lpp.

2. lasīšana- nosmelšana (tiek noskaidrots, par ko kopumā ir teksts un kādas idejas tajā izteiktas).⁴³

Pirms apgūt iepriekš minētos lasīšanas paņēmienus, Vilnis Purēns uzsver, ka „skolēniem ir jāsaprot, kas tekstā var būt viņiem svarīgas „ceļazīmes”, [jo- S.R.] tās var pateikt priekšā, kur atrodama informācija, kā arī teksta kopējo saturu”.⁴⁴ Vēsturnieks izdala šādas ceļazīmes:

1. virsraksti (galvenie un apakšvirsraksti);
2. izceltie vārdi (ar krāsu, citu salikumu, treknākiem burtiem vai salikumu slīprakstā);
3. tekstu ievaddaļas (tajās parasti dots neliels satura kopsavilkums);
4. rindkopu pirmie teikumi (parasti sniedz ievadu rindkopas ietvertajās problēmās).⁴⁵

Ir ļoti svarīgi, lai pedagogs, mācot skolēniem apgūt lasīšanas paņēmienus, vispirms tos mācītu, strādājot kolektīvi, jo viena skolēna panākumi var iedvesmot un dot motivāciju pārējiem skolēniem.

Apgūstot lasīšanas paņēmieni „lasīšana- meklēšana”, V. Purēns iesaka četrus darbības soļus, kas nodrošinās šī lasīšanas paņēmiena efektīvu apguvi:

1. **solis:** skolēnu informēšana par ceļazīmēm, kas var palīdzēt atrast vajadzīgo informāciju;
2. **solis:** konkrēta uzdevuma izvirzīšana skolēnam (kas skolēnam jāatrod svešajā tekstā; pedagogs var uzdot kontroles jautājumus, lai pārliecinātos, vai skolēns ir sapratis uzdevumu);
3. **solis:** laika došana skolēnam uzdevuma izpildei;
4. **solis:** rezultāta noskaidrošana un izvērtēšana (ieteicams apkopot pazīmes, pēc kurām skolēni atraduši vajadzīgo informāciju).⁴⁶

Apgūstot lasīšanas paņēmieni „lasīšana-nosmelšana”, skolēniem ne tikai jāprot atrast faktus, bet arī tos apkopot noteiktā spriedumu sistēmā. Vilnis Purēns pamatoti norādījis iespējamus sarežģījumus, ar ko var nākties sastapties pedagogam, attīstot šo lasīšanas veidu, atzīstot, ka „tas sagādās grūtības tiem [skolēniem- S. R.], kuri nav iemācījušies loģiski un koncentrēti atstāstīt tekstu”.⁴⁷

V. Purēns iesaka četrus darbības soļus, kas nodrošina šī paņēmiena efektīvu apguvi:

1. **solis:** skolēnu informēšana par ceļazīmēm, kas var palīdzēt noskaidrot, par ko būs stāstīts tekstā;
2. **solis:** teksta iedošana skolēniem un laika došana darbam;

⁴³ Purēns, V. *Kā mācīt vēsturi..* 66. lpp.

⁴⁴ Turpat, 66.lpp.

⁴⁵ Turpat, 66. lpp.

⁴⁶ Turpat, 67. lpp.

⁴⁷ Turpat, 67. lpp.

3. solis: skolēnu versiju uzklauššana par to, kam veltīts teksts (aicinājums skolēniem izteikt savas domas pēc shēmas „*tekstā es atradu X, tāpēc es domāju, ka teksts ir par Y*” un „*pēc frāzes X es spriežu, ka autoram par notikumu ir viedoklis Y*”);

4. solis: visa sacītā apkopošana īsā stāstījumā (kāds no skolēniem veic šo uzdevumu, citi to var labot un papildināt).⁴⁸

Vēsturnieks V. Purēns sniedz dažus mācību paņēmienus, kā pilnveidot skolēna prasmi meklēt tekstā nepieciešamo informāciju un attīstīt prasmi uztvert teksta kopējo saturu vēstures mācību priekšmetā.⁴⁹ Pirmie divi paņēmieni saistāmi ar skolēnu vispārināšanas prasmju attīstīšanu un induktīvo slēdzienu izdarīšanas prasmju pilnveidi. Savukārt pārējie minētie mācību paņēmieni- aizsegto vārdu teksts, teksta kārtošana un teksta satura minēšana pēc noteiktajiem vārdiem- pilnveido prasmi meklēt tekstā nepieciešamo informāciju.

1.2.1. tabula

Mācību paņēmieni un to uzdevumi lasīšanas prasmju attīstīšanā⁵⁰

Mācību paņēmieni	Veicamais uzdevums
1. Reklāmu vai anotāciju veidošana grāmatām	Skolēniem iedod grāmatas un liek īsā laikā sagatavot tām reklāmas vai anotācijas. Reklāmās skolēni var norādīt, kas, viņuprāt, šīm grāmatām varētu piesaistīt lasītājus. Anotācijās skolēniem īsumā jāizklāsta grāmatu saturs.
2. Autora raksturojuma veidošana	Skolēniem jāizvēlas frāzes, kas, viņuprāt, raksturo grāmatas autoru, viņa uzskatus, un pēc tām jāizveido autora raksturojums.
3. Aizsegto vārdu teksts	Kādā tekstā ir aizsegti vārdi vai frāzes. Skolēni cenšas atminēt, kādas tās ir.
4. Teksta kārtošana	Skolēniem tiek piedāvāti teksti bez virsrakstiem, ievadiem, rindkopām un izceltajiem vārdiem. Skolēni cenšas tos uzrakstīt.
5. Teksta satura minēšana pēc noteiktajiem vārdiem	Skolēniem tiek piedāvātas atslēgvārdu kopas no kāda teksta. Skolēniem ir jāizsaka un jāpamato idejas, par ko varētu būt minētais teksts.

Aizvien vairāk mūsdienu pedagoģijā izskan viedoklis par abpusējās mācīšanas un sadarbīgās mācīšanās efektivitāti, mācot teksta izpratnes paņēmienus skolēniem.⁵¹ Lasīšanas

⁴⁸ Purēns, V. *Kā mācīt vēsturi...* 67. lpp.

⁴⁹ Skatīt tabulu 1.2.1. *Mācību paņēmieni un to uzdevumi lasīšanas prasmju attīstīšanā*, 16. lpp.

⁵⁰ Purēns, V. *Kā mācīt vēsturi...* 67. lpp.

pareizības un teksta izpratnes veicināšanā atzīstami tiek vērtēta abpusējās mācīšanas ietekme.⁵² Savukārt vācu pētnieki, pētot kādas skolas 210 vācu izglītojamus, noskaidrojuši, ka tie skolēni, kuri piedalījās abpusējā mācīšanā nelielās vienaudžu grupās, standartizētus teksta izpratnes pārbaudes darbus veica labāk nekā tie, kuri darbojās pedagoga vadītā grupā.⁵³

Toties, izvērtējot sadarbīgās mācīšanās efektivitāti, tiek uzsvērta tās pozitīvā ietekme uz katra skolēna līdzdalības veicināšanu mācību procesā un iespēju mācīt citam citu, kā arī paaugstina mācīšanās motivāciju.⁵⁴ Tikpat būtiski, attīstot mācību paņēmienus teksta izpratnes veidošanā, ir nodrošināt skolēnam iespēju veikt periodisku pašanalīzi un savstarpējo novērtēšanu, tādējādi veicinot to, ka skolēns mācīšanās procesā veic lasīšanas procesa pārdomāšanu, izpratnes pārbaudīšanu, grūtību regulēšanu un sapratnes uzlabošanu un rosina to darīt klasesbiedriem.⁵⁵ Tā rezultātā tiek veicināta skolēna atbildības uzņemšanās par mācīšanos un mācīšanās rezultātiem.

Sevišķi būtisks skolēnu teksta izpratnes veidošanas kontekstā ir Eiropas projekta „*ADORE: Pusaudžu ar lasīšanas grūtībām apmācība. Salīdzinošais pētījums par labu praksi Eiropas valstīs*”⁵⁶ priekšnoteikumi, kā, apgūstot mācību paņēmienus teksta izpratnes veidošanā, veicināt, skolēnu pozitīvu pašvērtējumu un ticību saviem spēkiem mācību stundu līmenī.

Salīdzinošajā pētījumā tiek doti šādi priekšnoteikumi:

1. skolēni tiek iesaistīti mācību procesa plānošanā, un viņiem tiek dota iespēja piedalīties lēmumu pieņemšanā par šo procesu;
2. kad vien iespējams, skolēniem tiek ļauts pašiem izvēlēties lasāmvielu no plaša tekstu klāsta;
3. skolēni tiek iesaistīti tekstu veidošanā, ļaujot sadarbībā ar vienaudžiem un skolotājiem izstrādāt atbildes un viedokli par noteiktu tekstu;

⁵¹ Takala, M. The Effects of Reciprocal Teaching on Reading Comprehension in Mainstream and Special (SLI) Education. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 2006., 50(5), P. 559.–576.; Brooks, G. *What Works for Pupils with Literacy Difficulties? The Effectiveness of Intervention Schemes*, Vol. 3. London: DCSF, 2007., P. 23.; Spörer, N., Brunstein, J., Kieschke, U. Improving student's reading comprehension skills: Effects of strategy instruction and reciprocal teaching. *Learning & Instruction*, 2009., 19(3), P. 272.–286.; Harris, T., L., Hodges, R. E. *The Literacy Dictionary: The vocabulary of reading and writing*. Newark, Delaware: International Reading Association, 1995., P. 35.

⁵² Brooks, G. *What Works for Pupils...* P.23.

⁵³ Spörer, N., Brunstein, J., Kieschke *Learning & Instruction*, 2009., 19(3), P. 279.

⁵⁴ Harris, T., L., Hodges, R. E. *The Literacy Dictionary...* P.35.

⁵⁵ Hacker, D. J. Self-regulated comprehension during normal reading. In: Hacker, D. J., Dunlosky, J., Graesser, A. C. (eds.) *Metacognition in educational theory and practice*. Mahwah; New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 1998., P. 189.

⁵⁶ Garbe, C., Holle, K., Weinhold, S. *ADORE project: Teaching adolescent struggling readers. A comparative study of good practices in European countries. Scientific report*. Lueneburg; Germany: University of Lueneburg. 2009., P. 121.

4. tiek mācītas metakognitīvas stratēģijas un attīstītas pašregulēšanas spējas, lai teksta izpratne kļūtu apzinātāka un stratēģiskāka;

5. tiek izmantota formatīvā vērtēšana, pielāgojot apmācību atsevišķu skolēnu vajadzībām un ieliekot pamatu pastāvīgai, ar saturu un lasīšanas problēmām saistītai saziņai ar skolēniem par viņu sekmēm un progresu.⁵⁷

Secināms, ka mācību paņēmieni teksta izpratnes veidošanā nodrošina efektīvāku rezultātu, ja vienlaikus tiek izmantoti vairāki mācību paņēmieni darbā ar tekstu. Jāatzīmē, ka mācību paņēmieni teksta izpratnes veidošanā apgūšana un lietošana mācīšanas un mācīšanās procesā skolēniem palīdz saprast ne tikai tekstu pirms lasīšanas, bet arī tās laikā un pēc tās. Tāpat ir jāņem vērā abpusējās mācīšanas un sadarbīgās mācīšanās, pašanalīzes un savstarpējās novērtēšanas pozitīvā ietekme, mācot skolēnus apgūst un lietot mācību paņēmienus teksta izpratnes veidošanā.

Analizējot pedagoģisko literatūru par mācību metodēm un mācību paņēmieniem lasīšanas prasmju attīstīšanā, jāatzīst, ka, lai gan mūsdienu pedagoģijā pastāv dažādas mācību metožu klasifikācijas iespējas, tomēr katra mācību metode mācību procesa ciklā veic noteiktu funkciju, tādēļ tās ir iespējams klasificēt nosacīti noteiktās grupās atbilstoši mācību procesa cikla funkcijām un vajadzībām.

Jāuzsver, ka mācību metodes sevī ietver mācību paņēmienus, tai skaitā, paņēmienus teksta izpratnes veidošanā, kuru apguves un lietošanas nepieciešamība mācību procesā tiek aktualizēta aizvien vairāk. Tas saistāms ar to, ka lasīšanas prasmes ir sevišķi vitāli nepieciešamas 21. gadsimta paaudzei, jo tā ir viena no sabiedrības sociālajām un ekonomiskajām pamatprasībām.

Jāatzīmē, ka mācību paņēmieni teksta izpratnes veidošanā ir elastīgi un pielāgojami atbilstoši vēstures mācību priekšmeta specifikai un vajadzībām. Vēstures mācību priekšmetā ar mācību paņēmieniem teksta izpratnes veidošanā ir iespēja attīstīt un pilnveidot, piemēram, skolēna abstraktās domāšanas prasmes, izkopt zināmā līmenī intelektuālo intuīciju, kā arī prasmi tekstā atrast nepieciešamos faktus un tos apkopot noteiktā spriedumu sistēmā.

⁵⁷ Garbe, C., Holle, K., Weinhold, S. *ADORE project...* P.121.

2. 6. KLASES VĒSTURES MĀCĪBU PRIEKŠMETA SATURA ANALĪZE

Pedagogam arīdzan ir jābūt profesionālim, kas pārzina mācāmā priekšmeta saturu valsts normatīvajos dokumentos un mācību priekšmetu programmās un, nepieciešamības gadījumā, uzrāda kompetenci analizēt, tos. Jāatzīmē, ka tikpat būtiska ir prasme lietot dažādus mācību līdzekļus un veikt to analīzi, lai pedagoģiskajā darbībā spētu balstīties uz principu, ka mūsdienu izglītības panākumu atslēga ir „*līdzsvarota un konsekventa pieeja teorētiskajām zināšanām un praktiskajai pieredzei*”.⁵⁸

Atbilstoši diplomdarba mērķim⁵⁹, ir ļoti būtiski mācību satura un mācību līdzekļu analīzē izpētīt, kāda loma tajos tiek atvēlēta teksta izpratnes veidošanai 6. klases vēstures mācību procesā.

2.1. Mācību satura analīze izglītības standartā un mācību programmā

Filozofijas doktors un vairāku publikāciju autors par zinātniskās izziņas metodoloģiju un didaktiku Ivans Vedins grāmatā „*Mācīšanas māksla*”⁶⁰, jēdzienu *mācību saturs* skaidrojis kā „*sabiedriski derīgu zināšanu, iemaņu un prasmju mērķtiecīgu veidošanu*”⁶¹. Tāpat Ivans Vedins norādījis, ka mūsdienu pedagoģiskajā literatūrā nav vienprātības par mācību satura apakšsistēmu secību,⁶² taču ir iespējams izvirzīt tās nosacītu secību:

1. zināšanas un to apguve (*zināšanas ir izziņas procesa rezultāti, kuru apguves mērīšanai lieto kvantitatīvo (apgūtās informācijas daudzums) un kvalitatīvo (saprāšanas dziļuma pakāpe) kritēriju*);

2. iemaņas (*tās ir noturīgas darbības, kas atkārtojas nemainīgā veidā, nostiprinās vingrinoties, un tās, kā jebkuras iemaņas, balstās uz zināšanām*);

3. prasmes (*tā ir spēja pielietot zināšanas un iemaņas noteiktu uzdevumu risināšanai*).⁶³

Jāatzīmē, ka pilnīgas zināšanas un stabilas iemaņas veido kvalitatīvas darbības nepieciešamo pamatu, savukārt rezultāta efektivitāte apliecina prasmes līmeni.⁶⁴

⁵⁸ Eiropas komisija. *Lasītprasmes mācīšana Eiropā...* 12. lpp.

⁵⁹ **Diplomdarba mērķis:** *izpētīt mācību paņēmienus 6. klases skolēnu teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā.*

⁶⁰ Vedins, I. *Mācīšanas māksla...* 122. lpp.

⁶¹ Turpat, 31. lpp.

⁶² Turpat, 32. lpp.

⁶³ Turpat, 33.-34. lpp.

⁶⁴ Turpat, 34. lpp.

Lai novērtētu, cik lielā mērā Latvijas Republikas pamatizglītības satura norādēs ir uzsvērtā teksta izpratnes paņēmieni mācīšana, tika analizēts valsts oficiālo dokumentu saturs pamatizglītības jautājumos. Informāciju par pamatizglītības mērķu, uzdevumu un satura norādēm Latvijas Republikā ir iespējams iegūt, iepazīstoties ar Ministru Kabineta noteikumiem Nr. 1027 „*Noteikumi par valsts standartu pamatizglītībā un pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem*”⁶⁵, kas izdoti Rīgā 2006. gada 19. decembrī, saskaņā Izglītības likuma 14. panta 19. punktu un Vispārējās izglītības likuma 4. panta 11. punktu. Savukārt konkrētu informāciju par vēstures mācību priekšmeta satura norādēm un oficiālajām vadlīnijām ir iespējams iegūt, iepazīstoties ar Ministru Kabineta noteikumu Nr. 1027 pielikumiem:

1. 37. pielikums⁶⁶ - Pasaules vēstures mācību priekšmeta standarts 6.-9. klasei;

2. 38. pielikums⁶⁷ - Latvijas vēstures mācību priekšmeta standarts 6.-9. klasei.

Tāpat būtisku informāciju šajā jautājumā sniedz pamatizglītības mācību priekšmeta programmas paraugi Pasaules vēsturē⁶⁸ un Latvijas vēsturē⁶⁹.

Balstoties uz iegūto informāciju pedagoģiskajā literatūrā⁷⁰ un labās prakses piemēriem Eiropas komisijas veiktajā pētījumā par teksta izpratnes veidošanu Eiropas valstu izglītības normatīvajos dokumentos⁷¹, turpmāk šajā apakšnodaļā sekos analīze par teksta izpratnes paņēmieni mācīšanu un tās lomu 6. klases skolēnu vēstures mācību procesā. Jāatzīmē, ka analīzes veikšanai tiks izmantots valsts pamatizglītības standarts un Pasaules vēstures un Latvijas vēstures mācību priekšmetu standarti 6.-9. klasei⁷², kā arī pamatizglītības mācību priekšmeta programmas paraugi Pasaules vēsturē un Latvijas vēsturē⁷³.

Iepriekš minēto dokumentu analīze tika veikta pēc tiem pašiem kritērijiem, kurus izmantojusi Eiropas komisija, pētot lasītprasmes mācīšanu Rietumeiropas valstīs.⁷⁴ Eiropas Komisija savā pētījumā analizējusi dažādu valstu izglītības satura norādes, lai veicinātu skolēnu teksta izpratni, pēc šādiem kritērijiem:

⁶⁵ Ministru Kabineta noteikumi Nr. 1027 Noteikumi par valsts standartu pamatizglītībā un pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem. *Latvijas Vēstnesis*, Rīga: 22.12.2006., Nr. 204 (3572)
Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=150407> [aplūkots 05.05.2013.].

⁶⁶ Turpat, *Pielikums Nr. 37*

⁶⁷ Turpat, *Pielikums Nr. 38*

⁶⁸ Lazdovska, D., Saleniece, D., Šņepste, N. *Pasaules vēsture: pamatizglītības mācību priekšmeta programmas paraugs*. Rīga: VISC, 2011., 47 lpp.

⁶⁹ Lazdovska, D., Saleniece, D., Šņepste, N. *Latvijas vēsture: pamatizglītības mācību priekšmeta programmas paraugs*. Rīga: VISC, 2011., 55 lpp.

⁷⁰ Vedins, I. *Mācīšanas māksla...* 31.-34.;122. lpp.

⁷¹ Eiropas komisija. *Lasītprasmes mācīšana Eiropā ...* 54.-58. lpp.

⁷² Ministru Kabineta noteikumi Nr. 1027..., pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=150407> [aplūkots 05.05.2013.].

⁷³ Lazdovska, D., Saleniece, D., Šņepste, N. *Pasaules vēsture...* 47 lpp.; *Latvijas vēsture...* 55 lpp.

⁷⁴ Eiropas komisija. *Lasītprasmes mācīšana Eiropā...* 46. lpp.

1. secinājumu izdarīšana vai interpretēšana teksta un grafisku datu lasīšanas laikā (*teksta burtiskās nozīmes un citu nozīmju atklāšana; ar tekstu saistītu jautājumu uzdošana un atbildēšana uz tiem; secinājumu izdarīšana, pamatojoties uz tekstu; asociāciju veidošana starp tekstu un attēliem*);

2. teksta rezumēšana un uzmanības pievēršana svarīgākajai informācijai izlases veidā (*galveno domu noteikšana un nošķiršana no sekundārajām; teksta struktūras pētīšana, veidojot apakšvirsrakstus*);

3. sasaistes veidošana starp dažādām teksta daļām (*informācijas atrašana, lietojot teksta organizācijas elementus (virsrakstus, satura rādītāju, alfabētisko rādītāju); hipotēžu par teksta saturu vai žanru izvirzīšana un pārbaudīšana; teksta uzbūves elementu- ievads, galvenās daļas, nobeigums- atpazīšana, stāstījums, dialogi*);

4. papildu zināšanu izmantošana (*rakstītu tekstu saistīšana ar personīgo pieredzi, kultūru un zināšanām pirms lasīšanas, tās laikā un pēc tās*);

5. teksta izpratnes pašpārbaude jeb pašuzraudzība (*nesaprastu vārdu un teksta fragmentu nozīmes noskaidrošana; jautājumu uzdošana un atsaucis līdzekļu lietošana; neskaidru teksta fragmentu pārlasīšana; teksta daļas pārstāstīšana saviem vārdiem*);

6. vizuālu tēlu veidošana (*rakstītā satura atklāšana zīmējumā, sižeta attīstības atveidošana diagrammas veidā; rakstīta teksta pārvēršana grafikos, tabulās, skalās vai vizuālos tēlos; skatuves ainu iztēlošanās lugas lasīšanas laikā*).⁷⁵

Apkopojot informāciju par iepriekšminēto darbību esamību valsts izglītības normatīvajos dokumentos un programmās⁷⁶, ir jāatzīst, ka nevienā no aplūkotajiem dokumentiem (*valsts standartā pamatizglītībā, Pasaules vēstures, Latvijas vēstures mācību priekšmetu standartos*) un mācību priekšmeta programmu paraugos (*Pasaules vēstures, Latvijas vēstures*) nav ne pieminēts, ne definēts jēdziens *teksta izpratnes veidošanas paņēmieni*. Tas, iespējams, skaidrojams ar to, ka līdz šim Latvijā nav aktualizēta teksta izpratnes veidošanas vitāli svarīgā nozīme, lai skolēnu sagatavotu reālajai dzīvei 21. gadsimtā, un nepieciešamība to līdzvērtīgi apgūt ikviena mācību priekšmeta apguves procesā.

Pozitīvi vērtējams tas, ka ikvienā no dokumentiem ir sastopamas tiešas vai netiešas atsaucis uz **skolēnu, kas pārdomā lasīšanas procesu**. Kā viens no galvenajiem uzdevumiem Valsts standarta pamatizglītībā 1. pielikumā⁷⁷ izglītības jomā *valoda* tiek norādīta skolēna prasme saprast runātā un rakstītā teksta domu. Tiesa gan šīs jomas uzdevuma realizācija tiek

⁷⁵ Eiropas komisija. *Lasītprasmes mācīšana Eiropā...* 55. lpp.

⁷⁶ Turpmāk, lasot tekstu, skatīt 1. pielikumu, tabulu 2.2.1. *Teksta izpratnes paņēmieni mācīšanas un tās lomas atspoguļojums valsts normatīvajos izglītības dokumentos*, 67.-69.lpp.

⁷⁷ 1. pielikums. 1. *Izglītības jomām raksturīgie mācību priekšmeti un galvenie uzdevumi*. Ministru Kabineta noteikumi Nr. 1027..., pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=150407> [aplūkots 05.05.2013.].

uzticēta tikai latviešu valodas, mazākumtautības valodas un svešvalodas mācību priekšmetiem. Savukārt Pasaules vēstures un Latvijas vēstures mācību priekšmeta standartu uzdevumos norādīts, ka skolēniem šo priekšmetu apguves ietvaros jāprot apgūt un pilnveidot prasmes darbā ar dažādiem vēstures avotu veidiem,⁷⁸ kā arī, beidzot 9. klasi, jāprot izdarīt secinājumus, pamatojoties uz dažādu informācijas resursu sniegto informāciju⁷⁹. Jāatzīmē, ka šie uzdevumi formulēti arī Pasaules vēstures un Latvijas vēstures mācību priekšmeta programmās.⁸⁰ Lai gan iepriekš minētie piemēri drīzāk ir saistīti ar prasmi izmantot efektīvi dažādus informācijas avotus, taču netieši šo prasmju attīstīšanas procesā skolēniem nākas pārdomāt lasīšanas procesu. Latvijas vēstures mācību priekšmeta programmas sadaļā *Mācību satura apguves secība un apguvei paredzētais laiks 6. klasei*⁸¹ formulētais sasniedzamais rezultāts „*stāsta par vēstures avotu saturu*” vislielākajā mērā ir saistāms ar lasīšanas procesa pārdomāšanu, jo skolēniem ir jāspēj atminēties būtiskas lasītā teksta vadlīnijas. Tāpat lasīšanas procesa pārdomāšanu veicina tādi mācību paņēmieni darbā ar tekstu kā jautājumu veidošana, atbildēšana uz jautājumiem, teksta analīze atbilstoši mācību uzdevumiem, kas ir iekļauti abu mācību priekšmetu programmās.⁸²

Savukārt **secinājumu izdarīšana vai interpretēšana** teksta un grafisku datu lasīšanas laikā kā mācīšanas un mācīšanās process visos normatīvajos dokumentos tiek atspoguļots diezgan tieši un bieži. Kā viens no galvenajiem uzdevumiem izglītības jomā *cilvēks un sabiedrība*⁸³ tiek izvirzīta prasmes patstāvīgi, radoši un argumentēti interpretēt pagātnes un mūsdienu notikumus. Jānorāda, ka šīs jomas uzdevuma realizācija tiek uzticēta mācību priekšmetiem: Latvijas vēsture, Pasaules vēsture, sociālās zinības, mājturība un tehnoloģijas, sports, ētika un kristīgā mācība. Savukārt izglītības jomu ietvertajā izglītošanas aspektā *analītiski kritiskais aspekts* formulēta motivētas, kritiskas un produktīvas domāšanas veicināšana pamatzglītībā.⁸⁴ Jāsecina, ka iepriekš minētās darbības secinājumu izdarīšanā vai interpretēšanā, lasot tekstu vai grafiskus datus, tiek arī atspoguļoti vēstures mācību priekšmetu standartu apakšpunktā *uzdevumi*⁸⁵, kā arī vēstures mācību priekšmetu

⁷⁸ Ministru Kabineta noteikumi Nr. 1027..., Pielikums Nr. 37; Pielikums Nr. 38, pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=150407> [aplūkots 05.05.2013.].

⁷⁹ Turpat.

⁸⁰ Lazdovska, D., Saleniece, D., Šņepste N. *Pasaules vēsture...* 4.; 12. lpp.; *Latvijas vēsture...* 4. lpp.

⁸¹ Turpat, *Latvijas vēsture...* 10. lpp.

⁸² Turpat, *Pasaules vēsture...* 42. lpp.; *Latvijas vēsture...* 50. lpp.

⁸³ 1. pielikums. *1. Izglītības jomām raksturīgie mācību priekšmeti...*, Ministru Kabineta noteikumi Nr. 1027..., pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=150407> [aplūkots 05.05.2013.].

⁸⁴ 1. pielikums. *2. Izglītības jomās ietvertie izglītošanas aspekti un to vispārīgais saturs*. Ministru Kabineta noteikumi Nr. 1027..., pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=150407> [aplūkots 05.05.2013.].

⁸⁵ Ministru Kabineta noteikumi Nr. 1027..., Pielikums Nr. 37; Pielikums Nr. 38, pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=150407> [aplūkots 05.05.2013.].

programmās⁸⁶. Secināms, ka galvenokārt valsts normatīvajos dokumentos dominē tādas procesa darbības kā teksta burtiskās nozīmes un citu nozīmju atklāšana, ar tekstu saistītu jautājumu uzdošana un atbildēšana uz tiem, secinājumu izdarīšana, pamatojoties uz tekstu.

Toties prasmēm **teksta rezumēšana** un **sasaistes veidošana starp teksta daļām** esamību normatīvajos dokumentos un mācību priekšmetu programmās tiešā kontekstā nebija iespējams atrast, lai gan jāatzīst, ka netiešā veidā tie izpaužas kā dabiska mācību procesa sastāvdaļa mācību stundu ietvaros gan Latvijas vēstures un Pasaules vēstures mācību priekšmetos, gan pārējos mācību priekšmetos. No tā secināms, ka Latvijas izglītības saturā šo prasmju apguve ir iekļauta, to īpaši neizdalot.

Papildus zināšanu iegūšanai kā darbībai teksta izpratnes paņēmieni mācīšanās vēstures mācību procesā ir būtiska nozīme, lai skolēnu rosinātu rakstīt tekstu sasaistīt ar personīgo pieredzi, kultūru un zināšanām pirms lasīšanas, tās laikā un pēc tās. Šī darbība izpaužas valsts standartā izglītības jomu ietvertajā izglītošanas aspektā *analītiski kritiskais aspekts*⁸⁷, nosakot nepieciešamību skolēniem iemācīt prasmi formulēt un pamatot savu viedokli. Jāatzīmē, ka, apgūstot šo prasmi, skolēns veic zināšanu iegūšanas procesu gan pirms lasīšanas, apkopojot informāciju par argumentējamo viedokli no daudzveidīgiem informācijas avotiem, gan lasīšanas laikā, precizējot radušās neskaidrības, gan pēc tās, interesējoties par citiem aspektiem, kas saistīti ar argumentējamo viedokli. Secināms, ka vēstures mācību priekšmetu standartos un programmās konkrētāk un smalkāk definētās zināšanas, prasmes un attieksmes, kas jāattīsta⁸⁸, iekļaujas iepriekš minētajā valsts standarta analītiski kritiskā aspekta formulētajā vispārīgajā saturā.

Valsts standartā *mācīšanās un praktiskās darbības aspekta* vispārīgā satura nostādņēs ir iekļauta prasme patstāvīgi mācīties, plānot un organizēt mācīšanās procesu⁸⁹, kas savukārt smalkākā detalizācijas pakāpē ietverts vēstures mācību priekšmetu programmās, piemēram, „*skolēns atrod faktus vēstures avotos*”⁹⁰ vai „*skolēns vērtē informācijas resursu ticamību*”⁹¹, vai „*skolēns saskata, ka dažādi cilvēki vēstures notikumus var skaidrot dažādi*”⁹². Secināms, ka iepriekš minētie piemēri ir saistīti ar teksta izpratnes **pašpārbaudes jeb pašuzraudzības**

⁸⁶ Lazdovska, D., Saleniece, D., Šņepste, N. *Pasaules vēsture...* 4., 6., 7., 16., 46. lpp.; *Latvijas vēsture...* 12., 53. lpp.

⁸⁷ 1. pielikums. 2. *Izglītības jomās...*, Ministru Kabineta noteikumi Nr. 1027..., pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=150407> [aplūkots 05.05.2013.].

⁸⁸ Ministru Kabineta noteikumi Nr. 1027..., Pielikums Nr. 37; Pielikums Nr. 38, pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=150407> [aplūkots 05.05.2013.]; Lazdovska, D., Saleniece, D., Šņepste, N. *Pasaules vēsture...* 9., 11., 12., 15. lpp.; *Latvijas vēsture...* 9., 11., 12., 15. lpp.

⁸⁹ 1. pielikums. 2. *Izglītības jomās...*, Ministru Kabineta noteikumi Nr. 1027..., pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=150407> [aplūkots 05.05.2013.].

⁹⁰ Lazdovska, D., Saleniece, D., Šņepste, N. *Pasaules vēsture...* 14. lpp.

⁹¹ Turpat, 12. lpp.

⁹² Lazdovska, D., Saleniece, D., Šņepste, N. *Latvijas vēsture...* 14. lpp.

darbību, jo, pirmkārt, arī šī darbība teksta izpratnes veidošanas aspektā sevī ietver prasmi patstāvīgi mācīties, plānot, organizēt un vadīt mācību procesu.

Toties ļoti detalizēti valsts normatīvajos dokumentos un vēstures mācību priekšmetu programmās ietverti uzdevumi un mācību metodes, kas saistītas ar **vizuālu tēlu veidošanu**-iztēles kopšana, salīdzināšana, ilustrēšana diagrammās un grafikos, kolāžu veidošana, improvizētu izstāžu veidošana un lomu spēles⁹³-, kas veicina teksta izpratnes veidošanu.

Valsts normatīvajos dokumentos un vēstures mācību priekšmetu programmās bez iepriekš minēto darbību esamības sastopami tādi plānotie rezultāti kā lasītprasmes veidošana⁹⁴ un izpratnes veidošana par to, ka vēsturiskās informācijas avoti var sniegt atbildes uz jautājumiem par pagātni,⁹⁵ kas arī apliecina teksta izpratnes paņēmieni mācīšanu un to nozīmi 6. klases skolēnu mācību procesā.

Secināms, ka Latvijas Republikas valsts normatīvajos dokumentos un Latvijas vēstures, Pasaules vēstures mācību priekšmetu programmās ir ietverti gan tieši, gan netieši mācīšanās darbības (*secinājumu izdarīšana vai interpretēšana, teksta rezumēšana, sasaistes veidošana starp teksta daļām, papildus zināšanu iegūšana, pašpārbaude jeb pašuzraudzība un vizuālu tēlu veidošana*), kas veicina, pirmkārt, vēstures priekšmeta zināšanu apguvi, otrkārt, nodrošina ne tikai tādu prasmju veidošanu un iemaņu nostiprināšanu, kas specifiski saistītas ar vēstures priekšmetu, bet arī veicina teksta izpratnes veidošanos skolēniem. Jāatzīmē, ka Latvijas izglītības saturu reglamentējošos dokumentos darbības vai plānotie rezultāti, kas veicina teksta izpratnes veidošanos, ne vienmēr ir atsevišķi formulēti, jo ir iekļauti izglītības saturā, īpaši neizdalot kā atsevišķu prasmju vai iemaņu kopumu, kas jāattīsta un jāpilnveido skolēniem

2.2. Mācību līdzekļu analīze

Mācību līdzekļiem ir svarīga nozīme izglītojamā patstāvīgajā darbā. To pamatoti norāda Daugavpils Universitātes Dr. pead. Ineta Zīmele - Šteina atzīstot, ka „*no prasmīgas mācību līdzekļu izmantošanas lielā mērā ir atkarīgi panākumi mācībās*”, jo „*visciešākā*

⁹³ 1. pielikums. 1. *Izglītības jomām raksturīgie...*; 2. *Izglītības jomās ietvertie...*, Ministru Kabineta noteikumi Nr. 1027..., pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=150407> [aplūkots 05.05.2013.].; Lazdovska, D., Saleniece, D., Šņepste, N. *Pasaules vēsture...*43.-44. lpp.; *Latvijas vēsture...*14. lpp.

⁹⁴ 1. pielikums. 2. *Izglītības jomās ietvertie...*, Ministru Kabineta noteikumi Nr. 1027..., pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=150407> [aplūkots 05.05.2013.].

⁹⁵ Lazdovska, D., Saleniece, D., Šņepste, N. *Pasaules vēsture...*6. lpp.

skolēna saskare ir ar mācību grāmatu, kas lielā mērā var ietekmēt zināšanu iegūvi, prasmju un iemaņu attīstību, kā arī attieksmes veidošanos pret konkrēto mācību priekšmetu”⁹⁶.

Ineta Zīmele - Šteina pētnieciskajā darbībā secinājusi, ka termina „mācību līdzekļi” izpratnē un skaidrojumā neesot vienprātības, kas apgrūtinot iespēju veikt mācību līdzekļu klasifikācijas pašreizējā stāvokļa izpēti un izveidi.⁹⁷ Izmantojot Pedagoģijas terminu skaidrojošo vārdnīcu, sastopams skaidrojums: „Mācību līdzeklis ir izglītības programmu īstenošanai nepieciešamā didaktiski pamatotā literatūra, mācību uzskates līdzekļi, tehniskie mācību līdzekļi, mācību materiāli un iekārtas, ko izmanto informācijas ieguvei, izpratnes veidošanai un padziļināšanai patstāvīgā darba organizēšanai mācību procesā”⁹⁸. No iepriekš minētā secināms, ka mācību līdzeklis ir gan mācību grāmata, gan darba burtnīca, gan virtuālā mācību grāmata- viss, kas spēj ietvert un īstenot mācību mērķus, uzdevumus.

Apkopjot iegūto informāciju, Ineta Zīmele – Šteina referātā „Mācību līdzekļu klasifikācija un pedagoģiskie principi”⁹⁹, klasificējusi šādu mācību līdzekļu iedalījumu:

1. didaktiski pamatota literatūra:

1.1. mācību līdzekļu komplekts – mācību grāmata, darba burtnīca/darba lapas, audio un video ieraksti, skolotāja grāmata (metodiskie norādījumi darbam ar mācību līdzekļu komplektu);

1.2. atsevišķi izdevumi – mācību grāmatas, uzdevumu un vingrinājumu krājumi;

2. uzskates līdzekļi: shēmas, kartes, tabulas, tāfele, plakāti;

3. mācību palīgmateriāli: vārdnīcas, enciklopēdijas un preses izdevumi, daiļliteratūra;

4. mācību iekārtas: dators (internets), audio un video atskaņotāji, kodoskops, diapozitīvi.

Apkopojot pieejamo jaunāko mācību literatūras klāstu Latvijas vēstures mācību priekšmetā un Pasaules vēstures mācību priekšmetā, ko apstiprinājusi Izglītības un zinātnes ministrija, ir iespējams apkopot izmantojamās mācību literatūras sarakstu 6. klases vēstures priekšmetu apgūvē:

1. Mācību priekšmets- pasaules vēsture:

1.1. Goldmane S., Kļaviņa A., Misāne I., Straube L. *Vēsture pamatskolai. Senie laiki*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2008., 159 lpp.

(Mācību līdzekļu komplekts- mācību grāmata, darba burtnīca, skolotāja grāmata.)

1.2. Purēns V. *Pasaules vēsture pamatskolai 1. daļa. Senie laiki*. Rīga: RaKa, 2011., 115 lpp.

⁹⁶ Zīmele – Šteina, I. Mācību līdzekļu klasifikācija un pedagoģiskie principi. Grām.: Madalāne, S. (red.) *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā. V Starptautiskā zinātniskā konference*. Rīga: RPIVA, 2010., 477. lpp.

⁹⁷ Turpat, 478. lpp.

⁹⁸ *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000., 95. lpp.

⁹⁹ Zīmele – Šteina, I. Mācību līdzekļu klasifikācija... 478. lpp.

Laure M. *Darba lapas pasaules vēsturē pamatskolai. 1. daļa. Senie laiki.* Rīga: RaKa, 2011.

(*Mācību līdzekļu komplekts- mācību grāmata, darba burtnīca, skolotāja grāmata.*)

1.3. Goldmane S., Kļaviņa A., Misāne I., Straube L. *Pasaules vēsture pamatskolai, 1.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2012., 104 lpp.

(*Mācību līdzekļu komplekts- mācību grāmata, darba burtnīca, skolotāja grāmata.*)

2. Mācību priekšmets- Latvijas vēsture:

2.1. Goldmane S., Kļaviņa A., Misāne I., Straube L. *Latvijas vēsture pamatskolai. 1.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2011., 103 lpp.

(*Mācību līdzekļu komplekts- mācību grāmata, darba burtnīca, skolotāja grāmata.*)

2.2. Purēns V. *Latvijas vēsture pamatskolai 1. daļa. Senie laiki, Viduslaiki.* Rīga: RaKa, 2010., 139 lpp.

Purēns V. *Latvijas vēsture pamatskolai 1. daļa. Senie laiki, Viduslaiki. Skolotāja grāmata.* Rīga: RaKa, 2010., 100 lpp.

Laure M. *Darba lapas pasaules vēsturē pamatskolai. 1. daļa. Senie laiki, Viduslaiki.* Rīga: RaKa, 2010., 36 lpp.

(*Mācību līdzekļu komplekts- mācību grāmata, darba burtnīca, skolotāja grāmata.*)

Diplomdarba ietvaros tika nolemts pievērsties tikai trīs detalizētākai mācību grāmatu analīzei, kuras ir pieejams atbilstošā daudzumā izglītības iestādes bibliotēkā, lai tās varētu izmantot mācību stundu procesā:

1. Mācību priekšmets- pasaules vēsture:

1.1. Goldmane S., Kļaviņa A., Misāne I., Straube L. *Vēsture pamatskolai. Senie laiki.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2008., 159 lpp.

1.2. Purēns V. *Pasaules vēsture pamatskolai 1. daļa. Senie laiki.* Rīga: RaKa, 2011., 115 lpp.

2. Mācību priekšmets- Latvijas vēsture:

2.1. Goldmane S., Kļaviņa A., Misāne I., Straube L. *Latvijas vēsture pamatskolai. 1.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2011., 103 lpp.

Jāpiebilst, ka mācību procesā 6. klasē reti tiek izmantoti arī piedāvātie papildus līdzekļi- darba burtnīcas, skolotāja grāmatas. Tas saistāms ar to, ka šo piedāvāto mācību līdzekļu materiāli ne vienmēr atbilst skolotāja izpratnei par to, kādā virzienā organizēt satura un prasmju apguvi mācību stundā, izmantojot mācību grāmatu. Skolotājs pats radījis savas uzdevuma formas un veidus, vizuālus apskates līdzekļus, kas palīdz skolēniem, apgūstot

zināšanas, prasmes un nostiprinot iemaņas, izmantot pieejamās mācību grāmatas, tādēļ mācību līdzekļu- darba burtnīcas, skolotāja grāmatas- analīze netiks veikta.

Izvēlētās mācību grāmatas tiks analizētas pēc kritērijiem:

1. grāmatas noformējums (materiāla pasniegšana, vizuālā materiāla specifika)
2. grāmatas saturs (autorteksts, jēdzieni, avoti, uzdevumi).

Jānorāda, ka vispārēja mācību līdzekļu analīze ir plašāks jautājums, tādēļ kritēriji, kas tika izmantoti mācību satura analīzei valsts normatīvajos dokumentos un priekšmeta programmās, tika nomainīti uz iepriekš minētajiem kritērijiem. Jāatzīmē, ka jaunie kritēriji vispārējā mācību līdzekļu analīzē, būtiski attiecas arī uz teksta izpratnes veidošanu.

Pēc mācību grāmatu analīzes¹⁰⁰ ir radušies būtiski secinājumi, kurus ir vērts pieminēt. Visām trim analizētajām mācību grāmatām kopumā ir raksturīga vienota **pieeja vēstures mācību procesam**. Mācību grāmatas piedāvā daudzveidīgu un mūsdienīgu, aizraujošu uz skolēnu vērstu pieeju vēstures mācību procesā. To apliecina mūsdienīgs grāmatu noformējums (mācību materiālu vizuālais noformējums un izkārtojums) un piedāvātais saturs- pieejami ne tikai vienkārši autorteksti, bet papildus daudzveidīgi vēstures avoti, iespēja veikt pētījumus.

Izvērtējot analizējamo vēstures mācību **grāmatu piemērotību Vēstures mācību standarta prasību realizēšanai**, jānorāda, ka tās ir atļauts lietot mācību priekšmeta apgūvē un tās spēj realizēt pilnībā Vēstures mācību standarta prasības, proti, lai izpildītu gan zināšanu un prasmju, gan attieksmju formulētās prasības standartā.

Jāatzīmē, ka **visatbilstošākā mūsdienu prasībām** no trim analizētajām grāmatām šķiet autoru grupas - S.Goldmane, J.Klišāne, A.Kļaviņa, I.Misāne, L.Straube- mācību grāmata, jo kopumā grāmatas noformējums ir ļoti veiksmīgi pārdomāts un atbilstošs tam, lai skolēni maksimāli daudzveidīgāk un skaidrāk spētu uztvert grāmatā ietvertās tēmas, proti, tas ir krāsains, sīki strukturēts dažādās daļās. Tāpat grāmatas saturs ir daudzveidīgs un savā starpā ļoti saistīts, ir veiksmīgi izstrādāts mehānisms, kas tēmu autortekstu, jēdzienus, avotus un uzdevumus sasaista kopā. Skolēniem tiek piedāvātas iespējas radoši attīstīt nepieciešamās prasmes. Grāmata kopumā rada interesi par vēsturi. Mācību grāmata būtu vēl veiksmīgāka, ja tajā būtu integrētas Viļņa Purēna grāmatas pozitīvie aspekti, piemēram, kodolīgāks autorteksts, kas ir strukturēts daļās, pirms katras tēmas izstrādātie laukumi, kuros ir apkopoti galvenie tēmas jautājumi, laukumi ar atslēgvārdiem par tēmu, ar kuru palīdzību skolēns var atcerēties apgūto tēmu. Tāpat saistošs šķiet lielo tēmu nobeigumā piedāvātais uzdevumu kopsavilkums tās atkārtošanai.

¹⁰⁰ Lai iepazītos ar mācību grāmatu analīzi, skatīt 2. pielikumu, tabulu 2.2.1. *Pedagoģiskajā darbā 6. klasē izmantojamo vēstures mācību grāmatu izpēte un salīdzinājums*, 70.-75. lpp.

Kopumā secināms, ka vēstures mācīšanai 6. klasē piedāvātās grāmatas atbilst tādiem pedagoģiskajiem principiem kā zinātniskums, saprotamība, sistemātiskums un loģiskums, uzskatāmība, pozitīvais emocionālais fons un patstāvīga darbība, kas veicina teksta izpratnes veidošanu 6. klases skolēniem vēstures mācību procesā, taču jāatzīmē, ka ne vienmēr mācību saturs ir veiksmīgi saistīts ar reālo dzīvi. Mācību grāmatu autoriem un citām atbildīgajām personām būtu jāņem vērā, ka skolēnam noderīgas ir tikai tās zināšanas, kas saistītas ar konkrētām prasmēm un iemaņām, kas veido attieksmes un vērtības. 21. gadsimta prasība mācību grāmatai ir neizvirzīt zināšanu sniegšanu kā prioritāru mērķi, jo ar mācību priekšmeta palīdzību skolēns tiek mācīts dzīvei.

Analizējot pedagoģisko literatūru, valsts normatīvos dokumentus un 6. klases vēstures mācību priekšmetu programmas, tika veikta atsevišķu iepļānoto darbību izpēte, kas veicina teksta izpratnes veidošanu skolēniem. Balstoties uz iegūtajām atziņām, secināms, ka darbības (*secinājumu izdarīšana vai interpretēšana, teksta rezumēšana, sasaistes veidošana starp teksta daļām, papildus zināšanu iegūšana, pašpārbaude jeb pašuzraudzība un vizuālu tēlu veidošana*) ne tikai veicina teksta izpratnes veidošanos skolēniem, bet arī vēstures priekšmeta zināšanu apguvi un prasmju veidošanu un iemaņu nostiprināšanu, kas specifiski saistītas ar vēstures priekšmetu. Tātad Latvijas izglītības satura vadlīnijās teksta izpratnes veicināšanai ir atvēlēta loma, to īpaši neizdalot kā atsevišķu prasmju vai iemaņu kopumu, kas jāattīsta un jāpilnveido skolēniem.

Savukārt iepazīstoties ar pedagoģiskajā literatūrā paustajām atziņām par mācību līdzekļu kvalitātes kritērijiem un veicot trīs 6. klases vēstures mācību grāmatu analīzi, secināms, ka pieejamās grāmatas šobrīd Latvijas vēstures, Pasaules vēstures mācību priekšmetu mācīšanā ir vērtējamas kā mūsdienīgas, 6. klases skolēnu uztverei atbilstošas, taču aktuāls jautājums, par kuru būtu jādomā izglītības speciālistiem, grāmatu autoriem un citām atbildīgajām personām, sastādot mācību grāmatas ikvienā mācību priekšmetā, - vai mācību grāmatas vizuālais noformējums un saturs ir saistīts ar reālo dzīvi, lai motivētu un ieinteresētu skolēnu.

3. PUSAUDŽU VECUMPOSMA RAKSTUROJUMS

Šodienas skolēnam jāapgūst pamatīgas zināšanas, attieksmes un prasmes, jāiegūst gatavība dzīves darbībai, kāda nepieciešama 21. gadsimta cilvēkam.¹⁰¹ Eiropas Komisijas Baltajā grāmatā ir izvirzītas šādas galvenās prasības izglītībai 21. gadsimtā:

1. mācīšanās zināt;
2. mācīšanās darīt;
3. mācīšanās sadarboties;
4. mācīšanās būt.¹⁰²

Iepriekš minētās prasmes izglītības iestādē uzsāk veidot jau sākumskolas klasēs, taču būtisks laiks šo prasmju attīstīšanā ir pamatskolas laiks, sevišķi pusaudžu vecumposma attīstības laikā. 6. klases skolēnam mācoties vēstures mācību procesā apgūt mācību paņēmienus teksta izpratnes veidošanā, jāņem vērā 6. klases skolēna- pusaudža- vajadzības, tādēļ ir būtiski analizēt pusaudžu vecumposma raksturojumu.

Jāatzīst, ka, lai spētu raksturot pusaudžu vecumposma īpatnības un vajadzības, un kā tās realizēt pozitīvā ievirzē mācīšanas un mācīšanās procesā, vispirms ir jāizprot personības jēdziens un faktori, kas veido personības struktūru. Jēdziens *personība* tiek plaši lietots, tādēļ pastāv daudzveidība tā skaidrojumā, taču izsmelošs ir profesora Leonarda Žukova formulējums, kas to skaidrojis kā „*cilvēka neatkārtojamu īpašību un īpatnību kopumu, kas vienu indivīdu ļaut atšķirt no otra*”¹⁰³. Profesors pamatoti norādījis, ka personības struktūru veido gan **cilvēka vajadzības** (*materiālās- prasība pēc uztura, normāliem uzturēšanās apstākļiem; garīgās- izpaužas izziņas tieksmē, jaunradē; komunikatīvās- izpaužas saskarsmes tieksmē ar citiem cilvēkiem;*) un **intereses**, gan **zināšanas un prasmes**, gan **spējas** (*intelektuālās, sensoriskās, motoriskās spējas*), gan **temperaments** (*iedzimta un noturīga personības īpašība*).¹⁰⁴ Jāatzīmē, ka vajadzības un intereses nosaka personības mērķus un motīvus¹⁰⁵, savukārt personības spējas var izpausties zināšanu, prasmju un iemaņu ātrā apgūvē un to pareizu pielietošanu praksē¹⁰⁶.

Profesors pamatoti norādījis, ka personību veido vēl tādi faktori kā **iedzimtība** (*dotības iedzimst, taču dotības var arī neattīstīties*), **sociālā vide** (*tajā noris cilvēka personības veidošanās process, jo cilvēks darbojas sociālajā vidē*) un **mērķtiecīga audzināšana** (*to veic*

¹⁰¹ Rubana, I., M. *Mācīties darot*. Rīga: RaKa, 2000., 5.lpp

¹⁰² Turpat, 6. lpp.

¹⁰³ Žukovs, L. *Ievads pedagoģijā...* 20. lpp.

¹⁰⁴ Turpat, 21.-22. lpp.

¹⁰⁵ Turpat, 21. lpp.

¹⁰⁶ Turpat, 22. lpp.

gan mācību iestādes, gan kultūras iestādes, māksla un literatūra).¹⁰⁷ Līdzīgus personības veidošanas ietekmējošus faktorus minējuši profesori Viesturs Renģe un Arvīds Lūsis.¹⁰⁸ Jāatzīmē, ka skolotājam, sadarbojoties ar jebkura vecuma skolēnu mācību procesā, būtu jāņem vērā iepriekš izteiktās atziņas par personības veidošanos.

Saskaņā ar cilvēka attīstības īpatnībām pedagoģijā ir pieņemta šāda vecumposmu periodizācija:

1. no dzimšanas līdz 3 gadiem- mazbērns vecums;
2. no 3 līdz 7 gadiem- pirmsskolas vecums;
3. no 7 līdz 11 gadiem- jaunākais skolas vecums;
4. no 11 līdz 15 gadiem- vidējais skolas vecums jeb pusaudžu gadi
5. no 15 līdz 18 gadiem- vecākais skolas vecums vai agra jaunība.¹⁰⁹

Jāatzīmē, ka vecumposma robežas nav stingri noteiktas, jo katrs bērns nobriest un attīstās dažādos tempos, proti, viņi „*var atrasties individuālās attīstības dažādās stadijās*”.¹¹⁰

Pētījuma ietvaros ir būtiski pievērsties pusaudžu vecumposma īpatnību analīzei, tādēļ gan Ē. Ēriksona, gan Ž. Piažē, gan K. Hansena un L. Kreinera teoriju apskatē¹¹¹, kas saistītas ar personības attīstību, tiks veltīta uzmanība tikai šī posma attīstības īpatnībām.

Ēriks Ēriksons personības attīstībā izvirzījis 8 stadijas, kuras izdzīvojot cilvēks piedzīvo noteiktu krīžu vai nozīmīgu psihosociālu problēmu pieņemamu risinājumu¹¹². Raksturojot pusaudžu vecumposmu, Ē. Ēriksons norādījis, ka šajā posmā jaunieši (12-18 gadi) var piedzīvot krīzi- identitāte pret difūziju (samulsumu)¹¹³. Toties krievu psihologs A. Kovaļovs izvirzījis pamatoti aktuālu viedokli, ka „*pusaudžu vecumposmā sastopama nevis vecumposma krīze, bet gan krīze attiecībās starp pusaudžiem un pieaugušajiem*”.¹¹⁴ Savukārt Ž. Piažē, aplūkojot izziņas attīstību, izvirzījis četras cilvēka attīstības stadijas.¹¹⁵ Uz pusaudža vecumu attiecas *formāli loģiskā operāciju stadija* (no 11 līdz 14 gadiem), kuras laikā jaunieši spēj izdarīt secinājumus, piedāvāt interpretācijas, izveidot hipotēzes. Piažē norāda, ka pusaudzim šajā stadijā būtu jābūt spējīgam uz pašreflektējošu domāšanu, rūpēm par identitāti, morāli un personīgajām attiecībām.¹¹⁶ Līdzīga nostāja sastopama K. Hansena un L. Kreinera izziņas attīstības teorijā, kurā pausta pārliecība, ka pusaudžu vecumposma skolēns atrodas

¹⁰⁷ Žukovs, L. *Ievads pedagoģijā...* 25. lpp.

¹⁰⁸ Lāščenko, A., Druzika, L. *Humānas un efektīvas skolas veidošana*. Rīga: RaKa, 2004., 71. lpp.

¹⁰⁹ Žukovs, L. *Ievads pedagoģijā...* 26. lpp.

¹¹⁰ Maslo, E. *Mācīšanās spēju pilnveide*. Rīga: RaKa, 2003., 47. lpp.

¹¹¹ Geidžs, N. L., Berliners, D. C. *Pedagoģijas psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999., 95.-103.; 123.-126. lpp.;

Lāščenko, A., Druzika, L. *Humānas un efektīvas skolas veidošana*. Rīga: RaKa, 2004., 121. lpp.

¹¹² Turpat, 123. lpp.

¹¹³ Turpat, 125. lpp.

¹¹⁴ Krutcekijs V. *Skolēnu mācīšanas un audzināšanas psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne, 1978., 73. lpp.

¹¹⁵ Geidžs, N. L., Berliners, D. C. *Pedagoģijas psiholoģija...* 95.-103. lpp.

¹¹⁶ Turpat, 101.-102. lpp.

apkopojošajā posmā, kura laikā uztvere un domāšana vairs nav nesaraujami saistīta ar konkrētām lietām un viņš iemācās radīt priekšstatus un manipulēt ar idejām. Būtiski atzīmēt, ka šajā posmā skolēnam vajadzētu spēt saprast principus un likumsakarības, paskatīties uz savu domāšanu un darbošanās veidu no malas. Balstoties uz Hansena un Kreinera teoriju, secināms, ka pusaudzim būtu jābūt spējīgam nopietni uztvert teorētiskās zināšanas.¹¹⁷

Jāatzīmē, ka iepriekš minētās teorijas sevī ietver arī pusaudžu vecumposma būtiskāko īpatnību raksturojumu, kuru būtu vērts pieminēt šīs nodaļas ietvaros. Ē. Ēriksona personības attīstības teorijā norādīts, ka pusaudži „*grib saņemt atbildes uz jautājumiem, kas viņi ir un kādai ir jābūt viņu lomai sabiedrībā*”¹¹⁸. Iepriekš teiktais apstiprina, ka galvenā **nepieciešamība** pusaudzim šajā vecumposmā ir **izveidot identitātes izjūtu** jeb **apzināties sevi kā personību**. Jāpiekrīt, ka identitātes izjūtas veidošanā pusaudzis meklē kādu autoritāti, kam līdzināties¹¹⁹, un šī nepieciešamība ir virzīta uz *pašpilnveidošanās vajadzību*. Tāpat pusaudzim ir **vajadzība veidot personisku saskarsmi ar vienaudžiem**, kas sniegtu atzinību no vienaudžu puses, kā arī **veidot pieaugušā izjūtu** attiecībā pret sevi¹²⁰, kas pusaudža psihē līdz šim ir kaut kas jauns un nebijis. Jāpiebilst, ka pieaugušā izjūtas veidošanas laikā pusaudzim ir raksturīgi pieprasīt no citiem izturēšanos kā pret pieaugušo, tajā pašā laikā aizmirstot par pienākumiem un atbildību, ko uzņemas pieaugušais.¹²¹

Jaunietis pusaudža vecumposmā piedzīvo būtiskas izmaiņas, kas arī nosaka viņa vajadzības. Šajā posmā notiek būtiskas izmaiņas pusaudža ķermenī un organismā, kas, savukārt, var veicināt to, ka viņš, piemēram, ir **viegli nogurdināms**.¹²² Šo viedokli apstiprina pedagogs un psihologs V. Kruteckis, norādot, ka jaunietim fizisko izmaiņu dēļ var būt novērojama zināma rakstura **nenosvērtība**, pēkšņas un biežas **garastāvokļa maiņas**.¹²³ Psiholoģijas doktore Guna Svence norādījusi, ka paralēli fizioloģiskajām izmaiņām šajā vecumposmā, būtiskas ir arī izmaiņas uzvedībā, kā, piemēram, **emancipācijas tieksmes, opozīcija pieaugušajiem, negativisms, autoritāšu maiņa** no pieaugušajiem uz vienaudžiem, **pašapliecināšanās vajadzības, pretenziju līmeņa paaugstināšanās**.¹²⁴ Tāpat Svence norādījusi, ka pusaudžu **problemātiskās uzvedības iemesls** varētu būt **zems pašvērtējums**, ko pusaudži kompensē ar **izaicinošu, uzmanību piesaistošu uzvedību**, un ka domas par sevi nosaka pusaudžu saskarsmes stilu.¹²⁵

¹¹⁷ Ļāščenko, A., Druzika, L. *Humānas un efektīvas skolas...* 121.-122. lpp.

¹¹⁸ Geidžs, N. L., Berliners, D. C. *Pedagoģijas psiholoģija...* 125. lpp.

¹¹⁹ Šteinberga, A. *Pedagoģiskā psiholoģija*. Rīga: RaKa, 2013., 118.-119. lpp.

¹²⁰ Turpat, 118. lpp.

¹²¹ Turpat, 119. lpp.

¹²² Turpat, 120. lpp.

¹²³ Krutceķis, V. *Skolēnu mācīšanas...* 77. lpp.

¹²⁴ Svence, G. *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999., 134. lpp.

¹²⁵ Turpat, 135. lpp.

No vienas puses, šajā posmā pusaudzis spēj izšķirt labo un ļauno, tomēr viņš to spēj paveikt, skatoties tikai no sava skatupunkta, aizmirstot par līdzcilvēkiem. No otras puses, notiek pusaudža rakstura stabilizēšanās, jo viņš sāk izjust **piederības vajadzību, līdera nozīmīgumu**, kā arī **vajadzību pēc tuva drauga un interesi par pretējo dzimumu**,¹²⁶ kas savukārt var veicināt viņa nonākšanu iekšējās pretrunās pašam ar sevi. Tāpat pusaudzī noris procesi, kas veicina **rakstura gribas iezīmju attīstību**- prasmi pārvarēt šķēršļus un grūtības, neatlaidību mērķu sasniegšanā vai arī gribas nenosacītu darbību.¹²⁷ Tas savukārt saistāms ar **pašizziņu, apliecināšanos un pašcieņas attīstību**.¹²⁸ Žukovs norāda, ka iepriekšminēto nepieciešamību pusaudzis ir gatavs saņemt, veicot dažādus uzdevumus, kuru izpildes laikā viņš bieži mēdz būt bravūrīgs vai arī mēģina **demonstrēt varonību** citu **cilvēku klātbūtnē**.¹²⁹

Jāatzīst, ka pusaudža gadi ir brīdis, kas lielā mērā nosaka, kāds būs cilvēks savā turpmākajā sociālajā dzīvē. Pusaudžu vecumposms, pateicoties tā īpatnībām, ir izdevīgs laiks pašaudzināšanas motivēšanai,¹³⁰ tādēļ, lai šis process būtu efektīvs, skolotājam ir ne tikai jāpārzina pusaudžu vecumposma īpatnības, bet arī jāprot organizēt pedagoģisko darbu tā, lai radušās vajadzības tiktu apmierinātas un ievirzītas pozitīvā virzienā. Šo pārlicību ļoti labi raksturo Ē. Ēriksona atziņa, ka „*mēs (skolotāji- S. R.) ejam klasē, lai virzītu savu skolēnu sociālo attīstību, lai palīdzētu viņiem veidot veselīgas un viengabalainas personības*”.¹³¹ Jāpiebilst, ka skolotājam ir jācenšas veicināt **visu vajadzību līdzsvarotu attīstību**, galveno uzmanību pievēršot garīgām un sociālām vajadzībām¹³², jo tās vistiešākajā mērā ir saistītas ar reālo dzīvi.

Kopumā skolotājam ir ļoti svarīgi veidot pozitīvu attieksmi pret izmaiņām, lai pusaudzis sev patiktu, jo „*cieņa pret sevi ir pamats cienīt citus*”¹³³. To nosaka katra bērna **vajadzība pēc mīlestības un drošības izjūtas**, vajadzība **pēc jaunā izzināšanas**, vajadzība **pēc uzslavas un atzišanas**, vajadzība **pēc atbildības un patstāvības**,¹³⁴ un, ja šīs vajadzības pusaudžu gados skolotājs nespēj nodrošināt, tad pusaudzis tās var meklēt negatīvās izpausmēs.¹³⁵

Vispirms skolotājam būtu jāpievērš uzmanība **saskarsmes prasmju attīstīšanai**, jo, kā norāda Kupše un Sietniece, tad saskarsmes prasmes būtiski ietekmē pusaudža personības

¹²⁶ Šteinberga, A. *Pedagoģiskā psiholoģija*...121. lpp.

¹²⁷ Krutcekis, V. *Skolēnu mācīšanas*...77. lpp.

¹²⁸ Šteinberga, A. *Pedagoģiskā psiholoģija*...121.-122. lpp.

¹²⁹ Žukovs, L. *Ievads pedagoģijā*...29. lpp.

¹³⁰ Turpat, 29. lpp.

¹³¹ Geidžs, N. L., Berliners, D. C. *Pedagoģijas psiholoģija*...127. lpp.

¹³² Žukovs, L. *Ievads pedagoģijā*...21. lpp.

¹³³ Šteinberga, A. *Pedagoģiskā psiholoģija*...120. lpp.

¹³⁴ Maslo, E. *Mācīšanās spēju pilnveide*... 52. lpp.

¹³⁵ Geidžs, N. L., Berliners, D. C. *Pedagoģijas psiholoģija*... 315. lpp.

attīstību, pašsajūtu un darba spējas.¹³⁶ Pozitīvas saskarsmes veicināšanai, skolotājam savos skolēnos jāattīsta prasmi **saprast un pieņemt sevi**, jo citādi sevis un citu neizpratne ir cēlonis tam, kādēļ rodas daudzas konfliktsituācijas un ir apgrūtināta to risināšana. Tikpat svarīgi veicināt, lai skolēns sevī **saskatītu pozitīvo**, jo tad viņš ar cieņu izturēsies pret sevi, dzīvi kopumā un citiem cilvēkiem.¹³⁷ No tā secināms, ka skolēniem jā māca **apzināties** un pieņemt, ka katrs cilvēks ir unikāls un ikviens cilvēks visu redz un saprot dažādi, tādējādi mācot **pieņemt atšķirīgo**.

Pusaudžiem bieži raksturīga **saasināta taisnīguma izjūta**. Tas prasa taktisku pieaugušo izturēšanos, saprotot, ka pusaudzis ne vienmēr var pareizi novērtēt savu un citu cilvēku rīcību.¹³⁸ Bolsons norāda, ka, lai spētu veidot klasē pozitīvu emocionālo, psiholoģisko un fizisko vidi, tādējādi nodrošinot produktīvu mācību un audzināšanas procesu, **skolotājam**, ir **jāmainās vispirms pašam**, un tad tikai mainīsies skolēni.¹³⁹

Viens no veiksmīgas sadarbības veicinātājiem starp skolotāju un pusaudzi ir viņu **iedrošināšana**. Moriss Balsons norāda, ka skolēnos ar to var panākt izpratni par to, ka skolotājs tic viņiem tādiem, kādi viņi ir.¹⁴⁰ Tas nozīmē **pieņemt skolēnus** tādus, kādi viņi ir, izrādīt sapratni par skolēna pašsajūtu un emocijām, kā arī ļaut izvēlēties.¹⁴¹ Tas viss **ceļ skolēnu pašapziņu un atbildības uzņemšanos** par savu uzvedību, tādējādi iedrošinot viņus.

Tikpat svarīgi skolotājam ir **iegūt uzticību**. Šādus dažus gadu gaitā pārbaudītus ieteikumus uzticības iegūšanai iesaka Kanādas izglītības zinātņu doktora kandidāte Fiona Bensone:

- pieklājība - “lūdzu” un “paldies” padara maigākas prasības, laipnākus lūgumus;
- sagaidīt skolēnus pie durvīm- tā ir iespēja draudzīgi sasveicināties, pat paķircināties un pamanīt skolēnu noskaņojumu;
- izrādīt personisku ieinteresētību- ikreiz, kad jums ir iespēja parunāties ar skolēnu, apjautājieties par viņa gaitām ārpus skolas, tā izrādot bērnam papildu uzmanību;
- saukt skolēnu vārdā- tā mēs uzsveram, ka skolēni ir pietiekami svarīgi;
- smaids, humors un aizrautība- neatņemami elementi labvēlīgas gaisotnes veidošanā.¹⁴²

Tāpat arī veiksmīgu saskarsmes veidošanos ietekmē **skolēnu sociālās prasmes**. Sociālās prasmes un iemaņas ir nepieciešamas cilvēkam sociālajā mijiedarbībā. Veidojoties

¹³⁶ Kupše, S., Sietniece, I. *Saskarsme*. Rīga: JUMAVA, 2002., 19. lpp.

¹³⁷ Turpat, 24. lpp.

¹³⁸ Šteinberga A. *Pedagoģiskā psiholoģija...* 119. lpp.

¹³⁹ Balsons, M. *Kā izprast klases uzvedību*. Lielvārde: Lielvārds, 1995., 169. lpp.

¹⁴⁰ Turpat, 171. lpp.

¹⁴¹ Nīmante D. *Klasvadība: rokasgrāmata skolotājiem*. Rīga: Zvaigzne ABC, 59. lpp.

¹⁴² Bensone, F. *100 un 1 sīkums, kas veido uzticēšanos skolotājam*.

Pieejams: www.iac.edu.lv/arhivs/numuri/raksti/9_Uzticiba.doc, 2. lpp. [Aplūkots 09.01.2011.].

bērna attiecībām ar citiem cilvēkiem, tiek apgūtas sociālās prasmes, bet, apgūstot sociālās prasmes, veidojas attiecības ar citiem cilvēkiem un vide, kurā pusaudzis dzīvo.¹⁴³ **Sociālo prasmju trūkums** pusaudžu vecumā ir spēcīgs ierocis uz negatīvu, noraidošu attieksmes veidošanu attiecībā uz apkārtējiem cilvēkiem. Tas nozīmē, ka saskarsmes problēmu risināšanā skolotājam ir jāpiešķir lielāka uzmanība **sociālo prasmju veidošanai**. Kā norāda Rudīte Andersone, tad to var veikt, akcentējot reizē gan mācību satura izvēli, gan attiecīgo mācību formu izvēli.¹⁴⁴ Tas dos:

- ✓ katram skolēnam izmantot savu pieredzi un mācīties vienam no otra;
- ✓ pašapziņu, savas vērtības un citu cilvēku kā unikālas vērtības apzināšanos;
- ✓ interesi un rūpes vienam par otru un par grupas kopējo darba rezultātu;
- ✓ humānas un emocionālas savstarpējās attiecības ar citiem.¹⁴⁵

Jāatzīmē, ka skolotājam, mācot pusaudžus, vispirms ir svarīgi pašam saprast nepieciešamību pielāgot mācīšanas un audzināšanas metodes atbilstoši pusaudžu vecumposma īpatnībām¹⁴⁶, lai **mācību procesa centrā būtu skolēns**, kas ir **patstāvīgs un atbildīgs** par savām mācībām.¹⁴⁷

Jāpiekrīt L. Žukova atziņai, ka pusaudžu intelektuālo attīstību ietekmē mācību raksturs un tajā izmantotās metodes un līdzekļi.¹⁴⁸ Līdzīgās domās ir R. Andersone, kas norādījusi konkrētas mācību darba organizācijas formas, kas pilnveido pusaudžos **savstarpējo cieņu, sapratni, iecietību un prasmi uzklaut otru un prasmi ievērot noteikumus**- pāru darbs, grupu darbs, projekti, bet **prasmi izteikt viedokli**- individuālais darbs.¹⁴⁹ Arī pedagoģijas doktore Irēna Žogla atzīstami novērtē mācīšanās prasmju apguves nozīmi **skolēna pārliecības veicināšanā** par savām iespējām, **uzticēšanos** apgūtajai mācīšanās prasmei un pieredzei kopumā.¹⁵⁰ Arī V. Krutckis raksturojis sadarbības veicināšanas starp pusaudžiem pozitīvo iespaidu, norādot, ka, sadarbojoties grupās, pusaudžim rodas **vajadzība novērtēt savas iespējas un apzināties savas uzvedības pozitīvos un negatīvos aspektus**, kā attīstās **pienākuma un atbildības sajūta un prasme personiskās intereses pakārtot grupas interesēm**.¹⁵¹

Arvien biežāk izskan pamatots viedoklis par 21. gadsimta pusaudža īpatnībām, kas skolotājam arīdzan jāņem vērā, lai mācīšanas un mācīšanās process būtu atbilstošs un jēgpilns

¹⁴³ Andersone R. *Pusaudžu sociālo prasmju veidošanās*. Rīga: RaKa, 2001., 20. lpp.

¹⁴⁴ Turpat, 20. lpp.

¹⁴⁵ Turpat, 28. lpp.

¹⁴⁶ Krutckis, V. *Skolēnu mācīšanas...* 73. lpp.

¹⁴⁷ Maslo, E. *Mācīšanās spēju pilnveide...* 59. lpp.

¹⁴⁸ Žukovs, L. *Ievads pedagoģijā...* 28. lpp.

¹⁴⁹ Turpat, 33. lpp.

¹⁵⁰ Žogla, I. *Didaktikas teorētiskie pamati*. Rīga: RaKa, 2001., 85. lpp.

¹⁵¹ Krutckis V. *Skolēnu mācīšanas...* 84., 93. lpp.

mūsdienu pusaudzim. Šajā sakarā ir vērts pieminēt sociologu Robertu Liftonu un publicistu Marku Prenskiju. R. Liftons norādījis, ka mūsdienu pasaulē šobrīd veidojas jauna cilvēka arhetips- **mainīgais** jeb **hameleoncivvēks** kā **radoša personība**, spēlētājs, kas ir mazāk analītisks, vairāk emocionāls, viņa pasaulē nav robežu, un tās ir nepastāvīgas. R. Liftons norādījis, ka šobrīd ir izaugusi pirmā mainīgo personību paaudze- tā sauktā Dot-com paaudze.¹⁵² Savukārt Marks Prenskijs, raksturojot bērnus un jauniešus informācijas sabiedrībā, ieviesis apzīmējumu **digitālie pilsoņi**, norādot, ka informāciju tehnoloģiju laiks atstāj neatgriezenisku iespaidu uz viņu informācijas uztveres un domāšanas veidu.¹⁵³ Pēc M. Prenskija uzskatiem *digitālajiem pilsoņiem* raksturīga:

1. ātra informācijas uztvere;
2. priekšrokas došana vizuālai informācijai un hipertekstam;
3. spēja vairākas lietas darīt reizē;
4. darbs, mācīšanās, satikšanās, iepirkšanās interneta vidē;
5. vēlme iesaistīties un darboties kopā;
6. pastiprināta vajadzība pēc uzmanības un reakcijas uz paveikto;
7. dzīve, darbs, mācības kā izklaide, kā spēle;
8. orientācija uz sasniegumiem, inovācijām, jaunākajām tehnoloģijām;
9. kritiska pieeja informācijai, it visa apšaubīšana.¹⁵⁴

No iepriekš minētā secināms, ka mūsdienu pusaudzis **citādi uztver pasauli**, viņa **pieredze ir atšķirīga**, un arī **mācās** viņš **citādi** nekā iepriekšējās paaudzes,¹⁵⁵ un mūsdienīgam pedagogam tas ir jāņem vērā, jāpielāgojas mūsdienu pusaudža vajadzībām.

Analizējot pedagoģisko literatūru par pusaudžu vecumposmu un tā īpatnībām, jāsecina, ka pusaudžu gadi ir būtisku pārmaiņu laiks, kas atstāj paliekamu ietekmi uz mūsdienu jaunieša turpmāko personības attīstību. Izglītības iestāde, katrs skolotājs atsevišķi un kopā ar mūsdienīgu pieeju, kas balstās uz pamatīgām zināšanām un izpratni par pusaudža vajadzībām un paņēmieniem, kā tās izkopt un apmierināt, ir svarīgs virzītājspēks pozitīvai pusaudža attīstībai.

Jāsecina, ka, lai tas veiksmīgi tiktu realizēts, skolotājam jābalstās savā darbā uz pārliecību, ka mācību priekšmets nav mācību procesa pašmērķis, bet tikai līdzeklis skolēna

¹⁵² Lifton, R. J. *The Proteant Self: Human Resilience in an Age of Fragmentation*. New Yor: Basic Books, 1993.

¹⁵³ Krūmiņa, A. Bernība informācijas un komunikācijas tehnoloģiju laikmetā. *Pedagoģija un skolotāju izglītība. Latvijas Universitātes raksti*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012., 781. sēj., 25.-26. lpp.

¹⁵⁴ Turpat, 26. lpp.

¹⁵⁵ Rubene, Z. Mācīties demokrātiju. Darba burtnīca: Rubene Z., Sproģe I., Stavicka A. ... u.c. *Brīnumainā Eiropa: politiskās izglītības darba burtnīca*. Rīga: Nordik, 2010., 11. lpp.

personības pilnveidošanai. Mācot skolēniem apgūt teksta izpratnes paņēmienus vēstures mācību procesā, ir jābalstās uz iepriekš minētajām atziņām, jo, lai sekmīgi apgūtu šos mācību paņēmienus, viens no priekšnoteikumiem ir atbilstošas mācību vides un mācību procesa organizēšana, kas atbilst pusaudža vajadzībām un 21. gadsimta dzīves prasībām.

4. TEKSTA IZPRATNES VEIDOŠANAS PIEREDZE VĒSTURES MĀCĪBU PRIEKŠMETĀ 6. KLASĒ

Ar nolūku izpētīt teksta izpratnes veidošanas pieredzi vēstures mācību priekšmetā veicu skolotāju un skolēnu anketēšanu. Aicinājumu dalīties viedoklī un pieredzē saņēma aptuveni 75 vēstures skolotāji no 12 dažādiem Latvijas novadiem, kā arī aptuveni 60 sestās klases skolēni no 4 pamatskolām Vidzemes reģionā. No uzrunātajiem skolotājiem un skolēniem anketēšanā piedalījās 30 skolotāji un 26 skolēni.

Skolotāju anketa sastāvēja no 5 jautājumiem, savukārt skolēnu anketa no 3 jautājumiem, kas bija vērsti uz informācijas iegūvi par teksta izpratnes veidošanas pieredzi vēstures mācību priekšmetā.

4.1. 6. klases skolēnu pieredze teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā

*Skolēnu anketa*¹⁵⁶ sastāv no viena daudzpusīgās izvēles jautājuma un diviem slēgtajiem jautājumiem. Izveidoto jautājumu mērķi ir šādi:

1. un 2. jautājums- iegūt statistisko informāciju, cik daudziem 6. klases skolēniem ir izveidojusies jau sava pieeja strādāt ar tekstu un cik daudziem sagādā grūtības atrast nepieciešamo informāciju tekstā vēstures mācību priekšmetos 6. klasē;

3. jautājums- noskaidrot, kuri no dotajiem deviņiem mācību paņēmieniem vislabāk palīdz pašiem skolēniem strādāt ar tekstu vēstures mācību priekšmetos 6. klasē, tādējādi arī iegūstot priekšstatu, kuri no dotajiem mācību paņēmieniem tiek piedāvāti skolēniem teksta izpratnes veidošanā.

Apkopojot datus par 6. klases **skolēnu pieredzi** teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā, ir iespējams izdarīt secinājumus ne tikai par skolēnu spēju izmantot dažādus mācību paņēmienus, lai efektīvi izmantotu tekstu tā apguvei un informācijas atlasei, bet arī spriest par mācību paņēmieniem, kas tiek izmantoti, lai to īstenotu. No atbildēm secināms, ka anketētajiem skolēniem ir nepieciešams papildus atbalsts no skolotāja puses teksta izpratnes veidošanā, jo jāņem vērā, ka vairāk kā pusei anketēto skolēnu nav pārliecības, vai viņiem mēdz būt problēmas atrast nepieciešamo informāciju, strādājot ar tekstu.¹⁵⁷ (Tikai 3 skolēni

¹⁵⁶ Skatīt 3. pielikumu *Anketa par skolēnu pieredzi teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā*, 76.-77.lpp.

¹⁵⁷ Turpmāk skatīt attēlu 4.1.1. *Grūtības atrast nepieciešamo informāciju tekstā*, 40. lpp.

atzinuši, ka viņiem ir grūtības atrast nepieciešamo informāciju tekstā, savukārt 8 skolēni norādījuši, ka šādu problēmu viņiem nav.)

Skolotāja papildus atbalsts varētu izpausties kā pastiprināta uzmanība mācību procesā lasīšanas prasmju pilnveidošanai, piedāvājot skolēniem izmēģināt un apgūt sev piemērotākos mācību paņēmienus, kas mazinātu iespējamību piedzīvot neveiksmes informācijas ieguvē, strādājot ar tekstu. Tāpat, balstoties uz pozitīvo pieredzi, jānorāda, ka, pārvarot šīs mācību grūtības, skolēnam veidosies lielāka pārliecība par to, ko viņš spēj paveikt vēstures mācību priekšmetā, pozitīvi ietekmējot skolēna motivāciju būt aktīvam un ieinteresētam mācību procesa dalībniekam. Savukārt, balstoties uz iepriekš minētās diagrammas datiem, šaubas rada skolēnu iespējami neobjektīvais novērtējums par to, ka viņiem jau ir izveidojusies sava pieeja, kā visātrāk un efektīvāk strādāt ar tekstu vēstures stundās.¹⁵⁸ (No 26 anektētajiem skolēniem 18 skolēni ir atzinuši, ka viņiem ir izveidojusies sava pieeja vēstures stundās.) Šaubas par novērtējuma objektivitāti izraisīja fakts, ka uz anketas jautājumu atbildēšanas brīdī vēstures priekšmetus- Latvijas vēsture, Pasaules vēsture- skolēni apguvuši pusgadu, kas ir pārāk mazs periods, lai skolēni būtu adaptējušies priekšmeta specifiskā un tik spēcīgi attīstījuši prasmi strādāt ar tekstu, ka viņiem pēc pusgada ir izveidojusies personīgā pieeja. Balstoties uz pieredzi, jāatzīmē, ka jebkuru prasmju attīstīšana prasa ilgāku laiku.

Tāpat šaubas par iepriekš minēto novērtējumu rada pārējo skolēnu atbildes, piemēram, 8 skolēni no 26 skolēniem izvēlējušies neatbildēt uz šo jautājumu. Kopumā tas liek domāt par divām galējībām, kas var rasties mācību procesā: skolēni var būt nepamatoti pārliecināti vai pilnībā nepārliecināti par savām spējām. Jāatzīst, ka abi gadījumi norāda uz skolotāja darbības nepilnībām: pirmajā gadījumā cēlonis saistāms ar mācību procesu, kas šķiet pārāk vienkāršots bez izaicinājumiem konkrēta skolēnu spēju un prasmju apliecināšanā un izaugsmē (rodas pārliecība, kas viss izdodas un nav nekādu izaicinājumu, kas rosinātu skolēnu mērķtiecīgi meklēt personīgās izaugsmes iespējas priekšmetā), otrajā gadījumā- ar mācību procesu, kas visticamāk šķiet sarežģīts konkrētajam skolēnam viņam specifisko mācīšanās grūtību dēļ (skolēnam rodas pārliecība, ka mācībās konkrētajā mācību priekšmetā nekad neveiksies, jo no skolotāja puses nav nodrošināta individuālā pieeja, kas paredz tādu mācību paņēmieni izmantošanu, kas palīdzētu skolēnam pārvarēt radušās grūtības, sniedzot pārliecību, ka ar ikvienu grūtību ir iespējams tikt galā, atrodot pareizo pieeju.) Secināms, ka iepriekš minētais attiecas arī uz konkrētās prasmes- *lasītprasmes*- attīstīšanu vēstures priekšmetā: skolotājam atbilstoši skolēnu mācīšanās spēju līmenim ir jāpiedāvā daudzveidīgi mācību paņēmieni teksta izpratnes veidošanā, līdz skolēns, sadarbojoties ar skolotāju, atrod sev vispiemērotāko paņēmieni, kas nodrošina vēlamu rezultātu- *lasīt tekstu ar izpratni*.

¹⁵⁸ Turpmāk skatīt attēlu 4.1.2. *Personīgā pieeja vēstures stundās efektīvam darbam ar tekstu*, 40. lpp.

Grūtības atrast nepieciešamo informāciju tekstā

Personīgā pieeja vēstures stundās efektīvam darbam ar tekstu

Lai izzinātu skolēnu esošo pieredzi par dažādu mācību paņēmieni izmantošanu vēstures mācību procesā, viņi tika rosināti novērtēt deviņu atzītāko mācību paņēmieni¹⁵⁹ efektivitāti

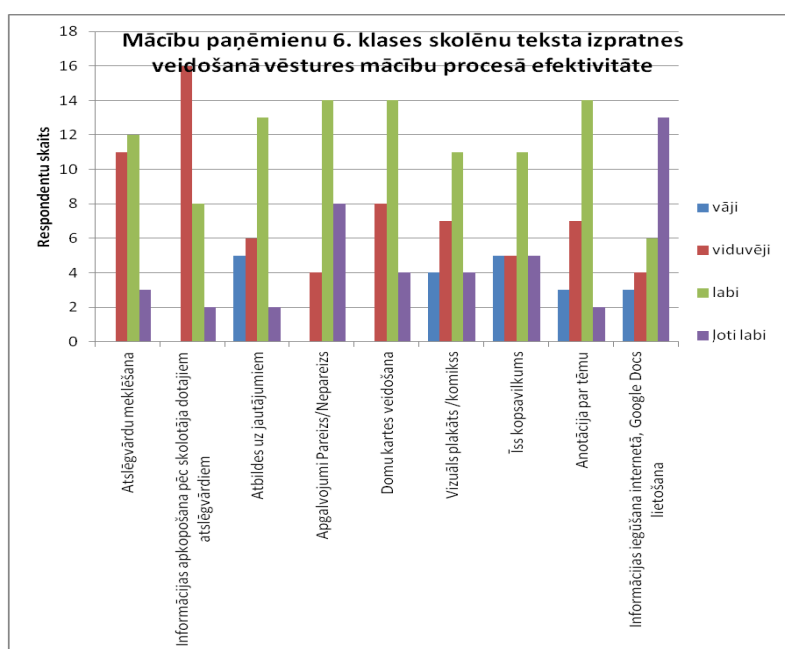
¹⁵⁹ Skatīt 1.2. Mācību paņēmieni lasīšanas prasmju attīstīšanā, 14.-15. lpp.

teksta izpratnes veidošanā. Analizējot datus par iepriekš minēto mācību paņēmieni efektivitāti no skolēnu pieredzes¹⁶⁰, secināms, ka kopumā neviens dotais mācību paņēmieni nav saņēmis izteikti ļoti augstu, vienprātīgu skolēnu novērtējumu. Visaugstāko skolēnu novērtējumu saņēmis mācību paņēmieni- *informācijas ieguve no vairākiem piedāvātajiem avotiem internetā un tās strukturēšana, izmantojot Google Docs-*, kura efektivitāti kā **ļoti labu** novērtējuši puse anketēto skolēnu (13 skolēni). Tas saistāms ar skolēnu pastiprināto interesi par informāciju tehnoloģiju izmantojumu arī mācību stundās.

Atbildēšana uz sagatavotajiem jautājumiem- šī mācību paņēmiena efektivitāti 14 skolēni novērtējuši kā **labu**. Tas saistāms ar to, ka tas ir ļoti tradicionāls mācību paņēmieni, kuru mācību procesā izmanto dažādu mācību priekšmetu skolotāji, veicinot to, ka arī skolēni ir pieraduši pie tā izmantošanas. Tikpat vienprātīgu skolēnu novērtējumu ieguvuši arī mācību paņēmieni- *anotāciju rakstīšana, domu kartes vai shēmas veidošana, jautājumu un apgalvojumu teikumu veidošana, vizuālo plakātu vai komiksu veidošana*. Iespējams, ka šie paņēmieni skolēniem šķiet efektīvi, jo, piemēram, domu karte vai shēma rada kādas norises loģisku pārskatāmību. Jāatzīst, ka bieži vien skolēns zaudē interesi par tekstu tajā brīdī, kad lasīšanas procesā viņš ir pazaudējis teksta informatīvā satura galveno jēgu. Šie paņēmieni palīdz skolēnam strukturēt tekstā pausto galveno domu un nepazaudēt teksta informatīvi saturisko virzību, tādējādi motivējot un radot interesi atklāt aizvien jaunas nianse teksta saturā.

4.1.3. attēls

Mācību paņēmieni teksta izpratnes veidošanā efektivitāte: skolēnu viedoklis

¹⁶⁰ Turpmāk skatīt attēlu 4.1.3. *Mācību paņēmieni teksta izpratnes veidošanā efektivitāte: skolēnu viedoklis*, 41. lpp.

Jāatzīmē, ka skolēnu novērtējums iepriekš minētajiem mācību paņēmieniem ir nedz zems, nedz augsts. Ir novērots, ka gadījumos, kad skolēnu novērtējums par mācību paņēmieni efektivitāti ir neitrāls, secināms, ka tas saistīts ar apstākli, ka konkrētais mācību paņēmieni nav pietiekami izmantots darbā ar tekstu, kā rezultātā skolēnam nav izveidojies viedoklis par tā efektivitāti vai arī skolotājam nav izdevies efektīvi pielāgot mācību paņēmieni atbilstoši skolēna spējām un vajadzībām.

Savukārt mācību paņēmieni- *atslēgvārdu meklēšana tekstā* un *informācijas apkopošana pēc dotajiem atslēgvārdiem*- efektivitāti skolēni samērā vienprātīgi novērtējuši kā **viduvēju**.¹⁶¹ Secināms, ka no šiem abiem paņēmieniem skolēniem efektīvāks šķiet *informācijas apkopošana pēc dotajiem atslēgvārdiem*. Balstoties uz novērojumiem praksē, secināms, ka, izmantojot šo paņēmieni, daudz drošāk jūtas tie skolēni, kas nav pārliecināti par savām spējām, jo uzdevums pašam atrast atslēgvārdus tekstā (kā tas ir jādara, izmantojot paņēmieni- *atslēgvārdu meklēšana tekstā*) ir krietni sarežģītāks nekā strukturēt informāciju pēc dotajiem atslēgvārdiem. Tiesa gan skolēni ir jāmotivē mācību procesā uzdrošināties izmēģināt augstākas grūtības pakāpes mācību paņēmienus, lai pilnveidotu individuālo pieeju lasītprasmi apguvē.

Savukārt neliela daļa skolēnu (5 skolēni no 26 skolēniem) par **vājiem mācību paņēmieniem** atzinuši *atbildēšanu uz sagatavotajiem jautājumiem* un *īsa kopsavilkuma (tēžu) veidošanu*. Klasē vienmēr ir daži skolēni, kas ir izteikti spēcīgi aktīvistu (pēc mācīšanās stila) un vizuāli (pēc uztveres tipa), kuriem ir vajadzība pēc aktīvas un radošas darbības. Šādiem skolēniem ļoti patīk vizuālā plakāta vai komiksa veidošana teksta izpratnes veidošanā, pretēji- atbildēšana uz skolotāja sagatavotajiem jautājumiem vai tēžu veidošana.

Apkopojot datus par skolēnu pieredzi teksta izpratnes veidošanā, secināms, ka 6. klases skolēnam I mācību semestra laikā nevar izveidoties sava personīgā pieeja teksta izpratnes veidošanā, jo tā ir ilgtermiņa prasme, ko pilnveido skolēnam vairāku mācību gadu laikā. Kā veiksmīgs priekšnoteikums šīs prasmes attīstībā ir skolēna attīstītās lasītprasmes iemaņas sākumskolas klasēs atsevišķos priekšmetos, kam ir zināmas paralēles ar vēstures priekšmeta specifiku, piemēram, sociālo zinību priekšmetā vai arī priekšmetos, kuri orientēti uz lasīšanas pamatprasmi apguvi, piemēram, latviešu valoda, taču tas nevar sekmēt skolēna efektīvas personīgās pieejas izveidi teksta izpratnes veidošanā jaunā mācību priekšmetā viena mācību semestra laikā.

¹⁶¹ Skolēnu viedoklis: viduvēja efektivitāte informācijas apkopšanai pēc skolotāja dotajiem atslēgvārdiem (15 skolēni no 26 skolēniem), atslēgvārdu meklēšanai tekstā (11 skolēni no 26 skolēniem).

4.2. Skolotāju pieredze teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā

*Skolotāju anketa*¹⁶² sastāv no viena slēgtā jautājuma, diviem atvērtajiem jautājumiem un diviem daudzpusīgās izvēles jautājumiem. Izveidoto jautājumi mērķi ir šādi:

1. jautājums- izzināt vēstures skolotāju viedokli par nepieciešamību veikt būtisku uzmanību skolēnu teksta izpratnes veidošanai vēstures mācību priekšmetos, sākot jau ar 6. klasi;

2. jautājums- noskaidrot, cik bieži piedāvātos deviņus mācību paņēmienus teksta izpratnes veidošanā vēstures skolotāji izmanto mācību procesā 6. klasē;

3. jautājums- noskaidrot vēstures skolotāju izpratni par piedāvāto mācību paņēmienienu efektivitāti teksta izpratnes veidošanā mācību procesā 6. klasē;

4. jautājums- apkopot vēstures skolotāju pieredzi par piedāvāto mācību paņēmienienu priekšrocībām un trūkumiem teksta izpratnes veidošanā 6. klasē;

5. jautājums-apkopot vēstures skolotāju pedagoģisko pieredzi par efektīvu mācību paņēmienienu izmantošanu teksta izpratnes veidošanā 6. klasē.

Apkopojot datus par vēstures skolotāju pieredzi teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā, *ir iespējams iegūt informāciju un izdarīt secinājumus ne tikai par skolotāju pieredzi teksta izpratnes veidošanā 6. klases skolēnu vēstures mācību procesā, bet arī par esošajiem stereotipiem skolotāju domāšanā saistībā ar skolotāja nozīmi noturīgu prasmju un iemaņu veidošanā skolēniem, efektīvu mācību paņēmienienu ieviešanu mācību procesā.*

Lielākā daļa no anektētajiem skolotājiem (24 skolotāji no 30 skolotājiem) atzinuši, ka ir būtiska nepieciešamība veidot teksta izpratni 6. klases skolēniem jau pirmajā mācību gadā, kad tiek uzsākta vēstures priekšmetu apguve,¹⁶³ tādējādi apliecinot, ka lasītprasmes attīstīšana ir aktuāls jautājums lielai daļai vēstures skolotāju. Toties 6 skolotāji nav atbildējuši uz šo jautājumu. Šādai izvēlei var būt dažādi iemesli, taču visticamāk, ka daļa iemeslu atspoguļosies tālākajā anketas datu analīzē.

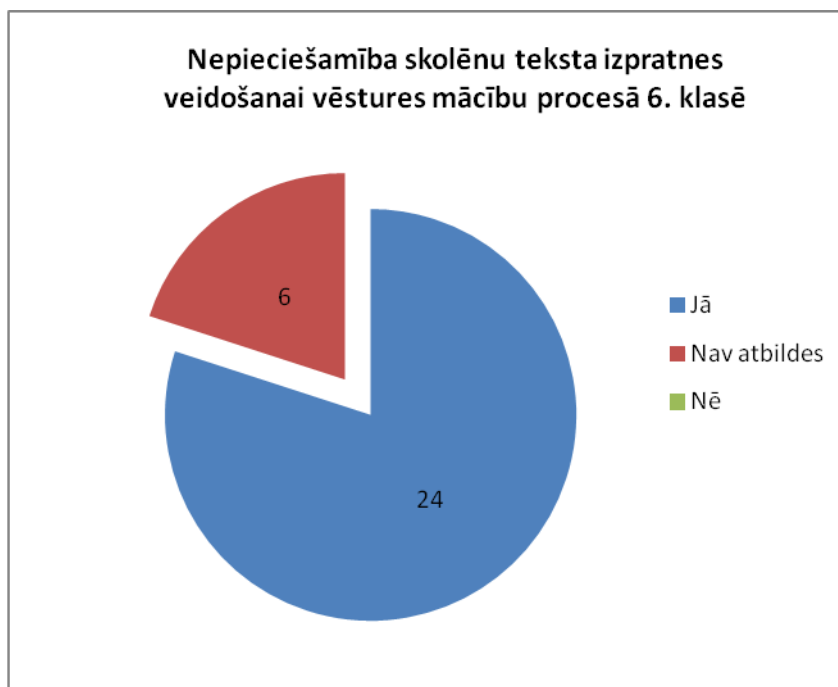
Lai noskaidrotu vēstures skolotāju pieredzi mācību paņēmienienu izmantošanā, kas paredzēti teksta izpratnes veidošanai, novērtēšanai tika piedāvāti iepriekš minētie deviņi mācību paņēmieni.¹⁶⁴

¹⁶² Skatīt 4. pielikumu *Anketa par skolotāju pieredzi teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā*, 78.-83. lpp.

¹⁶³ Turpmāk skatīt attēlu 4.2.1. *Nepieciešamība skolēnu teksta izpratnes veidošanai vēstures mācību procesā 6. klasē*, 44. lpp.

¹⁶⁴ Turpmāk skatīt attēlu 4.2.2. *Mācību paņēmienienu izmantošanas biežums teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā 6. klasē*, 45. lpp.

Nepieciešamība skolēnu teksta izpratnes veidošanai vēstures mācību procesā 6. klasē

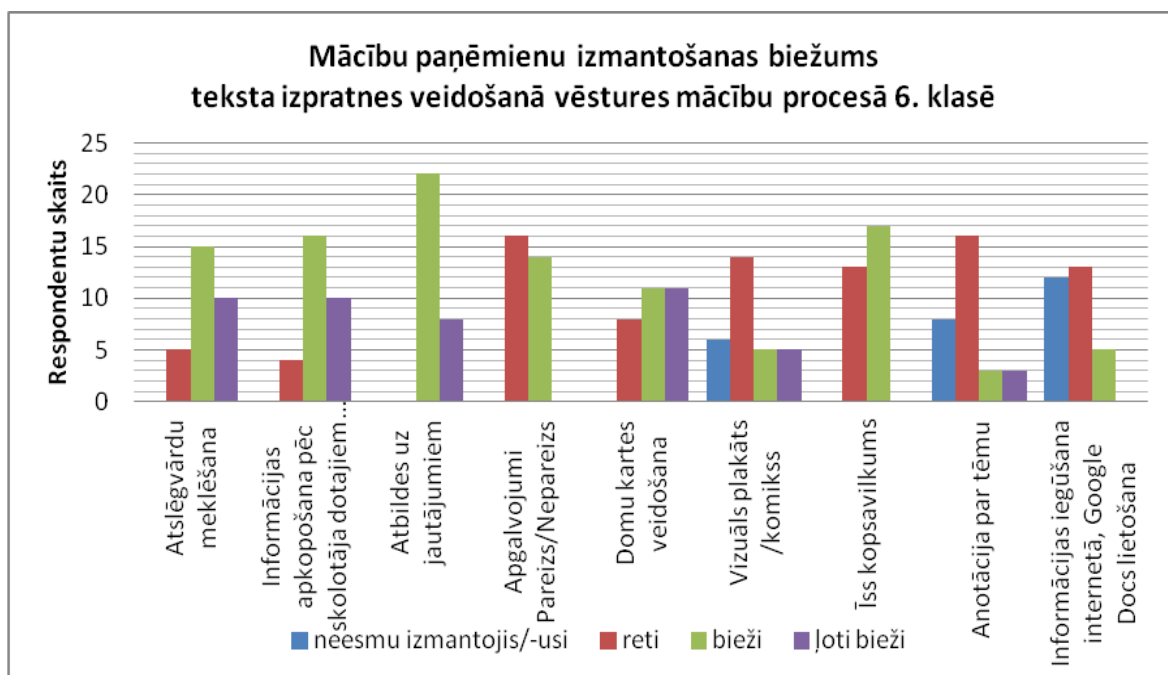

Skolotāju uzdevums bija izvērtēt, cik bieži konkrētie mācību paņēmieni tiek izmantoti pedagoģiskajā darbībā. No iegūtajiem datiem secināms, ka 10 - 11 anketētie skolotāji **ļoti bieži** izmanto mācību paņēmienus- *domu kartes veidošana, atslēgvārdu meklēšana tekstā un informācijas apkopošana pēc skolotāja dotajiem atslēgvārdiem*. Toties skolotāji **bieži** izmanto tādus mācību paņēmienus teksta izpratnes veidošanā kā *atbildes uz jautājumiem* (22 skolotāji no anketēto skolotāju skaita), *īsu kopsavilkumu (tēžu) veidošana* (17 skolotāji no anketēto skolotāju skaita), kā arī *informācijas apkopošanu pēc skolotāja dotajiem atslēgvārdiem* (16 skolotāji no anketēto skolotāju skaita).

Savukārt apmēram puse no anketēto skolotāju skaita, mācot skolēniem lasīt tekstu ar izpratni, **reti** izmanto *jautājumu un apgalvojumu teikumu veidošanu, anotāciju rakstīšanu un vizuālo plakātu vai komiksu veidošanu* (14-16 skolotāji no anketēto skolotāju skaita).

Secināms, ka iepriekš minēto mācību paņēmieni izmantošanas biežumu teksta izpratnes veidošanā ietekmē tādi faktori kā skolotāja profesionālisms un spēja izvēlēties skolēna spējām atbilstošus mācību paņēmienus, kā arī skolotāja personīgā pārliecība par mācību paņēmieni efektivitāti lasītprasmes uzlabošanā vēstures mācību procesā.

**Mācību paņēmieni izmantošanas biežums teksta izpratnes veidošanā
vēstures mācību procesā 6. klasē**

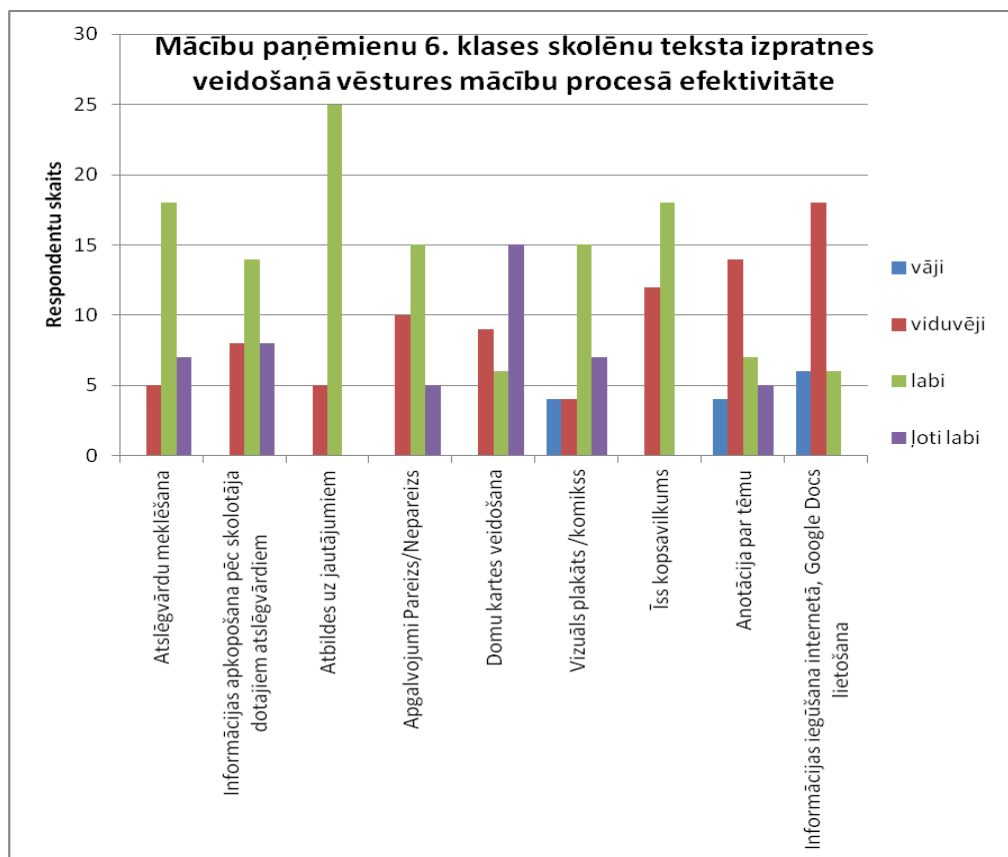
Izteiktā atziņa atspoguļojas datu apkopojumā par anketā norādīto mācību paņēmieni efektivitāti¹⁶⁵ un to priekšrocībām un trūkumiem¹⁶⁶ anketēto skolotāju skatījumā.

Kā **ļoti efektīvi** mācību paņēmieni tiek atzīti- *domu kartes vai shēmas veidošana* (15 skolotāji no 30 skolotājiem) un *informācijas apkopošana pēc dotajiem atslēgvārdiem* (8 skolotāji). Izvērtējot skolotāju viedokļus par šo paņēmieni priekšrocībām un trūkumiem, ir vērts akcentēt būtiskākās atziņas. Pamatoti jāpiekrīt minēto mācību paņēmieni priekšrocību raksturojumam- to veidošana ne tikai skolēnam attīsta prasmes un iemaņas strukturēt no teksta iegūto informāciju, bet arī pilnveido radošumu un prasmi saskatīt tekstā būtisko. Kā liecina novērojumi praksē, būtiskākā priekšrocība šim mācību paņēmienam- skolēniem efektīvi tiek veidota vēsturiskā domāšanu. Daži skolotāji norāda šī paņēmiena trūkumus- laikietilpīgs process, grūtības sekmīgi pielietot šo paņēmieni tiem skolēniem, kuriem ir lasīšanas grūtības, kā arī viens skolotājs norādījis, ka bez tālākas izmantošanas mācību darbā domu karte nav funkcionāla. Kā liecina novērojumi praksē, jauna mācību paņēmiena ieviešana ir laikietilpīgs process, taču, kad skolēni ir apguvuši iemaņas izmantot konkrēto mācību paņēmieni, tas neaizņem vairs tik daudz laika kā sākumā.

¹⁶⁵ Turpmāk skatīt attēlu 4.2.3. *Mācību paņēmieni teksta izpratnes veidošanā efektivitāte: skolotāju viedoklis*, 46. lpp.

¹⁶⁶ Turpmāk, lasot tekstu, skatīt 5. pielikumā 4.2.4 tabulu *Mācību paņēmieni priekšrocības un trūkumi teksta izpratnes veidošanā: skolotāju viedoklis*, 84.-89. lpp.

Mācību paņēmieni teksta izpratnes veidošanā efektivitāte: skolotāju viedoklis

Jānorāda, ka arī skolēns, kam vāji attīstīta lasītprasme, ir tiesīgs saņemt atbalstu no skolotāja, lai šo prasmi pilnveidotu, pielāgojot konkrētos mācību paņēmienus viņa vajadzībām. Tāpat skolotāja nezināšana, ko darīt ar gala produktu, kas radies kāda paņēmiena īstenošanas rezultātā, nevar būt par iemeslu tā neizmēģināšanai (šajā gadījumā- domu karte). Balstoties uz pieredzi, jāatzīmē, ka jebkuru skolēna radītu gala produktu ir iespējams izmantot daudzveidīgi- zināšanu nostiprināšanai mācību stundā, iegūtās informācijas salīdzināšanai vai arī zināšanu atkārtošāni tēmas noslēgumā.

Savukārt skolēnu *atbildēšana uz sagatavotajiem jautājumiem* (25 skolotāji), *kopsavilkumu (tēžu) veidošana*, *atslēgvārdu meklēšana tekstā* (18 skolotāji), kā arī *vizuālo plakātu, komiksu un jautājumu vai apgalvojumu teikumu veidošana* (15 skolotāji) kā efektīvs mācību paņēmieni teksta izpratnes veidošanā tiek novērtēti ar kritēriju **labi**. No iegūtajiem datiem secināms, ka gandrīz visi anketēšanā iesaistītie skolotāji pozitīvi vērtē skolēnu atbildēšanu uz jautājumiem kā paņēmieni, ar kura palīdzību veidot teksta izpratni. Tomēr jāatzīst, ka šis paņēmieni ir vērtējams kā tradicionāls paņēmieni, kas aizvien vairāk zaudē atbilstību mūsdienu skolēna vajadzībām, jo viņam ne tikai jāapgūst zināšanas, bet arī jāprot tās radoši pielietot. Iepazīstoties ar skolotāju doto trūkumu raksturojumu, jāpiebilst, ka šī

paņēmienu efektivitāte ir atkarīga no skolotāja radošās pieejas, meklējot atbildes uz jautājumiem: kā organizēt paņēmienu tā, lai visi skolēni iesaistītos ar interesi, kā mācīt skolēnam veidot atbildes uz jautājumiem paplašinātos teikumos. Savukārt par pārējo iepriekš minēto paņēmienu priekšrocībām tiek uzskatīta radoša pieeja teksta izpratnē, iespēja apgūt iemaņas darbā ar apjomīgu tekstu un citas, taču par trūkumiem, piemēram, grūtības atrast līdzsvaru starp satura apguvi un radošajām izpausmēm.

Toties mācību paņēmieni, kas tiek atzīti par **viduvējiem**- *informācijas ieguve no vairākiem piedāvātajiem avotiem internetā un tās strukturēšana, izmantojot Google diska lietotni Google Docs (18 skolotāji), anotāciju rakstīšana (14 skolotāji) un kopsavilkumu (tēžu) veidošana (12 skolotāji)*. Kā būtiskākās priekšrocības tiek norādīta šādu prasmju attīstīšana: argumentēti pamatot viedokli, izmantot vairākus informācijas avotus tēmas satura apguvē, kā arī tēmas saskatīšana kopainā, toties par trūkumu to grūtības pakāpes neatbilstība 6. klases skolēnu spējām.

Savukārt 4-6 skolotāji no 30 skolotājiem par **neefektīviem** uzskata tādas mācību paņēmienus kā *informācijas ieguve no vairākiem piedāvātajiem avotiem internetā un tās strukturēšana, izmantojot Google Docs, un anotāciju, vizuālo plakātu un komiksu veidošanu*. Jānorāda, ka nav nepieciešamība šos mācību paņēmienus vispārīgi kategorizēt kā neefektīvus, jo iepriekš par katru no tiem tika raksturotas būtiskas priekšrocības, turklāt tas ir ļoti mazas grupas skolotāju viedoklis, kas, spriežot pēc izteiktajiem komentāriem, ir veidojies tādēļ, ka līdz šim nav bijusi iespēja izmēģināt šo paņēmienu efektivitāti pedagoģiskajā darbībā ar 6. klases skolēniem.

Anketas beigās skolotāji tika aicināti dalīties savā pieredzē, ar kādu vēl mācību paņēmienu palīdzību viņi veido skolēniem teksta izpratni. Apkopojot skolotāju pieredzi, var pieminēt šādus paņēmienus:

1. skolotājs skaļi lasa tekstu priekšā skolēniem;
2. lasīšana skaļi lomās;
3. nepabeigto teikumu papildināšana, lasot tekstu;
4. vairāku paņēmienu kombinēšana vienā paņēmienā (īsu tēžu formulēšana par rindkopas tekstu, kuru izmanto pēc tam, lai zīmētu komiksu).

Apkopojot datus par skolotāju pieredzi teksta izpratnes veidošanā, secināms, ka anketētie skolotāji, tāpat kā ikviens skolotājs, izmanto mācību procesā tos mācību paņēmienus, ar kuriem viņš jūtas drošs un pārliecināts. Šādā gadījumā kā dabiska pretreakcija bieži vien rodas nepamatoti konservatīva nostāja pret jauninājumiem, veicinot stereotipu nostiprināšanos. Jāatzīst, ka profesionālam skolotājam, ir jāspēj būt elastīgam, lai uzdrīkstētos

mācību procesā pārveidot ierastos vai izmēģināt jaunus mācību paņēmienus, kas atbilstu mūsdienu pusaudža vajadzībām.

Apkopojot datus par teksta izpratnes veidošanas pieredzi vēstures mācību priekšmetā 6. klasē, jāatzīst, ka šī pieredze, tāpat kā jebkura veida pieredze mācību procesā, veidojas mijiedarbojoties skolotājam ar skolēniem.

Salīdzinot skolotāju un skolēnu vērtējumus, secināms, ka abu pušu viedoklis sakrīt, novērtējot mācību paņēmienu efektivitāti. Piemēram, *īsa kopsavilkuma (tēžu) veidošana, atbildes uz jautājumiem*, kā arī *atslēgvārdu meklēšana*- kā labus mācību paņēmienus atzinuši aptuveni vairāk kā puse skolotāju un skolēnu.¹⁶⁷ Tāpat abu pušu viedokļi sakrīt par *vizuālā plakāta vai komiksa veidošanu* un *anotācijas veidošanu*, jo kā par neefektīviem mācību paņēmieniem tos atzinuši 3/4 skolotāji un 4 skolēni.

Būtiski atšķiras skolotāju un skolēnu viedokļi par atsevišķu mācību paņēmienu efektivitāti. Vislielākā atšķirība abu pušu novērtējumā ir mācību paņēmienam- *informācijas ieguve no vairākiem piedāvājumiem avotiem internetā un tās strukturēšana izmantojot Google Docs*. (Lielākā daļa skolēnu tā efektivitāti atzinuši par ļoti labu, taču lielākā daļa skolotāji- par viduvēju, pārējā daļa- par labu vai vāju.). Jāatzīmē, ka viens no iemesliem, kādēļ skolotāji novērtējuši šī paņēmiena neefektivitāti, ir šaubas par paņēmiena izmantošanas atbilstību 6. klasei. Balstoties uz skolotāju komentāriem par šī paņēmiena trūkumiem, secināms, ka atsevišķiem skolotājiem šī paņēmiena nezināšanas un praktiskas neizmantošanas dēļ, radušies stereotipi par tā ietekmi. (Piemēram, daļa skolotāji nezina pozitīvo ietekmi uz skolēna motivācijas paaugstināšanos un paveiktā apjoma palielināšanos vienas mācību stundas ietvaros, jo paņemiens būtiski ietaupa laiku, kas ikdienā tiek zaudēts uz tradicionālām darbībām mācību stundā.) Savukārt, skolēniem šis paņemiens šķiet ļoti labs, jo, pateicoties šī paņēmiena izmantošanai, zināšanu un prasmju apguve tiek sasaistīta ar skolēniem aktuālām lietām- internetu, čatošanu, virtuālo komunikāciju.

No iepriekš minētajiem piemēriem secināms, ka skolēnam nav iespēja objektīvi spriest par paņēmienu efektivitāti, ja skolotājs nav devis iespēju par to pārliecināties izmēģinājuma darbībā mācību procesa laikā. Kā liecina novērojumi praksē, skolotāja pienākums, pārzinot mācību priekšmeta satura prasības un mācāmo skolēnu vajadzības, ir nodrošināt mācību vidi, kas ir saistoša skolēniem un sekmē viņu izaugsmi, šajā gadījumā- tekstā ietverto informāciju lasīt un izmantot ar izpratni.

¹⁶⁷ Skatīt attēlus 4.2.3. *Mācību paņēmienu teksta izpratnes veidošanā efektivitāte: skolotāju viedoklis*, 46. lpp.; 4.1.3. *Mācību paņēmienu teksta izpratnes veidošanā efektivitāte: skolēnu viedoklis*, 41. lpp.

5. MĀCĪBU PAŅĒMIENU IZMANTOŠANAS EKSPERIMENTĀLĀ PĀRBAUDĒ 6. KLASES SKOLĒNU TEKSTA IZPRATNES VEIDOŠANĀ

Ar nolūku eksperimentāli pārbaudīt mācību paņēmieni izmantošanu 6. klases skolēnu teksta izpratnes veidošanā: novadīju **8** mācību stundas (4 stundas Latvijas vēsturē, 4- Pasaules vēsturē) **desmit** 6. klases skolēniem kādā Gulbenes novada vidusskolā, izmantojot šādus **5** mācību paņēmienus teksta izpratnes veidošanā- *informācijas apkopošana pēc dotajiem atslēgvārdiem, atbildēšana uz sagatavotajiem jautājumiem, apgalvojumu un jautājuma teikumu veidošana, vizuālā plakāta veidošana, informācijas ieguve no vairākiem piedāvātajiem avotiem internetā un tās strukturēšana, izmantojot Google Docs.*

Uzsākot eksperimentālās pārbaudes procesu, tika sastādīts katra skolēna raksturojums un novērtējums viņa spējai lasīt tekstu ar izpratni.¹⁶⁸

5.1. tabula

6. klases skolēnu raksturojums un spēja lasīt tekstu ar izpratni

Skolēns	Skolēna raksturojums	Spēja lasīt tekstu ar izpratni eksperimentālās pārbaudes sākumā.
A	Skolēna <i>A</i> vajadzība ir pievērst gan skolotāja, gan klasesbiedru uzmanību sev ar jebkuriem iespējamajiem līdzekļiem. Tas saistāms ar skolēna zemo pašvērtējumu, ko izraisījušas piedzīvotās mācīšanās neveiksmes sākumskolā un pamatskolā. Skolēns netic, ka prot un spēj kaut ko pats ar saviem spēkiem izdarīt. Bieži, kā argumentāciju nedarīšanai, izmanto psihologa atzinumu par mācīšanās grūtībām. Skolēnam mācību procesā ir nepieciešama papildus individuālā pieeja.	Prasmes vērtējamās kā vājas. Skolēnam <i>A</i> ir psihologa atzinums par mācīšanās grūtībām- grūtības sagādā uztvert rakstītā teksta jēgu un būtību. Skolēnam nav izpratnes par elementārākajiem paņēmieniem, ko izmantot, lasot tekstu. Ļoti lēns darba temps. Daudz laiku pavada, lai saņemtos uzsākt darbu pie teksta lasīšanas.
B	Skolēns <i>B</i> pēc temperamenta tipa ir holēriķis, kā arī viņam ir psihiatra atzinums par grūtībām kontrolēt	Skolēnam <i>B</i> ir ļoti labs kritiskās domāšanas potenciāls, kas var nodrošināt labu lasītprasmi attīstību,

¹⁶⁸ Skatīt tālāk 5.1. tabulu 6. klases skolēnu raksturojums un spēja lasīt tekstu ar izpratni, 49. lpp.

	<p>emocionālo un psihisko līdzsvarotību.</p> <p>Skolēns ļoti bieži bļauj un lamājas, izsakot replikas par paredzēto darbību veikšanu mācību procesā. Ar savu nevēlamo uzvedību skolēns <i>B</i> cenšas pieprasīt uzmanību no skolotāja, tādējādi kompensējot komunikācijas trūkumu ar pieaugušajiem ģimenē.</p>	<p>taču vēlme pievērst sev uzmanību dominē vairāk par interesi atklāt, ka vēstures mācību priekšmets arī viņam var padoties.</p>
C	<p>Skolēnu <i>C</i>, šķiet, šobrīd pusaudžu vecumposma krīze spēcīgi neskar, jo agrīnajos bērnības gados <i>C</i> ir saņēmis pietiekamas rūpes un mīlestību no ģimenes. Tas nosaka arī to, ka <i>C</i> prot adekvāti novērtēt savas personības vēlamās un nevēlamās šķautnes, viņam ir izveidojusies pozitīva attieksme pret sevi kā personību, tādēļ viņš nepakļaujas klasesbiedru ārējai manipulācijai.</p> <p><i>C</i> vēlas, lai viņu skolotājs uztver kā līdzvērtīgu. Jāatzīst, ka skolēns ir apliecinājis, ka viņš spēja atbildēt par savu rīcību.</p>	<p>Prasme tekstu lasīt ar izpratni vērtējama kā laba. <i>C</i> jau 5. klasē sociālajās zinībās demonstrēja, ka ir pašam sava pieceja darbā ar tekstu, piemēram, lasot tekstu pasvītvoja atslēgvārdus teikumos, kuri sniedza ierosinājumu atbilžu veidošanai.</p> <p><i>C</i> patīk pašam saprast, kā efektīvāk strādāt ar tekstu.</p>
D	<p>Skolēns <i>D</i> ir raksturojams kā ļoti kluss. Labprātāk mācību procesā darbotos viens pats. Nepatīk izteikt savas domas, bieži vien uzsver, ka neko nezina un nesaprot vai neprot. Tas viss saistāms ar skolēna zemo pašvērtējumu.</p>	<p>Lai gan <i>D</i> bieži vien apgalvo, ka viņam nekas nepadodas, tomēr tad, kad kopā ar skolotāju tiek saprast, kas ir <i>D</i> stiprās prasmes un iemaņas, viņš uz brīdi atveras.</p> <p><i>D</i> stiprā puse lasīšanas izpratnē- spēja tekstu uztvert <i>lasot pa diagonāli</i>. (To apliecina tas, ka <i>D</i> divreiz ātrāk tiek galā darbā ar tekstu nekā pārējie, nezaudējot kvalitāti.)</p>

E	Skolniecei <i>E</i> novērojamas biežas garastāvokļa svārstības, agresivitāte un nevēlēšanās veidot saskarsmi starp atsevišķiem klasesbiedriem un skolotāju. Secināms, ka tas saistāms ar pusaudžu vecumposma īpatnībām- <i>E</i> meklē savu identitāti.	<i>E</i> bieži kritizē jebkuru darbību mācību stundas procesā, dažreiz nevēlas sadarboties. Taču, tad, kad <i>E</i> garastāvoklis ir labs, novērojams, ka <i>E</i> ir labas lasīšanas prasmes. (<i>E</i> sevišķi labi prot atbildēt uz skolotāja sagatavotajiem jautājumiem.)
F	Secināms, ka skolniece <i>F</i> pēc mācīšanās stila ir aktīviste un ekstraverta personība, tas nosaka <i>F</i> vajadzību pēc radošām un aktīvām darbībām mācību stundu procesā.	Skolniecei <i>F</i> padodas informāciju pārvērst simbolos. Jāattīsta prasme tekstā saskaņot būtiskāko informāciju.
G	Skolniece <i>G</i> pēc temperamenta tipa ir holerīķe. Apvienojoties raksturīgajām pusaudža uzvedības iezīmēm ar holerīķa tipa uzvedību, <i>G</i> bieži rodas garastāvokļa maiņas, uztver saasināti jebkuru piezīmi (arī uzslavu), rupji lamājas un cenšas pārējos klasesbiedrus novērst no darba.	<i>G</i> ātri beidzas pacietība kaut ko izdarīt līdz galam, arī teksta izpratnes veidošanā. Potenciāls ir ļoti labs. Ir jāievirza pozitīvā virzienā nevēlamā uzmanības piesaistīšanas taktika, ar mazajām veiksmēm veidot pārliecību par spējām. Skolotājam jābūt iecietīgam, mīlošam pret <i>G</i> , veicinot sarunas par emociju kontroles iespējām.
H	Skolēns <i>H</i> , ir ļoti līdzīgs skolēnam <i>C</i> . <i>H</i> prot adekvāti novērtēt savas personības vēlamās un nevēlamās šķautnes, viņam ir izveidojusies pozitīva attieksme pret sevi kā personību, tādēļ viņš nepakļaujas klasesbiedru ārējai manipulācijai. <i>H</i> ir klases neformālais līderis un panāk, ka visi viņu klausā. Jāatzīst, ka <i>H</i> ir apliecinājis, ka viņš spēja atbildēt par savu rīcību.	Prasme tekstu lasīt ar izpratni vērtējama kā laba. <i>H kopā ar C</i> jau 5. klasē sociālajās zinībās demonstrēja, ka ir pašam sava pieeja darbam ar tekstu, piemēram, lasot tekstu pasvītvoja atslēgvārdus teikumos, kuri sniedz ierosinājumu atbilžu veidošanai. Secināms, ka <i>H un C</i> vieno draudzība, kas motivē vienam otru atbalstīt grūtībās.
I	Skolēns <i>I</i> bieži ir vispārēja noguruma stāvoklī- ātri nogurst no jebkādam	<i>I</i> ātri nogurst, tādēļ bieži nav intereses neko darīt. Novērots, ka <i>I</i> uzmanību

	darbībām. Tas saistāms arī ar pusaudžu gados esošajām fizioloģiskajām izmaiņām ķermenī, kā arī apstākļi, ka <i>I</i> ļoti bieži iet vēlu gulēt, jo aizraujas ar dotorspēlēm.	pievērsš vizuāli uzskates materiālbildes, video, jau gatavas shēmas. <i>I</i> pašam vēl nepadodas veidot shēmas.
J	Skolniece <i>J</i> ir intraverta, uz sevi vērsta. Ļoti klusa, grib palikt nepamanīta, ļoti lēns darba temps. Pēc temperamenta- flegmatiķe. Pēc novērojumiem secināms, ka klases biedri ārpus mācību stundām visai bieži <i>J</i> izsmej par to, ka viņa ir lēna un netiek līdz klases aktīvajai un intensīvajai dzīvei.	<i>J</i> prasmes strādāt ar tekstu vērtējamas kā vājas. Skolniecei <i>J</i> ir psihologa atzinums par mācīšanās grūtībām- grūtības sagādā uztvert rakstītā teksta jēgu un būtību. Skolniece nespēj minūtē izlasīt skaļi vairāk par 40 vārdiem.

Kopumā secināms, ka lielākā daļa 6. klases skolēnu, kas piedalās eksperimentālajā pārbaudē, piedzīvo pusaudžu vecumposmam raksturīgākās saskarsmes īpatnības- izteiktu vajadzību veidot personisku saskarsmi ar vienaudžiem, vajadzību pēc pašapliecināšanās, drošības sajūtas un savas identitātes veidošanas. Tas savukārt nosaka 6. klases uzvedību- uzmanību piesaistoša, zems pašvērtējums, biežas garastāvokļa maiņas, pretenziju līmeņa paaugstināšanās.¹⁶⁹ Jānorāda, ka vairāk kā pusei 6. klases skolēnu lasītprasījumu līmenis vērtējams kā zems. Trīs skolēniem ir labas iemaņas teksta lasīšanā ar izpratni.¹⁷⁰

No iepriekš teikā secināms, ka skolotājam eksperimentālās darbības pārbaudes laikā ir nepieciešams ne tikai izmēģināt konkrētu mācību paņēmieni efektivitāti skolēnu teksta izpratnes veidošanā, bet arī plānot mācību organizācijas formas- pāru darbs, grupu darbs-, kas ne tikai nodrošinās sadarbīgo lasīšanu,¹⁷¹ bet arī veicinās skolēnu savstarpējās saskarsmes stila uzlabošanu, tādējādi, kas tiek atzīti vērtēta mācību paņēmieni teksta izpratnes veidošanā apguves laikā.

Balstoties uz personisko pieredzi un iegūtajām teorētiskajām zināšanām pedagogijā, ir vērts veikt katra eksperimentālajā pārbaudē izmantojamā mācību paņēmiena raksturojumu un īsi apkopot skolotāju apziņā izplatītākos potenciālā riska un pastāvošo stereotipu veidus, konkrēto mācību paņēmieni pielietošanā mācību procesā, kā arī sniedzot ieteikumus to

¹⁶⁹ Skatīt diplomdarba nodaļu 3. *Pusaudžu vecumposma īpatnības*, 30., 32.-34., 35. lpp.

¹⁷⁰ Skatīt 5.1. tabulu 6. klases skolēnu raksturojums un spēja lasīt tekstu ar izpratni, 49.-52. lpp.

¹⁷¹ Sadarbīgā lasīšana- skolēni kopā apgūst lasīšanas paņēmienus un pārrunā lasāmvielu.

efektīvai izmantošanai.¹⁷² Kopumā secināms, ka ikvienu no pieciem mācību paņēmieniem teksta izpratnes veidošanā ir iespējams pielietot efektīvi un mērķtiecīgi, atbilstoši konkrēto skolēnu vajadzībām, ja skolotājs ņem vērā, ka mācību paņēmienus ir iespējams realizēt kopā ar kādu citu paņēmieni, kā arī izmantot dažādas mācību darba organizācijas formas. Tāpat jānorāda, ka ikvienai mācīšanās problēmai pastāv visdažādākie veidi, kā to atrisināt, tādēļ problēmas (piemēram, kāda skolēna zems lasītprasmes līmenis) nevar būt par attaisnojumu kāda mācību paņēmiena neizmantošanai vai vienveidīgai šīs prasmes apguvei. Lasītprasmes uzlabojas, ja tās mērķtiecīgi attīsta.

Turpmāk tiks raksturota mācību paņēmienų izmantošana vēstures mācību priekšmeta stundās, lai veicinātu 6. klases skolēnu teksta izpratnes veidošanos:

1. Informācijas apkopošana pēc dotajiem atslēgvārdiem:

Plānojot mācību stundas Latvijas vēsturē, Pasaules vēsturē, tika nolemts atkārtoti izmantot šo mācību paņēmieni 4 reizes. Izvēli paņēmiena atkārtotai izmantošanai noteica mērķis pakāpeniski celt šī paņēmiena sarežģītības pakāpi. Pirmo reizi paņēmieni tika izmantoti Latvijas vēstures mācību stundā „*Latvijas valsts svētki un atceres dienas*”, kuras apjēgšanas daļā skolēniem bija uzdevums, izmantojot mācību grāmatu, atrast Latvijas vēstures notikumus, kuru apzīmēšanai lieto uzdevumā minētos jēdzienus.¹⁷³ Lai skolēniem demonstrētu, kā veikt šo uzdevumu, skolotāja vadībā visi sekoja līdzīgai viena piemēra veikšanai. Tika noskaidrots, ka dotie jēdzieni (atslēgvārds) sevī nes kādu nozīmi: skolēni veica piezīmes pie atslēgvārdiem, ko tie varētu nozīmēt. Pēc tam skolēni pāros meklēja vēstures notikumus, uz kuriem attiecas dotie vēstures jēdzieni. Ņemot vērā esošās klasvadības problēmas 6. klasē, skolēniem tika izdalītas signālkartiņas (šai darba organizācijas formai iestrādnes jau no I semestra)- zaļa [*mums viss kārtībā, palīdzība nav nepieciešama*], sarkana [*mums nepieciešama palīdzība*], ar kuru palīdzību skolotājs tiek informēts par papildus nepieciešamo atbalstu skolēniem. Salīdzinot paveikto, skolotājs jautāja skolēniem provokatīvus jautājumus: „Kas palīdzēja noteikt, ka tieši šis vēstures notikums atbilst dotajam vēstures jēdzienam?”, „Pēc kā Tu vadījies, lai to noteiktu?” un citi. Jāatzīmē, ka vairākums pāru ar uzdevumu tika galā veiksmīgi, jo skolotājs apzināti sadalīja skolēnus tā, lai ikvienā pāri būtu skolēns, kam lasītprasme ir spēcīgāka, salīdzinot ar otru. Ļoti labi bez sevišķām grūtībām veicās skolēniem- C, D, F, H, taču skolēni A, B, G izrādīja neapmierinātību, ka kaut kas ir jādara, savukārt skolēniem- E un J- skolotājs veltīja papildus atbalstu, lai iedrošinātu

¹⁷² Skatīt un lasīt tabulu, 6. pielikums, 5.2. *Izmantoto mācību paņēmienų teksta izpratnes veidošanā raksturojumus eksperimentālās pārbaudes laikā*, 90.-93.lpp.

¹⁷³ Goldmane S., Kļaviņa A., Misāne I., Straube L. *Latvijas vēsture pamatskolai. I.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2011., 52.-53. lpp.; Darba burtnīca: nodaļa 2.6. *Valsts svētki un vēsturisko notikumu atceres dienas*, 1. uzd., 18. lpp.

uzsākt darbu.¹⁷⁴ Pēc tam tika nolemts šo mācību paņēmieni izmantot plašāku uzdevumu veikšanai, sasaistot kopā ar citiem mācību paņēmieniem teksta izpratnes veidošanā, Pasaules vēstures mācību stundās: „*Senās civilizācijas Tuvajos Austrumos*”, „*Ievads Senās Grieķijas civilizācijā: Mīniešu, Ahajiešu un Doriešu civilizācijas*” un „*Senā Sparta un Atēnas*”. Mācību stundās par Senajām civilizācijām Tuvajos Austrumos skolēni pirms vizuālā plakāta veidošanas apkopoja būtiskāko informāciju no teksta, balstoties pēc dotajiem atslēgvārdiem¹⁷⁵ un pēc tam grupās vienojās par simboliem, ar kuru palīdzību tiks atveidota informācija. Savukārt pārējās divās stundās tika izmantotas darba lapas no Lares Maires izstrādātā komplekta¹⁷⁶ darbam ar V. Purēna Pasaules vēstures grāmatu¹⁷⁷. Jāatzīmē, ka šo darba lapu izvēli noteica apstākļi, ka Lares Maires sastādītie uzdevumi atbilda izvēlētajiem mācību paņēmieniem- *informācijas apkopošana pēc dotajiem atslēgvārdiem* un *atbildēšana uz jautājumiem*- teksta izpratnes veidošanā, turklāt V. Purēna mācību grāmata nodrošināja sekmīgu šīs prasmes apguvi, jo tajā sastopamie teksta gabali ir sadalīti „atsevišķos kumosos” un ir pārskatāmi. (Skolēni strādāja pāros kā eksperti par atsevišķiem uzdevumiem un pēc tam iegūto informāciju salīdzināja un apkopoja.)

2. Atbildēšana uz sagatavotajiem jautājumiem:

Jānorāda, ka ar šī mācību paņēmiena apguvi skolēniem kopumā veicas labi, jo tas ir tradicionāls paņemiens, kas tiek izmantots jau sākumskola klasēs. Šis mācību paņemiens tika izmantots Latvijas vēstures stundās („*Latvijas valsts un tās simboli*”, „*Latvijas iedzīvotāji senatnē un mūsdienās*”) un Pasaules vēstures stundās („*Ievads Senās Grieķijas kultūrā: Mīniešu, Ahajiešu un Doriešu civilizācijas*”, „*Senā Sparta un Atēnas*”). Mācību paņemiens tika nolemts pilnveidot, jo atsevišķās situācijās tika piefiksēts, ka lielākā daļa skolēnu, taču sevišķi bieži skolēni- A, B, G, J, neatšķir slēgtos jautājumus no atvērtajiem, līdz ar to atvērtos jautājumu gadījumos, sniedzot atbildes, kas raksturīgas slēgtajiem jautājumiem. Skolēni tika mācīti atpazīt slēgtos jautājumus un atvērtos jautājumus, meklējot spilgtus šo jautājumu veidus ikdienas dzīvē, kā arī tika veltīts laiks vingrinājumiem, lai atpazītu atvērtos un slēgtos jautājumus, piemēram, mācību grāmatās vai skolotāja dotajos uzdevumos. Tāpat tika novērots, ka lielākā daļa skolēnu (8 skolēni no 10 skolēniem) atbildes neformulē pilnos teikumus, kā rezultātā radās šaubas, piemēram, vai pēc mēneša, izlasot atbildes, skolēni sapratīs par, kādu tēmu ir veikti ieraksti pierakstu kladēs. Šī iemesla dēļ skolēniem tika definēti skaidri principi atbilžu veidošanas formai pierakstu kladēs, kurus viņiem bija jāievēro. (Prasme veidot atbildes pilnos teikumus tika attīstīta visu eksperimentālās pārbaudes

¹⁷⁴ Skatīt 5.1. tabulu 6. klases skolēnu raksturojums un spēja lasīt tekstu ar izpratni, 49.-52. lpp.

¹⁷⁵ Skatīt 7. pielikumu, *Izdales materiāls skolēniem „Senās civilizācijas Tuvajos Austrumos”*, 94. lpp.

¹⁷⁶ Maire, L. *Darba lapas pasaules vēsturē pamatskolai. 1. daļa. Senie laiki*. Rīga: RaKa, 2011., 38.-39. lpp., 40.-41. lpp.

¹⁷⁷ Purēns V. *Pasaules vēsture pamatskolai 1. daļa. Senie laiki*. Rīga: RaKa, 2011., 68.-71. lpp.

laiku.) Jāatzīmē, ka uz II semestra beigām ikviens 6. klases skolēns formulē atbildes uz jautājumu teikumiem pilnos un paplašinātos teikumos.

3. Apgalvojumu teikumu un jautājumu teikumu veidošana tika izmantota atsevišķās mācību stundās, kā paņēmiens, kas nodrošināja skolēnu prasmju pilnveidi būtiskas informācijas pārvēršanā par jautājumu vai apgalvojuma teikumu. Paņēmiens tika izmantots, lai dotu skolēniem iespēju vingrināties jaunas informācijas apguvē un vēlāk pārbaudītu savā starpā iegūtās zināšanas. Šis paņēmiens tika veiksmīgi integrēts mācību paņēmiena- *vizuālo plakātu veidošana*- attīstīšanā. (Mācību stundas: „*Senās civilizācijas Tuvajos Austrumos*” un „*Kultūras sasniegumi Senajā Grieķijā*”). Secināms, ka šobrīd skolēniem patīk veidot apgalvojuma un jautājuma teikumus un pēc tam pārbaudīt savas un klasesbiedru zināšanas, taču pirms tam bija novērojami atsevišķi gadījumi, kad daži skolēni veidoja nekvalitatīvus jautājuma vai apgalvojuma teikumus, tādēļ šiem skolēniem nācās mācīt teorētisko un praktisko pieeju šādu paņēmieni realizācijā, bet pārējiem dot iespēju vingrināties. Tāpat vairākkārt skolēni saņēma skolotāja izveidotus apgalvojuma teikumus, lai ne tikai parliecinātos par zināšanu ieguvī, bet arī redzētu piemēru, kā veidot apgalvojuma teikumus.¹⁷⁸

4. Vizuālā plakāta veidošana kā mācību paņēmiens tika izmantots divas reizes mācību stundu „*Senās civilizācijas Tuvajos Austrumos*” un „*Kultūras sasniegumi Senajā Grieķijā*” ietvaros. Jāatzīmē, kā ļoti pozitīvs jau pirmais izmēģinājums. Pirms skolēni pāros veidoja vizuālo plakātu, skolotāja vadībā tika formulēti vizuālā plakāta veidošanas soļi: 1) individuāla informācijas atlase no teksta, izmantojot skolotāja sagatavotos jautājumus, 2) iegūtās informācijas salīdzināšana pāros, 3) vienošanās pāros par vizuālajā plakātā plānotajiem ietvertajiem simboliem un to pamatojums, 4) vizuālā plakāta veidošana, 5) apgalvojumu teikumu veidošana par vizuālajā plakātā ietvertās tēmas atspoguļojumu; 6) pāru darba pašizvērtējums, 7) individuālā darba pašizvērtējums, 8) savstarpējā novērtēšana, 9) vizuālā plakāta prezentēšana, izmantojot galerijas metodi. Pateicoties tam, ka iepriekšējās mācību stundās skolēni bija izmantojuši mācību paņēmienus- *atbildēšana uz sagatavotajiem jautājumiem, apgalvojumu teikumu veidošana, informācijas meklēšana pēc atslēgvārdiem*- darbs ritēja ļoti patstāvīgi (sarkano signālkartiņu pacēla dažreiz atsevišķi pāri). Pateicoties apzināti veiksmīgajam sadalījumam pāros (viens- spējīgs skolēns, otrs- mazāk spējīgs), mācību procesā aktīvi iesaistījās tādi skolēni kā I, H, G, B, kas līdz šim neizrādīja lielu ieinteresētību mācību stundās. Kā novērojumi liecina, tad pēc šīm stundām skolnieks B un skolniece G kardināli pretēji mainīja savu uzvedību un aktivitāti mācību stundā. Tas izskaidrojams ar to, ka skolēni ieguva personīgi pozitīvu pieredzi, pateicoties kurai,

¹⁷⁸ Skatīt 8. pielikumu, *Darba lapa ar apgalvojuma teikumiem par Senajām civilizācijā Tuvajos Austrumos*, 95. lpp.

skolotājam bija iespēja būvēt tālāk skolēnu pārlicību. Otrajā paņēmiena izmantošanas reizē skolēni labi pārzināja vizuālā plakāta veidošanas soļus un veicamos uzdevumus, tādēļ skolotāja iekaušanās vai palīdzība nebija būtiski nepieciešama. Jāatzīmē, ka tas bija brīdis, kad skolotājs varēja no malas vērot skolēnu darbību.

5. Informācijas ieguve no vairākiem piedāvātajiem avotiem internetā un tās strukturēšana, izmantojot Google Docs:

Veicot mācību paņēmieni eksperimentālo pārbaudi, tika nolemts izmēģināt šādu mācību paņēmieni Latvijas vēstures mācību stundā „*Latvijas valsts un tās simboli*”, lai, izmantojot informāciju tehnoloģijas, mācītos apkopot informāciju par Latvijas valsts simbolu izcelsmi un veidot izpratni par tajos ietvertu simbolu nozīmi. Tāpat būtisks mērķis bija pilnveidot prasmi pielietot IT, lai atlasītu nepieciešamo informāciju no vairākiem informatīvajiem avotiem, kā arī pilnveidot sadarbības prasmes informācijas apkopošanā, izmantojot Google Docs. No mācību stundas rezultātā tika sagaidīts, ka, izmantojot Google Docs, skolēni būs izveidojuši informatīvu izdales materiālu ārzemju viesim par Latvijas valsts simboliem un to nozīmi. Informācijas iegūšanā par valsts simboliem bija nosacījums izvēlēties vismaz trīs dažādus informācijas avotus internetā un tos apkopot Google Docs. Pēc tam, kad skolēni bija beiguši informatīvo izdales materiālu sagatavošanu, kuru tapšanas laikā komunikācija starp grupu biedriem notika tikai un vienīgi caur Google Docs vai jebkura veida čatu, lietojot Skype, draugiem.lv., tika organizēta aktivitāte, lai izmantotu sagatavotos izdales materiālus: skolēni saņēma no skolotāja MS Word dokumentu, kurā bija sastopama tabula par Latvijas valsts simbolu izcelsmi un to nozīmi. Izmantojot izdales materiālus, skolēni veica tabulas aizpildi (atslēgvārdu izmantošana). Stundas beigās skolēni aizpildīja testu par Latvijas valsts simboliem programmā ActivInspire. Secināms, ka IT izmantošana mācību stundā padara mācību stundas 40 minūtes efektīvākas, jo tiek ietaupīts laiks uz ierastajām aktivitātēm. Skolotājs stundas gaitā spēj daudz vairāk ar skolēniem izdarīt, izmantojot IT. Darbs ar IT ir prasme, kas prasa ilgāku laiku, jo skolēni ir elastīgi attiecībā pret IT, taču viņiem nav prasmju, kā to izmantot efektīvi. Skolēniem sākotnēji bija grūti pierast, ka komunikācijai bija jānotiek tikai caur Google Docs, čatu Skype vai draugiem.lv. Iespējams labāks rezultāts būtu bijis, ja stunda tiktu noorganizēta kā mājas stunda, kur katrs pieslēdzies internetam no mājas.

. Pēc mācību paņēmieni izmantošanas eksperimentālās pārbaudes teksta izpratnes veidošanā ir būtiski salīdzināt katra 6. klases skolēna izaugsmi¹⁷⁹:

¹⁷⁹ Skatīt tabulu 5.3. 6. klases skolēnu izaugsme pēc eksperimentālās pārbaudes, 57. lpp.

6. klases skolēnu izaugsme pēc eksperimentālās pārbaudes

Skolēns	Spēja lasīt tekstu ar izpratni eksperimentālās pārbaudes sākumā	Spēja lasīt tekstu ar izpratni eksperimentālās pārbaudes beigās
A	<p>Prasmes vērtējamās kā vājas. Skolēnam A ir psihologa atzinums par mācīšanās grūtībām- grūtības sagādā uztvert rakstītā teksta jēgu un būtību.</p> <p>Skolēnam nav izpratnes par elementārākajiem paņēmieniem, ko izmantot, lasot tekstu. Ļoti lēns darba temps. Daudz laiku pavada, lai saņemtos uzsākt darbu pie teksta lasīšanas.</p>	<p>Prasmes vērtējamās kā vājas. Pozitīvās izmaiņas: skolēns A, lasot tekstu, regulāri pasvītro atslēgvārdus gan mācību grāmatā, gan uzdevuma nosacījumos.</p> <p>Ļoti lēns darba temps. Daudz laiku pavada, lai saņemtos uzsākt darbu pie teksta lasīšanas, jo nevēlas neko stundā darīt.</p>
B	<p>Skolēnam B ir ļoti labs kritiskās domāšanas potenciāls, kas var nodrošināt labu lasītprasmju attīstību, taču vēlme pievērst sev uzmanību dominē vairāk par interesi atklāt, ka vēstures mācību priekšmets arī viņam var padoties.</p> <p>Skolēns B pēc temperamenta tipa ir holēriķis, kā arī viņam ir psihiatra atzinums par grūtībām kontrolēt emocionālo un psihisko līdzsvarotību.</p> <p>Skolēns ļoti bieži blāuj un lamājas, izsakot replikas par paredzēto darbību veikšanu mācību procesā.</p>	<p>Skolēns B atvērās pēc vizuālā plakāta veidošanas, jo ieguva pārliecību par savām spējām un izjuta pozitīvas sajūtas, ko saņēma sadarbības pāros un grupās.</p> <p>Mazinājusies vēlme pievērst sev uzmanību, kopumā ir draudzīgāks, izpalīdzīgāks.</p>
C	<p>Skolēnu C, šķiet, šobrīd pusaudžu vecumposma krīze spēcīgi neskar. Prasme tekstu lasīt ar izpratni vērtējama kā laba. C jau 5. klasē</p>	<p>C ļoti labi veica ikvienu no mācību paņēmieniem, taču C vājība ir neuzmanība, tādēļ bieži vien tiek pieļautas muļķīgas kļūdas.</p>

	<p>sociālajās zinībās demonstrēja, ka ir pašam sava pieeja darbā ar tekstu, piemēram, lasot tekstu pasvītēja atslēgvārdus teikumos, kuri sniedza ierosinājumu atbilžu veidošanai.</p> <p><i>C</i> patīk pašam saprast, kā efektīvāk strādāt ar tekstu.</p> <p><i>C</i> vēlas, lai viņu skolotājs uztver kā līdzvērtīgu. Jāatzīst, ka skolēns ir apliecinājis, ka viņš spēja atbildēt par savu rīcību.</p>	
D	<p>Skolēns <i>D</i> ir raksturojams kā ļoti kluss. Labprātāk mācību procesā darbotos viens pats. Nepatīk izteikt savas domas, bieži vien uzsver, ka neko nezina un nesaprot vai neprot. Tas viss saistāms ar skolēna zemo pašvērtējumu.</p> <p><i>D</i> stiprā puse lasīšanas izpratnē spēja tekstu uztvert <i>lasot pa diagonāli</i>. (To apliecina tas, ka <i>D</i> divreiz ātrāk tiek galā darbā ar tekstu nekā pārējie, nezaudējot kvalitāti.)</p>	<p><i>D</i> ne sevišķi veicās ar vizuālo plakātu veidošanu un apgalvojumu teikumu veidošanu, jo tiklīdz <i>D</i> pašam ir jāuzņemas lielāka atbildība, viņš nobaidās un neriskē.</p>
E	<p><i>E</i> bieži kritizē jebkuru darbību mācību stundas procesā, dažreiz nevēlas sadarboties. Taču, tad, kad <i>E</i> garastāvoklis ir labs, novērojams, ka <i>E</i> ir labas lasīšanas prasmes. (<i>E</i> sevišķi labi prot atbildēt uz skolotāja sagatavotajiem jautājumiem.) Skolniecei <i>E</i> novērojamas biežas garastāvokļa svārstības, agresivitāte un nevēlēšanās veidot saskarsmi starp atsevišķiem klasesbiedriem un</p>	<p><i>E</i> prot ļoti labi strādāt ar mācību paņēmieni – jautājumu atbildēšana-, taču, nevēloties šobrīd sadarboties ar klasesbiedriem un skolotāju, izaugsme citos mācību paņēmienos nav īsti novērojama.</p>

	skolotāju. Secināms, ka tas saistāms ar pusaudžu vecumposma īpatnībām- <i>E</i> meklē savu identitāti.	
F	Skolniecei <i>F</i> padodas informāciju pārvērst simbolos. Jāattīsta prasme tekstā saskatīt būtiskāko informāciju. Secināms, ka skolniece <i>F</i> pēc mācīšanās stila ir aktīviste un ekstraverta personība, tas nosaka <i>F</i> vajadzību pēc radošām un aktīvām darbībām mācību stundu procesā.	Skolniece <i>F</i> nostiprināja prasmi saskatīt tekstā būtiskāko informāciju, izmantojot paņēmienus- informācijas apkopošana pēc dotajiem atslēgvārdiem, atbildēšana uz sagatavotajiem jautājumiem. Motivāciju iesaistīties stundā veicināja izvēlētās mācību organizācijas formas-grupu darbs, pāru darbs un radošas izpausmes.
G	<i>G</i> ātri beidzas pacietība kaut ko izdarīt līdz galam, arī teksta izpratnes veidošanā. Potenciāls ir ļoti labs. Ir jāievirza pozitīvā virzienā nevēlamā uzmanības piesaistīšanas taktika, ar mazajām veiksmēm veidot pārliecību par spējām. Skolotājam jābūt iecietīgam, mīlošam pret <i>G</i> , veicinot sarunas par emociju kontroles iespējām.	Attieksmes, iesaistīšanās un prasmju attīstīšanas ziņā <i>G</i> ir progresējusi no visiem skolēniem visvairāk. Novērojama <i>G</i> centība paveikt darbu ar tekstu līdz galam, pozitīva attieksme pret skolotāju un klasesbiedriem, mācās kontrolēt emocijas. <i>G</i> ļoti veicas apgalvojumu teikumu un jautājumu veidošanā un informācijas apkopošanā pēc dotajiem atslēgvārdiem.
H	Prasme tekstu lasīt ar izpratni vērtējama kā laba. <i>H kopā ar C</i> jau 5. klasē sociālajās zinībās demonstrēja, ka ir pašam sava pieeja darbam ar tekstu, piemēram, lasot tekstu pasvītvoja atslēgvārdus teikumos, kuri sniedz ierosinājumu atbilžu veidošanai. Secināms, ka <i>H un C</i> vieno draudzība, kas motivē vienu otru	<i>H</i> prasme lasīt tekstu ar izpratni ir paaugstinājusies, jo <i>H</i> labprātīgi ir piedāvājis skolotājam palīdzēt skaidrot pārējiem to mācību paņēmienu būtību, kas sagādā grūtības citiem klasesbiedriem. (Mācot citus, arī paša prasmes ir pilnveidojušās.)

	atbalstīt grūtībās.	
I	<p><i>I</i> ātri nogurst, tādēļ bieži nav intereses neko darīt. Novērots, ka <i>I</i> uzmanību pievērš vizuāli uzskates materiāli- bildes, video, jau gatavas shēmas. <i>I</i> pašam vēl nepadodas veidot shēmas.</p> <p>Tas saistāms arī ar pusaudžu gados esošajām fizioloģiskajām izmaiņām ķermenī, kā arī apstākļi, ka <i>I</i> ļoti bieži iet vēlu gulēt, jo aizraujas ar dotorspēlēm.</p>	<p><i>I</i> ātri nogurst, tādēļ bieži nav intereses neko darīt.</p> <p><i>I</i> lasītprasmes praktiski nav piedzīvojušas izaugsmi. Viņš spēj veikt pamatlīstas: pasvītrot atslēgvārdus jautājumos un tekstā, atbildēt uz jautājumiem gandrīz vienmēr paplašinātos teikumos.</p>
J	<p>Skolniece <i>J</i> ir intraverta, uz sevi vērsta. Ļoti klusa, grib palikt nepamanīta, ļoti lēns darba temps.</p> <p><i>J</i> prasmes strādāt ar tekstu vērtējamas kā vājas. Skolniecei <i>J</i> ir psihologa atzinums par mācīšanās grūtībām- grūtības sagādā uztvert rakstītā teksta jēgu un būtību. Skolniece nespēj minūtē izlasīt skaļi vairāk par 40 vārdiem.</p>	<p><i>J</i> prasmes strādāt ar tekstu vērtējamas kā vājas. Skolniecei <i>J</i> ir psihologa atzinums par mācīšanās grūtībām- grūtības sagādā uztvert rakstītā teksta jēgu un būtību. Skolniece nespēj minūtē izlasīt skaļi vairāk par 40 vārdiem.</p> <p>Pozitīvais aspekts- <i>J</i> uzdrošinās skaļi lasīt priekšā tekstu, ja tas tiek lūgts. (Klasesbiedri pieņēmuši meitenes lēno tempu.)</p> <p><i>J</i> būtu lielāka izaugsme, ja viņa brīvajā laikā lasītu grāmatas, taču to viņa nedara.</p>

Kopumā secināms, ka mērķtiecīgi izmantojot paņēmienus teksta izpratnes veidošanā ir novērojama tendence pozitīvi attīstīties teksta izpratnei 6. klases skolēniem vēstures mācību procesā. Jāatzīst, ka skolotājam ir jāspēj saskatīt skolēnu intereses un vajadzības, lai ar to palīdzību viņu ieinteresētu kļūt par aktīvu teksta izpratnes veidošanas dalībnieku. Kā pierādījās eksperimentālajā pārbaudē, pozitīvu izaugsmi teksta izpratnes veidošanā uzrādīja tie skolēni, ko skolotājam izdevās motivēt šai darbībai.

Tāpat jāņem vērā, ka neviens mācību paņmiens nav universāls- efektivitāte balstās skolotāja spējā tos savstarpēji sasaistīt konkrētu mērķu realizēšanai.

SECINĀJUMI

1. Analizējot pedagoģisko un psiholoģisko literatūru par mācību metožu klasifikāciju un mācību paņēmieniem lasīšanas prasmju attīstīšanā secināms, ka mūsdienu pedagoģijā pastāv dažādas mācību metožu klasifikācijas iespējas, taču tās ir iespējams klasificēt nosacīti noteiktās grupās atbilstoši mācību procesa cikla funkcijām un vajadzībām.

2. Mācību metodes sevī ietver mācību paņēmienus, tai skaitā, paņēmienus teksta izpratnes veidošanā, kuru apguves un lietošanas nepieciešamība mācību procesā tiek aktualizēta aizvien vairāk, jo lasīšanas prasmes ir sevišķi vitāli nepieciešamas 21. gadsimta paaudzei, jo tā ir viena no sabiedrības sociālajām un ekonomiskajām pamatprasībām.

3. Vēstures mācību priekšmetā ar mācību paņēmieniem teksta izpratnes veidošanā ir iespēja attīstīt un pilnveidot, piemēram, skolēna abstraktās domāšanas prasmes, izkopt zināmā līmenī intelektuālo intuīciju, kā arī prasmi tekstā atrast nepieciešamos faktus un tos apkopot noteiktā spriedumu sistēmā.

4. Analizējot pedagoģisko literatūru, valsts normatīvos dokumentus un 6. klases vēstures mācību priekšmetu programmas, tika secināts, ka darbības (*secinājumu izdarīšana vai interpretēšana, teksta rezumēšana, sasaistes veidošana starp teksta daļām, papildus zināšanu iegūšana, pašpārbaude jeb pašuzraudzība un vizuālu tēlu veidošana*) ne tikai veicina teksta izpratnes veidošanos skolēniem, bet arī vēstures priekšmeta zināšanu apguvi un prasmju veidošanu un iemaņu nostiprināšanu, kas specifiski saistītas ar vēstures priekšmetu.

5. Savukārt iepazīstoties ar pedagoģiskajā literatūrā paustajām atziņām par mācību līdzekļu kvalitātes kritērijiem un veicot trīs 6. klases vēstures mācību grāmatu analīzi, tika secināts, ka pieejamās grāmatas šobrīd Latvijas vēstures, Pasaules vēstures mācību priekšmetu mācīšanā ir vērtējamas kā mūsdienīgas, 6. klases skolēnu uztverei atbilstošas.

6. Analizējot pedagoģisko literatūru par pusaudžu vecumposmu un tā īpatnībām, tika secināts, ka pusaudžu gadi ir būtisku pārmaiņu laiks, kas atstāj paliekamu ietekmi uz mūsdienu jaunieša turpmāko personības attīstību. Mācot skolēniem apgūt teksta izpratnes paņēmienus vēstures mācību procesā, ir jābalstās uz iepriekš minētajām atziņām, jo, lai sekmīgi apgūtu šos mācību paņēmienus, viens no priekšnoteikumiem ir atbilstošas mācību vides un mācību procesa organizēšana, kas atbilst pusaudža vajadzībām un 21. gadsimta dzīves prasībām.

7. Izpētot pedagoģisko pieredzi mācību paņēmienu izmantošanā 6. klases skolēnu teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā, tika secināts, ka skolēnam nav iespēja objektīvi spriest par paņēmienu efektivitāti, ja skolotājs nav devis iespēju par to pārliecināties izmēģinājuma darbībā mācību procesa laikā. Kā liecina novērojumi praksē, skolotāja

pieņēmums, pārzinot mācību priekšmeta satura prasības un mācāmo skolēnu vajadzības, ir nodrošināt mācību vidi, kas ir saistoša skolēniem un sekmē viņu izaugsmi, šajā gadījumā – tekstā ietverto informāciju lasīt un izmantot ar izpratni.

8. Veicot mācību paņēmieni eksperimentālo pārbaudi tika secināts, ka mērķtiecīgi izmantojot paņēmienus teksta izpratnes veidošanā ir novērojama tendence pozitīvi attīstīties teksta izpratnei 6. klases skolēniem vēstures mācību procesā. Skolotājam ir jāspēj saskatīt skolēnu intereses un vajadzības, lai ar to palīdzību viņu ieinteresētu kļūt par aktīvu teksta izpratnes veidošanas dalībnieku.

9. Pētījuma laikā tika izstrādāti sekojoši ieteikumi teksta izpratnes veidošanā:

1. neviens mācību paņēmieni nav universāls- efektivitāte balstās skolotāja spējā tos savstarpēji sasaistīt konkrētu mērķu realizēšanai;

2. ir ieteicams izvēlēties pedagoģiskajā darbā mācību paņēmienus, kas veicina teksta izpratnes veidošanu skolēniem teksta lasīšanas sākumā, teksta lasīšanas laikā un pēc teksta lasīšanas.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Literatūra:

1. Andersone, R. *Pusaudžu sociālo prasmju veidošanās*. Rīga: RaKa, 2001., 80 lpp.
2. Babanskis, J. *Mācību metodes mūsdienu vispārizglītošajā skolā*. Rīga: Zvaigzne, 1989., 201 lpp.
3. Balsons, M. *Kā izprast klases uzvedību*. Lielvārde: Lielvārds, 1995., 207 lpp
4. Brigmane, B. *Sabiedrības pārmaiņu iezīme- inovatīvs mācību saturs vispārizglītošajā skolā*. Grām.: Madalāne, S. (red.) *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā. V Starptautiskā zinātniskā konference*. Rīga: RPIVA, 2010., 484 lpp.
5. Geidžs, N. L., Berliners, D. C. *Pedagoģijas psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999.
6. Goldmane, S., Kļaviņa, A., Misāne, I., Straube, L. *Latvijas vēsture pamatskolai. I*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011., 103 lpp.
7. Goldmane, S., Kļaviņa, A., Misāne, I., Straube, L. *Vēsture pamatskolai. Senie laiki*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2008., 159 lpp.
8. Golubova, V., Ikale, I. *Ideju banka I: mācību metodes un metodiskie paņēmieni*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2009., 70 lpp.
9. Ļāščenko, A., Druzika L. *Humānas un efektīvas skolas veidošana*. Rīga: RaKa, 2004., 195 lpp.
10. Kupše, S., Sietniece, I. *Saskarsme*.- Rīga: JUMAVA, 2002., 296 lpp.
11. Krutcekis, V. *Skolēnu mācīšanas un audzināšanas psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne, 1978., 271 lpp.
12. Maslo, E., *Mācīšanās spēju pilnveide*. Rīga: RaKa, 2003., 192 lpp.
13. Miķelsone, L. *Mācību metodes sociālajās zinībās*. Rīga: RaKa, 2002., 135 lpp.
14. Purēns, V. *Kā mācīt vēsturi*. Rīga: RaKa, 2006., 210 lpp.
15. Purēns, V. *Pasaules vēsture pamatskolai 1. daļa. Senie laiki*. Rīga: RaKa, 2011., 115 lpp.
16. Rubana, I., M. *Mācīties darot*. Rīga: RaKa, 2000., 238 lpp.
17. Rubene, Z. *Mācīties demokrātiju*. Darba burtnīca: Rubene Z., Sproģe I., Stavicka A. ... u.c. *Brīnumainā Eiropa: politiskās izglītības darba burtnīca*. Rīga: Nordik, 2010., 157 lpp.
18. Svence, G. *Attīstības psiholoģija*. – R.: Zvaigzne ABC, 1999., 158 lpp.
19. Šteinberga, A. *Pedagoģiskā psiholoģija*. Rīga: RaKa, 2013., 176 lpp.
20. Vedins, I. *Mācīšanas māksla*. Rīga: Avots, 2011., 359 lpp.
21. Žogla, I. *Didaktikas teorētiskie pamati*. Rīga: RaKa, 2001., 275 lpp.
22. Žukovs, L. *Ievads pedagoģijā (pamatkurss)*. Rīga: RaKa, 1997., 233 lpp.

21. Eiropas komisija. *Lasītprasmes mācīšana Eiropā: konteksts, rīcībpolitika un prakse*. Brisele: Izglītības, audiovizuālās jomas un kultūras izpildaģentūra, 2011., 206 lpp.
22. Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000. 248 lpp.
23. Bruner, J. S. (1971) *Process of Education Reconsidered*. Phi Delta Kapappan, 53 P.
24. Brooks, G. What Works for Pupils with Literacy Difficulties? The Effectiveness of Intervention Schemes, Vol. 3. London: DCSF, 2007., 294 p.
25. Garbe, C., Holle, K., Weinhold, S. *ADORE project: Teaching adolescent struggling readers. A comparative study of good practices in European countries. Scientific report*. Lueneburg; Germany: University of Lueneburg. 2009., 323 p.
26. Hacker, D. J. Self-regulated comprehension during normal reading. In: Hacker, D. J., Dunlosky, J., Graesser, A. C. (eds.) *Metacognition in educational theory and practice*. Mahwah; New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 1998., P. 165.-193.
27. Harris, T., L., Hodges, R. E., *The Literacy Dictionary: The vocabulary of reading and writing*. Newark, Delaware: International Reading Association, 1995.
28. Lifton, R. J. *The Proteant Self: Human Resilience in an Age of Fragmentation*. New Yor: Basic Books, 1993., 276 P.

Avoti:

1. Delors, Ž. Mācīšanās ir zelts. Ziņojums, ko Starptautiskā Komisija par izglītību 21. gs. sniegusi UNESCO. Rīga: UNESCO LNK, 2001., 133 lpp.
2. Lazdovska, D., Saleniece, D., Šņepste N. *Pasaules vēsture: pamatizglītības mācību priekšmeta programmas paraugs*. Rīga: VISC, 2011., 46 lpp.
3. Lazdovska, D., Saleniece, D., Šņepste N. *Latvijas vēsture: pamatizglītības mācību priekšmeta programmas paraugs*. Rīga: VISC, 2011., 54 lpp.
4. Ministru Kabineta noteikumi Nr. 1027 Noteikumi par valsts standartu pamatizglītībā un pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem. *Latvijas Vēstnesis*, Rīga: 22.12.2006., Nr. 204 (3572)
Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=150407> [aplūkots 05.05.2013.].
5. Krūmiņa, A. Bērība informācijas un komunikācijas tehnoloģiju laikmetā. *Pedagoģija un skolotāju izglītība. Latvijas Universitātes raksti*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012., 781. sēj., 18.-29. lpp.
6. Takala, M. The Effects of Reciprocal Teaching on Reading Comprehension in Mainstream and Special (SLI) Education. *Scandinavian Journal of Educational Research*. Stockholm: , 2006., 50(5), P. 559.–576.

7. OECD, 2009b. *PISA 2009 Assessment Framework- Key Competencies in Reading, Mathematics and Science*. Paris: OECD, 2009.
8. Spörer, N., Brunstein, J., Kieschke, U. Improving student's reading comprehension skills: Effects of strategy instruction and reciprocal teaching. *Learning & Instruction*, 2009., 19(3), P. 272.- 286.

Teksta izpratnes paņēmieni mācīšanas un tās lomas atspoguļojums valsts normatīvajos izglītības dokumentos

Rādītājs	Valsts standarts pamatizglītībā	Pasaules vēstures, Latvijas vēstures mācību priekšmetu standarti	Pamatizglītības mācību priekšmeta programmas paraugi Pasaules vēsturē, Latvijas vēsturē
1.Vai jēdziens „ <i>teksta izpratnes paņēmieni</i> ” ir pieminēts vai definēts? (Jā/Nē)	Nē	Nē	Nē
2.Vai ir jebkādas atsauces uz skolēniem, kas pārdomā lasīšanas procesu? (Jā/Nē)	Jā * saprot runātā un rakstītā teksta domu;	Jā * jāapgūst un jāpilnveido prasmes darbā ar dažādiem vēstures avotu veidiem; * prot secināt, pamatojoties uz dažādu informācijas resursu sniegto informāciju;	Jā * prot iegūst informāciju, izmantojot mācību literatūru; * jāapgūst un jāpilnveido prasmes darbā ar dažādiem vēstures avotu veidiem: - apkopo vairāku vienādu veidu vēstures avotu sniegto informāciju, - stāsta par vēstures avotu saturu; * skolotājs vai skolēns izklāsta saturu, kas var būt kādu ideju, viedokļu, faktu, teoriju vai notikumu izklāsts; * skolēni iepazīstas ar tekstu un iegūst informāciju- veido jautājumus vai analizē, atbild uz jautājumiem atbilstoši mācību uzdevumam.
3.Secinājumu izdarīšana.	* attīstīt pieredzi patstāvīgi, radoši un argumentēti interpretēt pagātnes un mūsdienu notikumus;	* prasme argumentēti un radoši interpretēt pagātnes notikumus Latvijā, Baltijā, Eiropā un pasaulē;	* skolēns argumentēti un radoši interpretē pagātnes notikumus Latvijā, Baltijā, Eiropā un pasaulē; * skolēns saskata kopīgo un atšķirīgo vēstures notikumus

	* analītiski kritiskais aspekts- motivēta, kritiska un produktīva domāšana.	* prasme vērtēt vēstures notikumus un tos argumentēti interpretēt.	(kopīgais un atšķirīgais, salīdzinot vēstures notikumus laikā un telpā); * izprot, ka viedokli veido informācijas avotos iegūtā informācija; * iegūst informāciju dažādos vēstures un informācijas avotos (informāciju vāc, analizē un secina); - tiek izmantots strukturēts rakstu darbs, pētījums un pāru darbs; - salīdzina pagātnes un tagadnes notikumus tuvākajā apkārtnē, izmantojot ilustrācijas un notikumu aprakstus.
4. Teksta rezumēšana.	_____	_____	_____
5. Sasaistes veidošana starp teksta daļām.	_____	_____	_____
6. Papildu zināšanu izmantošana.	* prasme formulēt un pamatot savu viedokli;	* lasot, sarunājoties, jautājot skolēns iegūst nepieciešamo informāciju dažādos informācijas resursos, izmanto to mācību uzdevumu veikšanai; * mācību literatūras, vēstures avotu, vēstures literatūras, karšu, enciklopēdiju, statistisko datu, elektronisko informāciju tehnoloģiju lietošana;	* skolēns iegūst informāciju internetā un prot to lietot, ir pieredze kritiski vērtēt internetā iegūstamo vēsturisko informāciju; * skolēns lieto muzejā iegūto informāciju, lieto karti kā informācijas avotu, izmanto ģimenes arhīvu informācijas iegūšanai par savas dzīvesvietas un tuvākās apkārtnes pārmaiņām laika gaitā; - iegūst informāciju par Latvijas vēstures notikumiem, izmantojot mācību literatūru, izmantojot bibliotēkas resursus.

<p>7. Teksta izpratnes pašuzraudzība.</p>	<p>* prasme patstāvīgi mācīties, arī plānot un organizēt mācīšanās procesu.</p>	<p>_____</p>	<p>* skolēns vērtē informācijas resursu ticamību;</p> <p>* skolēns atrod faktus vēstures avotos;</p> <p>* skolēns saskata, ka dažādi cilvēki vēstures notikumus var skaidrot dažādi;</p>
<p>8. Vizuālu tēlu veidošana.</p>	<p>* rosināt skolēnu sevi izteikt radošajos darbos (zīmēt, veidot, rakstīt);</p> <p>* iztēles kopšana;</p> <p>* matemātikas izmantošana praktiskajā dzīvē (piemēram, salīdzināšana, ilustrēšana diagrammās, grafikos);</p>	<p>_____</p>	<p>* skolēni veido kolāžu un prezentē to improvizētā izstādē;</p> <p>* lomu spēles izmantošana, kas ļauj pārbaudīt skolēnu zināšanas kompleksā ar prasmēm, spējām un attieksmi, jo liek praksē lietot teorētiskās zināšanas;</p> <p>* skolēns iejūtas kādas vēsturiskas personas vietā, skaidrojot, kā būtu rīkojies norādītajā vēstures notikumā.</p>
<p>9. Citi rādītāji, kas apliecina teksta izpratnes paņēmieni mācīšanu un to nozīmi 6. klases skolēnu mācību procesā.</p>	<p>* pilnveidot patstāvīgas mācīšanās prasmes;</p> <p>* prasme sazināties (sarunāties, rakstīt, lasīt) vairākās valodās;</p> <p>* dažādu zināšanu un prasmju apgūšana un lietošana praktiskā darbībā.</p>	<p>_____</p>	<p>* skolēns izprot, ka vēsturiskās informācijas avoti var atbildēt uz jautājumiem par pagātņi;</p> <p>* skolēni izmanto vai izveido patstāvīgi dažādus simboliskus uzskates līdzekļus – domu kartes, shēmas, diagrammas, tabulas, plānus, kartes, zīmējumus.</p>

Pedagoģiskajā darbā 6. klasē izmantojamo vēstures mācību grāmatu izpēte un salīdzinājums

Mācību grāmata	Grāmatas noformējums (materiāla pasniegšana, vizuālā materiāla specifika)	Mācību grāmatas saturs			
		autorteksts	jēdzieni	avoti	uzdevumi
<p>1. Goldmane S., Kļaviņa A., Misāne I., Straube L. <i>Vēsture pamatskolai. Senie laiki.</i> Rīga: Zvaigzne ABC, 2008., 159 lpp.</p>	<p>Kopumā grāmatas noformējums ir ļoti veiksmīgi pārdomāts un atbilstošs tam, lai skolēni maksimāli daudzveidīgāk un skaidrāk spētu uztvert grāmatā ietvertās tēmas, proti, tas ir krāsains, sīki strukturēts dažādās daļās.</p> <p>Mācību grāmatas materiāls ir sakārtots hronoloģiskā secībā un sadalīts nodaļās un apakštēmās. Katras mācību stundas materiāls ir sakārtots divos atvērumos.</p> <p>Kā ļoti izdevušos ir jāvērtē veidu, kā tiek pasniegts sagatavotais materiāls: katrai lielajai tēmai ir veltīts vispārīgs ievadatvērums, kurā</p>	<p>Autorteksts nodaļās vērtējams kā apjomīgs- tāds, kuru nav reāli iespējams apgūt vienas mācību stundas ietvaros, ja papildus ir paredzēts strādāt pie avotu analīzes prasmju pilnveidošanas konkrētās tēmas ietvaros.</p> <p>Baltoties uz pieredzi, jāatzīst, ka mūsdienu skolēnu tik lieli teksta gabali atbaida un mazina interesi vispār lasīt. Būtu nepieciešams izstrādāt koncentrētu autortekstu, kurā atspoguļojas īsi būtiskākā informācija. (Padziļinātāku informāciju būtu iespējams iegūt, strādājot ar vēstures avotiem.)</p> <p>Autorteksts ir izklāstīts atbilstošā un saprotamā valodā skolēniem. Tas ir</p>	<p>Grāmatas autori piedāvā apgūt ne tikai mācību priekšmeta standartā noteiktos obligāti apgūstamos jēdzienus, bet arī citus, kas ir saistīti ar apgūstamo tēmu un palīdz to labāk izprast.</p> <p>Būtiskākie jēdzieni ir izcelti autortekstā un tiem ir dots laukums lapas atvērumā, kur tie ir izskaidroti.</p> <p>Kopumā jēdzienu</p>	<p>Grāmatā avoti ir pasniegti saistībā ar grāmatas autortekstu. To mērķis: paskaidrot tuvāk autortekstā pausto informāciju vai arī padziļinātāk izprast kādu no apgūstamās tēmas problemātikas šķautnēm.</p> <p>Sastopamie vēstures avoti mācību grāmatā ir daudzveidīgi: vizuālie, rakstiskie, mutvārdu. Priekšrocība tiek dota rakstiskajiem vēstures avotiem.</p> <p>Vēstures avoti tiek izvēlēti atbilstoši mērķim, kā arī tiem ir raksturīga viedokļu daudzveidība- skolēniem ir iespēja</p>	<p>Grāmatā ir sastopami jautājumi un uzdevumi par stundas tēmu vai atsevišķiem avotiem (šādā gadījumā aiz katra uzdevuma iekavās ir norādīts, kuri avoti jāizmanto.)</p> <p>Jautājumi, kas saistīti ar nodaļā apgūto tēmu ir vērsti uz faktu/ parādību nosaukšanu. (Mērķis: pārliecināties, vai skolēns ir ieguvis būtiskāko faktoloģisko informāciju par apgūstamo tēmu.)</p> <p>Uzdevumi/ jautājumi, kas veltīti atsevišķiem avotiem visbiežāk ir vēsti uz skolēnu kritiskās domāšanas prasmju</p>

	<p>sastopama daudzveidīga informācija- kādas stundu tēmas tiks apgūtas, veltīts ievadteksts, laika līnija, vēstures avoti par lielo tēmu un jautājumi. Iepriekš minētais skolēnam sniedz vispārīgu informāciju par apgūstamo tēmu un ieinteresē tajā. Tāpat katru nodaļu noslēdz <i>Pētījums vēsturē</i>, kas skolēniem palīdz attīstīt un apgūt prasmes darbā ar vēstures avotiem, kritiskās domāšanas prasmes un pētnieciskās darba iemaņas. Kopumā sastopamās ilustrācijas grāmatā ir kvalitatīvas, vizuāli baudāmas un palīdz izprast apgūstamās tēmas.</p>	<p>izklāstīts secīgi un loģiski- tā it kā tas būtu stāsts, kuram ir sākums, saturs, nobeigums. Bieži vien autortekstā ir minēti fakti, kas skolēnu uztveri novērš no galvenā koncepta izprašanas. Ļoti vērtīgi, ka autortekstā ir dotas atsauces uz avotiem, kas sniedz papildus informāciju par izteikto. Tādā veidā autortekstam tiek dota sasaiste ar nodaļas atvērumā sastopamajiem avotiem.</p>	<p>skaidrojums vērtējams kā atbilstošs skolēnu vecumam un ir saprotams. Reti ir sastopami jēdzienu skaidrojumi, kas nav formulēti pēc principa: „<i>Kas?</i>”, „<i>kad?</i>”, „<i>kur?</i>”, „<i>raksturīgākās pazīmes?</i>”. (Grāmatā doto jēdzienu skaidrojums ir ideālais paraugs skolēniem kā pareizi skaidrot jēdzienus.)</p>	<p>apzināties, ka nav vienas patiesas vēstures. Autorteksta un vēstures avotu proporcija ir gandrīz ievērota. (Kā kurā tēmā: tas ir atkarīgs no katras apgūstamās tēmas specifikas.) Atlasītie avoti ir atbilstoši skolēnu vecumam. Piezīme: vēstures avotu piedāvāts klāsts ir apjomīgs. Ne vienmēr mācību stundas ietvaros ierobežota laika dēļ būs iespējams jēgpilni ar visiem avotiem strādāt. Novērojums: ir daļa skolēnu, kas individuāli pēta avotus, jo tie ir ieinteresējuši viņus.</p>	<p>attīstīšanu. Jautājumiem un uzdevumiem ir dažādas grūtības pakāpes/līmeņa raksturs- ar tiem var strādāt skolēni ar dažādiem mācīšanās spēju līmeņiem.</p>
<p>2. Purēns V. <i>Pasaules</i></p>	<p>Grāmatas materiāls kopumā ir pārdomāts- tas ir sakārtots hronoloģiskā</p>	<p>Autorteksta apjoms nodaļās vērtējams kā kodolīgs, taču tas ir veiksmīgi</p>	<p>Jēdzienu skaidrojumi ir sastopami gan</p>	<p>Viens veids: katras tēmas apgūvē blakus autortekstam tiek</p>	<p>Katras tēmas nostiprināšanai un prasmju attīstīšanai tiek</p>

<p>vēsture pamatskolai 1. daļa. Senie laiki. Rīga: RaKa, 2011., 115 lpp.</p>	<p>secībā pa nodaļām, pasaules vēstures norišu apskatu, sākot ar aizvēsturi un beidzot ar senajiem laikiem. Grāmatas nodaļām ir vienots izkārtojums, kas izstrādāts, lai skolēni efektīvi spētu apgūt nepieciešamās tēmas: gan iegūt jauno informāciju, gan strādāt ar to. Atzīstami novērtējamas ir autora izstrādātās sadaļas, katras tēmas apgūvē: pirms katras tēmas ir izstrādāts laukums, kurā ir apkopoti jautājumi par tēmu, laukums ar jēdzienu skaidrojumiem, ar kuru palīdzību skolēns var atcerēties apgūto tēmu. Tāpat tēmas noslēguma daļā ir izstrādāts laukums ar uzdevumiem, kas skolēnam palīdz apkopot sadaļā iepazīto. (Šīs sadaļas nodrošina efektīvu informācijas iegūvi un vingrināšanos</p>	<p>sadalīts un atdalīts tematiskās grupās (šo grupu nosaukumi ir izcelti). Pirmkārt, tas vizuāli rada iespaidu, ka autorteksts nav jāuztver kā viens vesels, garš teksts. Nelielu „kumosu” iespaidā skolēniem varētu būt lielāka interese sākt lasīt tekstu, izprast tekstā iekļauto saturu. Autortekstu ir iespējams lasīt pa daļām. Tas atvieglo skolotāja darbu: skolotājs var skolēnus veiksmīgi dalīt ekspertu grupās, lai lielo autortekstu varētu apgūt pa daļām ekspertu grupās. Grāmatā sastopamie autorteksti kopumā izklāstīti koncentrēti, akcentējot uzmanību svarīgākajiem faktiem, norisēm. Autorteksts ir izstrādāts atbilstoši skolēnu vecumam, vieglā un saprotamā valodā, tādēļ ir viegli uztverams.</p>	<p>mācību grāmatas tēmu apakšnodaļās, gan tās beigās- tie ir apkopoti alfabētiskā secībā. Jēdzieni ir skaidroti korekti, ievērojot principu, kāds tiek mācīts skolēniem. Ir atlasīti jēdzieni, kas palīdz atklāt apgūstamo tēmu saturu, kas ir jāzina skolēniem, beidzot pamatskolu. Jēdzienu skaidrojumi atbilst skolēnu vecumam, tie ir viegli saprotami un uztverami. Pateicoties tam, skolēnam ir viegli saprast jēdziena saturu un atrast galvenos atslēgvārdus, ar</p>	<p>piedāvāti daži vizuālie avoti, kas ir saistīti ar autortekstu. (Galvenokārt tiem blakus dots papildus jautājums. Šie avoti un jautājums rosina izmantot tikko iegūto informāciju, lai spētu atbildēt uz jautājumu.) Katra temata un tēmas noslēgumā ir doti vēstures avoti ar dažādas grūtības pakāpes uzdevumiem. Avotu analīzes uzdevumi padziļina skolēnu zināšanas apgūtajā tēmā un pilnveido avotu analīzes prasmes. Pārsvarā sastopami vizuālie, rakstiskie vēstures avoti. Kopumā avoti ir atbilstoši skolēnu vecumam, tie dod iespēju padziļināt skolēnu vēstures zināšanas un nepieciešamās prasmes teksta izpratnes</p>	<p>piedāvāti jautājumi un uzdevumi. Katras tēmas sākumā tiek piedāvāti galvenie jautājumi, kuriem jāpievērš uzmanība, strādājot ar autortekstu. Tēmas nobeigumā tiek piedāvāti uzdevumi skolēnu paškontrolei par apgūto tēmu. Tāpat sastopami uzdevumi vēstures avotu analīzei (vēstures avoti un uzdevums saistībā ar autortekstu; vēstures avoti un uzdevums padziļinātākai tēmas izpratnei). Lielās tēmas nobeigumā tiek piedāvāti uzdevumi tās atkārtošanai. (Uzdevumi ir veidoti dažādiem domāšanas līmeņiem. Ir uzdevumi, kas pārbauda gan teortētiskās zināšanas, gan pilnveido kritiskās domāšanas prasmes- izpratni, lietojumu,</p>
--	---	---	--	--	--

	<p>to pielietot.) Grāmatas autors katras tēmas izklāstā piedāvā vizuālos materiālus un uzdevumus to pētīšanai. Izvēlētie vizuālie materiāli ir kvalitatīvi, atlasīti specifiski un atbilstoši apgūstamajai tēmai. Mācību grāmatas beigās alfabētiskā secībā ir apkopoti jēdzienu un personību skaidrojumi. Būtiski atzīmēt, ka grāmatā visu tēmu izklāstos ir izmantoti vienoti simboli-piemēram, norāde uz jautājumu ir izcelta jautājuma zīme, norāde uz uzdevumiem temata beigās- „Pamēģini pats!”, norāde uz vēstures avotiem- grāmatiņas simbols ar uzrakstu „Avots”. Secināms, ka tas nodrošina skolēnu patstāvīgu mācīšanos un grāmatā piedāvāto aktivitāšu realizāciju arī ārpus stundas.</p>		<p>kuriem veidot savu jēdziena skaidrojumu.</p>	<p>veidošanā.</p>	<p>vērtējums.)</p>
--	--	--	---	-------------------	---------------------

<p>3. Goldmane S., Kļaviņa A., Misāne I., Straube L. <i>Latvijas vēsture pamatskolai. I.</i> Rīga: Zvaigzne ABC, 2011., 103 lpp.</p>	<p>Kopumā grāmatas noformējums ir ļoti veiksmīgi pārdomāts un atbilstošs tam, lai skolēni maksimāli daudzveidīgi un skaidri spētu uztvert grāmatā ietvertās tēmas, proti, tas ir krāsains, sīki strukturēts dažādās daļās.</p> <p>Mācību grāmatas materiāls ir sakārtots hronoloģiskā secībā un sadalīts nodaļās un apakštēmās. Katras mācību stundas materiāls ir sakārtots divos atvērumos.</p> <p>Kā ļoti izdevušos ir jāvērtē veidu, kā tiek pasniegts sagatavotais materiāls: katrai lielajai tēmai ir veltīts vispārīgs ievadatvērums, kurā sastopama daudzveidīga informācija- kādas stundu tēmas tiks apgūtas, veltīts ievadteksts, laika līnija, vēstures avoti par lielo tēmu un jautājumi. Iepriekš minētais</p>	<p>Autorteksts nodaļās vērtējams kā apjomīgs- tāds, kuru nav reāli iespējams apgūt vienas mācību stundas ietvaros, ja papildus ir paredzēts strādāt pie avotu analīzes prasmju pilnveidošanas konkrētās tēmas ietvaros.</p> <p>Baltoties uz pieredzi, jāatzīst, ka mūsdienu skolēnu tik lieli, apjomīgi teksti atbaida un mazina interesi vispār lasīt. Būtu nepieciešams izstrādāt koncentrētu autortekstu, kurā atspoguļojas īsi būtiskākā informācija vai arī dotā teksta sadale pa mazākiem „kumosiem”, izceļot satura vadlīnijas.</p> <p>Autorteksts ir izklāstīts atbilstošā un saprotamā valodā skolēniem. Tas ir izklāstīts secīgi un loģiski- tā it kā tas būtu stāsts, kuram ir sākums, saturs, nobeigums.</p> <p>Bieži vien autortekstā ir minēti paskaidrojošie fakti, kas skolēnu uztveri novērš no galvenā koncepta izprašanas.</p>	<p>Grāmatas autori piedāvā apgūt ne tikai mācību priekšmeta standartā noteiktos obligāti apgūstamos jēdzienus, bet arī citus, kas ir saistīti ar apgūstamo tēmu un palīdz to labāk izprast.</p> <p>Būtiskākie jēdzieni ir izcelti autortekstā un tiem ir dots laukums lapas atvērumā, kur tie ir izskaidroti.</p> <p>Kopumā jēdzienu skaidrojums vērtējams kā atbilstošs skolēnu vecumam un ir saprotams.</p> <p>Reti ir sastopami jēdzienu</p>	<p>Grāmatā avoti ir pasniegti saistībā ar grāmatas autortekstu. To mērķis: paskaidrot tuvāk autortekstā pausto informāciju vai arī padziļinātāk izprast kādu no apgūstamās tēmas problemātikas šķautnēm.</p> <p>Sastopamie vēstures avoti mācību grāmatā ir daudzveidīgi: vizuālie, rakstiskie, mutvārdu. Priekšrocība tiek dota rakstiskajiem vēstures avotiem.</p> <p>Vēstures avoti tiek izvēlēti atbilstoši mērķim, kā arī tiem ir raksturīga viedokļu daudzveidība- skolēniem ir iespēja apzināties, ka nav vienas patiesas vēstures.</p> <p>Autorteksta un vēstures avotu proporcija ir gandrīz ievērota. (Kā kurā tēmā: tas ir atkarīgs no katras</p>	<p>Grāmatā ir sastopami jautājumi un uzdevumi par stundas tēmu vai atsevišķiem avotiem (šādā gadījumā aiz katra uzdevuma iekavās ir norādīts, kuri avoti jāizmanto.)</p> <p>Jautājumi, kas saistīti ar nodaļā apgūto tēmu, ir vērsti uz faktu/ parādību nosaukšanu. (Mērķis: pārlicināties, vai skolēns ir ieguvis būtiskāko faktoloģisko informāciju par apgūstamo tēmu.)</p> <p>Uzdevumi vai jautājumi, kas veltīti atsevišķiem avotiem visbiežāk ir vērsti uz skolēnu kritiskās domāšanas prasmju attīstīšanu.</p> <p>Jautājumiem un uzdevumiem ir dažādas grūtības pakāpes/līmeņa raksturs- ar tiem var strādāt skolēni ar dažādiem mācīšanās spēju līmeņiem.</p>
---	---	---	---	--	---

	<p>skolēnam sniedz vispārīgu informāciju par apgūstamo tēmu un ieinteresē tajā.</p> <p>Tāpat katru nodaļu noslēdz <i>Pētījums vēsturē</i>, kas skolēniem palīdz attīstīt un apgūt prasmes darbā ar vēstures avotiem, kritiskās domāšanas prasmes un pētnieciskās darba iemaņas.</p> <p>Kopumā sastopamās ilustrācijas grāmatā ir kvalitatīvas, vizuāli baudāmas un palīdz izprast apgūstamās tēmas.</p> <p>Jāatzīmē, ka grāmatas autoru kolektīvs apzināti veidojis šo grāmatu pēc tiem pašiem principiem, kādi ievēroti šo pašu autoru kolektīva izveidotajā Pasaulē vēstures grāmatā, atvieglojot skolēnu uztveri un nodrošinot prasmju pārnesi strādāt ar mācību grāmatu abos vēstures priekšmetos.</p>	<p>Ļoti vērtīgi, ka autortekstā ir dotas atsauces uz avotiem, kas sniedz papildus informāciju par izteikto. Tādā veidā autortekstam tiek dota sasaiste ar nodaļas atvērumā sastopamajiem avotiem.</p>	<p>skaidrojumi, kas nav formulēti pēc principa: „<i>Kas?</i>”, „<i>kad?</i>”, „<i>kur?</i>”, „<i>raksturīgākās pazīmes?</i>”.</p> <p>(Grāmatā doto jēdzienu skaidrojums ir ideālais paraugs skolēniem kā pareizi skaidrot jēdzienus.)</p>	<p>apgūstamās tēmas specifikas.)</p> <p>Atlasītie avoti ir atbilstoši skolēnu vecumam.</p> <p>Piezīme: vēstures avotu piedāvāts klāsts ir apjomīgs. Ne vienmēr mācību stundas ietvaros ierobežota laika dēļ būs iespējams jēgpilni ar visiem avotiem strādāt.</p> <p>Novērojums: bieži vien skolēni pārsteigti secina, ka nesenā vēsture jau apkopota šajā grāmatā- skolēnam ir patīkami strādāt ar grāmatu, kas ir mūsdienīga un moderna un sevī ietver arī nesenās vēstures notikumus.</p>	<p>No subjektīvā viedokļa- būtisks trūkums, ka uzdevumi ir tikai jautājumu formā. Teksta izpratnes veidošanā daudz vērtīgāk būtu, ja skolēnam tiktu nodrošināta daudzveidīgu uzdevumu izmantošanas iespēja jau paralēli mācību autortekstam. (Līdzīgi kā V. Purēna grāmatās, kurās ir doti, piemēram, daudzveidīgi nepabeigto teikumu uzdevumi, kas vērsti uz faku atrašanu tekstā un apkopošanu vai arī uz slēdzienu izdarīšanu.) Tas rosinātu skolēnam pašam izvēlēties atbilstošāko paņēmieni teksta izpratnes veidošanā.</p>
--	--	---	---	--	--

ANKETA skolēniem

„6. klases skolēnu pieredze teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā”

1. Novērtējiet savu šī brīža pārliecību par prasmi strādāt ar tekstu vēstures mācību priekšmetā!

Apgalvojuma teikums	Jā	Grūti pateikt	Nē
1. Man sagādā grūtības atrast nepieciešamo informāciju tekstā.			
2. Man ir izveidojusies sava pieeja, kā visātrāk un efektīvāk strādāt ar tekstu vēstures stundās.			

2. Novērtējiet, cik ļoti Jums palīdz strādāt ar tekstu dotie mācību paņēmieni!

(Katram apgalvojuma teikumam izvēlieties sev visatbilstošāko novērtējumu!)

Mācību paņēmieni un tā raksturojums	1- vāji	2- viduvē ji	3- labi	4- ļoti labi
1. Atslēgvārdu meklēšana tekstā <i>(Lasot tekstu, skolēns katrā rindkopā meklē atslēgvārdus, kas palīdz atklāt dotā teksta saturu.)</i>				
2. Informācijas apkopošana pēc dotajiem atslēgvārdiem <i>(Lasot tekstu, skolēns rezumē informāciju par tēmu pēc dotajiem atslēgvārdiem.)</i>				
3. Atbildēšana uz sagatavotajiem jautājumiem <i>(Lasot tekstu, skolēns atbild uz skolotāja sagatavotajiem jautājumiem.)</i>				
4. Jautājumu un apgalvojumu teikumu veidošana <i>(Lasot tekstu, skolēns veido jautājumus vai apgalvojuma teikumus [Pareizs/Nepareizs], kas ietver sevī galveno informāciju par doto tēmu.)</i>				

<p>5. Domu kartes/shēmas veidošana <i>(Lasot tekstu, skolēns veido domu karti vai shēmu, kuras mērķis ir atspoguļot būtiskākos cēloņus, norises un sekas pētāmajai tēmai.)</i></p>				
<p>6. Komiksa vai Vizuālā plakāta veidošana <i>(Lasot tekstu, skolēns veido vizuālu plakātu vai komiksu. Vizuālu plakātu veido, lai ar simboliem un atslēgvārdiem atklātu dotās tēmas galveno saturu. Komiksu veido, ja nepieciešams atspoguļot secīgu sižetu par kādu notikumu. Komikss sastāv no vairākiem secīgi zīmētiem attēliem un neliela apraksta zem katra no tā.)</i></p>				
<p>7. Tēžu veidošana <i>(Lasot tekstu, skolēns veido īsas tēzes, kas atklāj dotās tēmas galvenās vadlīnijas.)</i></p>				
<p>8. Anotāciju rakstīšana <i>(Pēc teksta izlasīšanas, skolēns veido anotāciju par doto tēmu, atspoguļojot tēmas galvenās vadlīnijas.)</i></p>				
<p>9. Informācijas ieguve no vairākiem piedāvātajiem avotiem internetā un tās strukturēšana izmantojot Google Docs. <i>(Skolēns iegūst nepieciešamo informāciju par tēmu, izmantojot vairākus avotus internetā. Informāciju strukturē, izmantojot Google diska lietotni Google Docs, kas ļauj vairākiem skolēniem vienlaicīgi no dažādiem pieejas punktiem strukturēt doto tematu.)</i></p>				

Anketa par skolotāju pieredzi teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā

ANKETA:

Mācību paņēmieni izmantošanas 6. klases skolēnu teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā

1. Vai uzskatiet, ka uzsākot mācīt vēsturi 6. klasē, ir nepieciešams veikt lielu uzmanību skolēnu teksta izpratnes veidošanai vēstures mācību procesā?

Jā:

Nē:

2. Norādiet, cik bieži pedagoģiskajā darbā 6. klasē Jūs izmantojiet dotos mācību paņēmienus teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā!

Mācību paņēmieni un tā raksturojums	1- neesmu izmantojis /-usi	2- reti	3- bieži	4- ļoti bieži
1. Atslēgvārdu meklēšana tekstā (Lasot tekstu, skolēns katrā rindkopā meklē atslēgvārdus, kas palīdz atklāt dotā teksta saturu.)				
2. Informācijas apkopošana pēc dotajiem atslēgvārdiem (Lasot tekstu, skolēns rezumē informāciju par tēmu pēc dotajiem atslēgvārdiem.)				
3. Atbildēšana uz sagatavotajiem jautājumiem (Lasot tekstu, skolēns atbild uz skolotāja sagatavotajiem jautājumiem.)				
4. Jautājumu un apgalvojumu teikumu veidošana (Lasot tekstu, skolēns veido jautājumus vai apgalvojuma teikumus [Pareizs/Nepareizs], kas ietver sevī galveno informāciju par doto tēmu.)				
5. Domu kartes/shēmas veidošana (Lasot tekstu, skolēns veido domu karti vai shēmu, kuras mērķis ir atspoguļot būtiskākos cēloņus, norises un sekas pētāmajai tēmai.)				
6. Komiksa vai Vizuālā plakāta veidošana				

<i>(Lasot tekstu, skolēns veido vizuālu plakātu vai komiksu. Vizuālu plakātu veido, lai ar simboliem un atslēgvārdiem atklātu dotās tēmas galveno saturu. Komiksu veido, ja nepieciešams atspoguļot secīgu sižetu par kādu notikumu. Komikss sastāv no vairākiem secīgi zīmētiem attēliem un neliela apraksta zem katra no tā.)</i>				
7. Tēžu veidošana <i>(Lasot tekstu, skolēns veido īsas tēzes, kas atklāj dotās tēmas galvenās vadlīnijas.)</i>				
8. Anotāciju rakstīšana <i>(Pēc teksta izlasīšanas, skolēns veido anotāciju par doto tēmu, atspoguļojot tēmas galvenās vadlīnijas.)</i>				
9. Informācijas ieguve no vairākiem piedāvātajiem avotiem internetā un tās strukturēšana izmantojot Google Docs <i>(Skolēns iegūst nepieciešamo informāciju par tēmu, izmantojot vairākus avotus internetā. Informāciju strukturē, izmantojot Google diska lietotni Google Docs, kas ļauj vairākiem skolēniem vienlaicīgi no dažādiem pieejas punktiem strukturēt doto tematu.)</i>				

3. Balstoties uz pedagoģisko pieredzi, novērtējiet doto mācību paņēmieni 6. klases skolēnu teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā efektivitāti!

(Izvēlieties katram mācību paņēmienu vienu visatbilstošāko kritēriju!)

Mācību paņēmieni un tā raksturojums	1- vāji	2- viduvēji	3- labi	4- ļoti labi
1. Atslēgvārdu meklēšana tekstā <i>(Lasot tekstu, skolēns katrā rindkopā meklē atslēgvārdus, kas palīdz atklāt dotā teksta saturu.)</i>				
2. Informācijas apkopošana pēc dotajiem atslēgvārdiem <i>(Lasot tekstu, skolēns rezumē informāciju par tēmu pēc dotajiem atslēgvārdiem.)</i>				
3. Atbildēšana uz sagatavotajiem jautājumiem <i>(Lasot tekstu, skolēns atbild uz skolotāja sagatavotajiem jautājumiem.)</i>				

<p>4.Jautājumu un apgalvojumu teikumu veidošana <i>(Lasot tekstu, skolēns veido jautājumus vai apgalvojuma teikumus [Pareizs/Nepareizs], kas ietver sevī galveno informāciju par doto tēmu.)</i></p>				
<p>5.Domu kartes/shēmas veidošana <i>(Lasot tekstu, skolēns veido domu karti vai shēmu, kuras mērķis ir atspoguļot būtiskākos cēloņus, norises un sekas pētāmajai tēmai.)</i></p>				
<p>6.Komiksa vai Vizuālā plakāta veidošana <i>(Lasot tekstu, skolēns veido vizuālu plakātu vai komiksu. Vizuālu plakātu veido, lai ar simboliem un atslēgvārdiem atklātu dotās tēmas galveno saturu. Komiksu veido, ja nepieciešams atspoguļot secīgu sižetu par kādu notikumu. Komikss sastāv no vairākiem secīgi zīmētiem attēliem un neliela apraksta zem katra no tā.)</i></p>				
<p>7.Tēžu veidošana <i>(Lasot tekstu, skolēns veido īsas tēzes, kas atklāj dotās tēmas galvenās vadlīnijas.)</i></p>				
<p>8.Anotāciju rakstīšana <i>(Pēc teksta izlasīšanas, skolēns veido anotāciju par doto tēmu, atspoguļojot tēmas galvenās vadlīnijas.)</i></p>				
<p>9.Informācijas ieguve no vairākiem piedāvājumiem avotiem internetā un tās strukturēšana izmantojot Google Docs <i>(Skolēns iegūst nepieciešamo informāciju par tēmu, izmantojot vairākus avotus internetā. Informāciju strukturē, izmantojot Google diska lietotni Google Docs, kas ļauj vairākiem skolēniem vienlaicīgi no dažādiem pieejas punktiem strukturēt doto tematu.)</i></p>				

4. Raksturojiet katra mācību paņēmiena priekšrocības un trūkumus!

Mācību paņēmieni un tā raksturojums	Mācību paņēmiena priekšrocības	Mācību paņēmiena trūkumi
<p>1. Atslēgvārdu meklēšana tekstā <i>(Lasot tekstu, skolēns katrā rindkopā meklē atslēgvārdus, kas palīdz atklāt dotā teksta saturu.)</i></p>		
<p>2. Informācijas apkopošana pēc dotajiem atslēgvārdiem <i>(Lasot tekstu, skolēns rezumē informāciju par tēmu pēc dotajiem atslēgvārdiem.)</i></p>		
<p>3. Atbildēšana uz sagatavotajiem jautājumiem <i>(Lasot tekstu, skolēns atbild uz skolotāja sagatavotajiem jautājumiem.)</i></p>		
<p>4. Jautājumu un apgalvojumu teikumu veidošana <i>(Lasot tekstu, skolēns veido jautājumus vai apgalvojuma teikumus [Pareizs/Nepareizs], kas ietver sevī galveno informāciju par doto tēmu.)</i></p>		
<p>5. Domu kartes/shēmas veidošana <i>(Lasot tekstu, skolēns veido domu karti vai shēmu, kuras mērķis ir atspoguļot būtiskākos cēloņus, norises un sekas pētāmajai tēmai.)</i></p>		
<p>6. Komiksa vai Vizuālā plakāta</p>		

<p>veidošana <i>(Lasot tekstu, skolēns veido vizuālu plakātu vai komiksu. Vizuālu plakātu veido, lai ar simboliem un atslēgvārdiem atklātu dotās tēmas galveno saturu. Komiksu veido, ja nepieciešams atspoguļot secīgu sižetu par kādu notikumu. Komikss sastāv no vairākiem secīgi zīmētiem attēliem un neliela apraksta zem katra no tā.)</i></p>		
<p>7.Tēzu veidošana <i>(Lasot tekstu, skolēns veido īsas tēzes, kas atklāj dotās tēmas galvenās vadlīnijas.)</i></p>		
<p>8.Anotāciju rakstīšana <i>(Pēc teksta izlasīšanas, skolēns veido anotāciju par doto tēmu, atspoguļojot tēmas galvenās vadlīnijas.)</i></p>		
<p>9.Informācijas ieguve no vairākiem piedāvājumiem avotiem internetā un tās strukturēšana izmantojot Google Docs. <i>(Skolēns iegūst nepieciešamo informāciju par tēmu, izmantojot vairākus avotus internetā. Informāciju strukturē, izmantojot Google diska lietotni Google Docs, kas ļauj vairākiem skolēniem vienlaicīgi no dažādiem pieejas punktiem strukturēt doto tematu.)</i></p>		

Mācību paņēmieni priekšrocības un trūkumi teksta izpratnes veidošanā: skolotāju viedoklis

Mācību paņēmieni un tā raksturojums	Mācību paņēmiena priekšrocības	Mācību paņēmiena trūkumi
<p>1. Atslēgvārdu meklēšana tekstā (Lasot tekstu, skolēns katrā rindkopā meklē atslēgvārdus, kas palīdz atklāt dotā teksta saturu.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> * skolēns rūpīgi izlasa tekstu; * ļauj neapjukt lielā tekstā; * skolēns iemācās strādāt ar liela apjoma tekstu; * palīdz strukturēt informāciju, atlasīt būtisko (2 reizes); * skolēns tiek ieinteresēts, viņam rodas vēlme noskaidrot, izpētīt, mācās saskatīt galveno, dekodēt informāciju; * skolēns izlasa tekstu, saprot to, atrod galvenos jēdzienus; * tiek paplašināts vārdu krājumu; * mācās analizēt tekstu; * palīdz skolēnam veidot konkrētu stāstījumu un izpratni par tēmu. 	<ul style="list-style-type: none"> * skolēni bieži vien kā atslēgvārdus izvēlas paplašinājumus, kas vairāk līdzinās faktiem; * skolēnam svarīgas precīzas instrukcijas, kas ir atslēgvārds; * mācību paņēmienam trūkst radošuma; * grūtības skolēniem ar vājām lasītprasēm (2 reizes); * tie skolēni, kam vājas lasītprasmes, ir pasīvāki un gaida, ka „gan jau kāds cits uztvers” atslēgvārdus; * ja lasītprasme vāji attīstīta- skolēns neprot sasaistīt visu tekstu kopumā; * izmantojot šo paņēmieni, skolēni lasa lēni, neizprotot izlasīto.
<p>2. Informācijas apkopošana pēc dotajiem atslēgvārdiem</p>	<ul style="list-style-type: none"> * labi palīdz izskaidrot galveno domu, izmantojot svarīgākos vārdus; * māca atnest lieko un atstāt svarīgāko informāciju; 	<ul style="list-style-type: none"> * skaidrojot domu pēc atslēgvārdiem, skolēni cenšas izmantot pilnus faktus, kas nedod vajadzīgo prasmju rezultātu;

<p><i>(Lasot tekstu, skolēns rezumē informāciju par tēmu pēc dotajiem atslēgvārdiem.)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> * skolēns mācās meklēt un apkopot informāciju (2 reizes); * skolēnam veidojas prasme secināt; * tad, kad ir atrasti atslēgvārdi, skolēnam rezumēt vēsturiskos notikumus jau ir vieglāk, tas veicas labāk (2 reizes); * skolēns mācās skaidrot, secināt, izteikt un pierakstīt savu domu; * skolēns mācās veidot teikumus (tekstu), iesaistīt jēdzienus; * tiek izmantota redzes atmiņa- atslēgas vārdu iegaumēšana. 	<ul style="list-style-type: none"> * grūtības atlasīt svarīgāko informāciju; * ar vāju lasītprasmi skolēnam grūti to paveikt.
<p>3. Atbildēšana uz sagatavotajiem jautājumiem <i>(Lasot tekstu, skolēns atbild uz skolotāja sagatavotajiem jautājumiem.)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> * veicina teksta apzinātu lasīšanu un izpratni; * skolēns ir spiests izlasīt, domāt, spriest, analizēt; * palīdz tekstā ieraudzīt svarīgāko informāciju; * veidojas prasme izteikt savu viedokli; * skolēni labprāt iesaistās sarunās un atbild uz jautājumiem; * var pārbaudīt teksta izpratni, apguvi, akcentējot aktuālāko informāciju; * iemācās formulēt jēdzienus, pamatojot atbildi. 	<ul style="list-style-type: none"> * šāds uzdevuma formāts grūti notur skolēnu uzmanību un mazina interesi par mācību darbu; * nav radošuma, skolēns reproducē citu zināšanas; * skolēns lasa, domā, klausās vai lasa jautājumu, formulē atbildi, ļoti bieži atbild ar vienu vārdu, frāzi, lēni veido pilnu atbildi; * nav labs paņēmiens, ja vāja lasītprasme, kas ir diezgan bieža parādība, vai arī nenoturīga atmiņa, kā arī, ja skolēnam vairāk attīstīta audiālā uztvere; * standarta paņēmiens, vairums nelasa, bet meklē tekstā atslēgvārdus no jautājuma.

<p>4.Jautājumu un apgalvojumu teikumu veidošana (Lasot tekstu, skolēns veido jautājumus vai apgalvojuma teikumus [Pareizs/Nepareizs], kas ietver sevī galveno informāciju par doto tēmu.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> * attīsta prasmi formulēt un uzdot jautājumus; * pilnveido skolēnu lasīšanu ar izpratni, jo, lai uzdotu jautājumus, nepieciešams iedziļināties tekstā; * skolēnam veidojas prasme uzdot jautājumu, veidot apgalvojumu; * labprāt pilda šādus uzdevumus, jo ir izvēles iespējas; * noder satura apguvei, krustvārdu mīklu izpildīšanai, skolēni var pārbaudīt savas zināšanas; * skolēni izvērtē apgalvojumus balstoties uz iepriekš apgūtajām zināšanām un prasmēm; * attīsta domāšanu un runu; * veicina kritiskās domāšanas attīstību. 	<ul style="list-style-type: none"> * skolēni bieži vien izvēlas uzdot vienkāršākos iespējamajos jautājumus, nevis laužt un pierunāt sevi iet dziļāk; * skolēni labprāt izpilda testus ar apgalvojumu un noliegumu, grūtāk veicas ar jautājumu un apgalvojumu teikumu veidošanu; * diemžēl, bieži atbildot uz apgalvojumiem skolēni cenšas atbildi uzminēt.
<p>5.Domu kartes/shēmas veidošana (Lasot tekstu, skolēns veido domu karti vai shēmu, kuras mērķis ir atspoguļot būtiskākos cēloņus, norises un sekas pētāmajai tēmai.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> * priekšrocība noteikti ir informācijas shematiska attēlošana un pārskatāmības veidošana- skolēnam veidojas prasme strukturēt informāciju; * skolēns pats var strukturēt teksta informāciju, izcelt to, kas viņam šķiet būtiskākais (2 reizes); * labi tiem, kam vizuālā atmiņa, jo tas palīdz strukturēt domas, sistematizēt un analizēt; * skolēniem patīk pati forma, labi šādus uzdevumus veic grupās vai pāros, tad var darbu arī prezentēt; 	<ul style="list-style-type: none"> * domu karte bez tālākas izmantošanas mācību darbā īsti nav funkcionāla - ar to noteikti kaut kas jādara tālāk; * skolēniem sagādā diezgan lielas grūtības domu kartes veidošana un prasa daudz laika; * cēloņu un seku atrašana rada grūtības; * ja skolēns neizprot tekstu vai ir lasīšanas grūtības, šāda veida uzdevumi prasa ilgāku laiku. . .

	<ul style="list-style-type: none"> * attīsta skolēnos radošumu, prasmi saskatīt svarīgāko; * palīdz iegaumēt tēmu, māca domāt sistēmiski; * paņēmiens veido skolēniem vēsturisko domāšanu (cēlonis-cēloņsakarība-attīstība- rezultāti un sekas. 	
<p>6.Komiksa vai Vizuālā plakāta veidošana <i>(Lasot tekstu, skolēns veido vizuālu plakātu vai komiksu. Vizuālu plakātu veido, lai ar simboliem un atslēgvārdiem atklātu dotās tēmas galveno saturu. Komiksu veido, ja nepieciešams atspoguļot secīgu sižetu par kādu notikumu. Komikss sastāv no vairākiem secīgi zīmētiem attēliem un neliela apraksta zem katra no tā.)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> * veicina radošu pieeju teksta izpratnei; * vizuāla informācijas atspoguļošana, kas palīdz iejusties vēsturiskās situācijās un palīdz uztvert informāciju tiem skolēniem, kuriem ir vizuāla uztvere; * veidojas prasme vizuāli, ar simboliem attēlot tekstu; * ļauj skolēnam brīvi un radoši izpausties; * vieglāk izprast tekstu it sevišķi tiem skolēniem, kas ir kinestētiķi; * priekšrocība tiem, kam vizuālā atmiņa; * vizualizācija, simbolu izmantošana un skaidrošana, var veidot izstādes, rezultātā ļoti dažādas kvalitātes darbi; * pielieto apgūtās zināšanas nestandarta situācijā, radošo prasmju pilnveidošana; * šāda veida uzdevumi 6. klases skolēniem patīk; * tiek izmantota vizuāli tēlainā uztvere, veicina motivāciju-sasītošs darbs. 	<ul style="list-style-type: none"> * skolēni vairāk laika velta mākslinieciskai komiska noformēšanai nevis caur zīmējumu apgūst saturu; * trūkums- kā atrast līdzsvaru starp zīmēšanu un prasmju attīstīšanu; * laba lieta, bet ne katrai stundai. Atsevišķām tēmām tas ir ideāls mācību paņēmiens; * laiktietlīgi.
<p>7.Tēžu veidošana <i>(Lasot tekstu, skolēns</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> * pilnveidojama prasme, jo pašam skolotājam bieži vien īsi formulēt domu ir grūti; 	<ul style="list-style-type: none"> * neesmu mēģinājis; * 6. klases skolēnam var būt par sarežģītu (veido

<p><i>veido īsas tēzes, kas atklāj dotās tēmas galvenās vadlīnijas.)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> * skolēnam veidojas prasme izteikt galveno domu; * teksta izpratnes veidošana; * attīsta skolēnam prasmi izvērtēt un izteikt savu viedokli; * domāšanas prasmju attīstīšana skolēnam; * māca skolēnam domāt koncentrēti, saskatīt tekstā galveno; 	<p>kopā ar skolotāju);</p> <ul style="list-style-type: none"> * 6. klases skolēnam maz izpratnes par tēžu veidošanu; * vidusskolas posmā izmantojama metode; * skolēniem padodas samērā grūti, jo nav ielikti pamati latviešu valodas stundās.
<p>8.Anotāciju rakstīšana <i>(Pēc teksta izlasīšanas, skolēns veido anotāciju par doto tēmu, atspoguļojot tēmas galvenās vadlīnijas.)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> * mēģinājis vēl neesmu, bet domāju, ka šī metode lieliski attīsta skolēnu apkopošanas un viedokļa formulēšanas prasmes; * veidojas prasme īsi izklāstīt tekstu; * veids kā mācīties pateikt svarīgāko, strukturē tekstu; * skolēni mācās saskatīt svarīgāko, apkopot, izvērtēt informāciju; <p>Māca ieraudzīt tēmu kopainā, attīsta sintēzes prasmes (alternatīva- var rakstīt īsas enciklopēdiskās ziņas);</p> <ul style="list-style-type: none"> * veicina īsu aprakstu veidošanu. 	<ul style="list-style-type: none"> * cik daudz anotācija ir skolēna viedoklis un cik daudz precīzs faktu skaidrojums? Kā tos abus sabalansēt, lai rezultāts būtu maksimāli efektīvāks no mācīšanās viedokļa? * 6. klases skolēnam par sarežģītu; * sagādā diezgan lielas grūtības un aizņem daudz laika, īpaši, ja klasei kopumā ir vājas lasītprasmes iemaņas (pie ātrāka rezultāta nonākam, ja anotācija netiek rakstīta, bet kopīgi izrunāta); * skolēnam sagādā grūtības atrast pašu galveno.
<p>9.Informācijas ieguve no vairākiem piedāvātajiem avotiem internetā un tās strukturēšana izmantojot Google</p>	<ul style="list-style-type: none"> * priekšrocība noteikti ir vairāku avotu izmantojums, līdzīgā un papildinošā atrašana; * veidojas prasme strādāt ar vairākiem avotiem; * tiek attīstītas prasmes strādāt ar dažāda veida avotiem. 	<ul style="list-style-type: none"> * ar šo metodi rodas grūtības, jo ne visi skolēni tai ir gatavi; * internetā daudz informācijas, kas ir neobjektīva, neprecīza utt., pamatskolas skolēnam nav viegli kritiski izvērtēt pieejamo informāciju, tādēļ der vidusskolas posmā;

<p>Docs. <i>(Skolēns iegūst nepieciešamo informāciju par tēmu, izmantojot vairākus avotus internetā. Informāciju strukturē, izmantojot Google diska lietotni Google Docs, kas ļauj vairākiem skolēniem vienlaicīgi no dažādiem pieejas punktiem strukturēt doto tematu.)</i></p>		<p>* ideālais variants, bet 6. klases skolēnam samērā grūti.</p>
--	--	--

**Izmantoto mācību paņēmienu teksta izpratnes veidošanā
raksturojumus eksperimentālās pārbaudes laikā**

Mācību paņēmiens	Raksturojums	Mācību paņēmiena priekšrocības	Potenciālie riski un pastāvošie stereotipi, izmantojot mācību paņēmienu, un to ieteicamie risinājumi
<p>1. Informācijas apkopošana pēc dotajiem atslēgvārdiem</p>	<p><i>Lasot tekstu, skolēns rezumē informāciju par tēmu pēc dotajiem atslēgvārdiem.</i></p>	<p>Māca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - strukturizēt informāciju, atsijājot lieko; - skaidrot, secināt, izteikt un pierakstīt viedokli, kas balstīts uz faktiem; - izmantot sižetisko struktūru kā palīglīdzekli, lai atcerētos teksta saturu. <p>Veido un attīsta:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prasmi izdarīt secinājumus; - pieredzi strukturizēt informāciju pēc atslēgvārdiem, to pārņemt personīgajā praksē; - atbildības uzņemšanos par savu izaugsmi mācību procesā. 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Grūtības atlasīt svarīgāko informāciju:</i> skolotājs var dot skolēniem papildus nosacījumus, piemēram, dotā atslēgvārda skaidrošanai izvēlēties trīs būtiskākos faktus. (Variācijas var būt dažādas: skolēnam var dot izvēlēties noteiktu skaitu faktus, jēdzienus, personības u.c.) - <i>Skolēns reproducē faktus no teksta nevērtējot, neanalizējot tos:</i> skolotājs var dot papildus nosacījumus, piemēram, dotā atslēgvārda skaidrošanai izvēlēties trīs būtiskākos faktus un tos grupēt pēc svarīguma principa, pamatojot, kas noteica izvēli. (Variācijas var būt dažādas: skolēnam var dot izvēlēties noteiktu skaitu faktus, jēdzienus, personības- tās grupēt pēc svarīguma principa, pamatojot izvēli.) - <i>Ar vāju lasītprasmi skolēniem grūti to paveikt:</i> skolotājs var šiem skolēniem samazināt lasāmā teksta gabalu, tādējādi nodrošinot lielāku laika rezervi iespējai kvalitatīvi apgūt prasmi; var dot daudzveidīgus papildus atbalsta pasākumus: neitrālas krāsas lasīšanas kartiņu (palīdz neapmaldīties teksta rindās), speciāli sagatavot tekstu, kurā ir izcelti būtiski vārdi, mācot tos saskatīt, mācīt izmantot krāsu marķierus, teksta apstrādē, lieko vārdu izsvīturošana no teksta u.c. <p>Šiem skolēniem nepieciešami papildus vingrinājumi, uzlabojot prasmi saredzēt tekstu kopainā- aizsegto vārdu teksts, teksta gabalu kārtošana secībā.</p> <p>Var kopīgi ar skolēnu veidot sarakstu par pamatprincipiem, kas jāņem vērā strādājot ar jebkuru tekstu- pēc tam to izmantot jebkuras aktivitātes laikā kā novērtēšanas listi- vai es to izdarīju?</p>

<p>2. Atbildēšana uz sagatavotajiem jautājumiem</p>	<p><i>Lasot tekstu, skolēns atbild uz skolotāja sagatavotajiem jautājumiem.</i></p>	<p>Māca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - apzināties, ka jautājumu uzdošana un atbilžu formulēšana uz tiem, palīdz atklāt teksta informatīvo saturu un vadlīnijas; - tekstā ieraudzīt būtiskākos cēloņus, norises, sekas un tos raksturot; <p>Veido un attīsta:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prasmi izteikt savu viedokli un to pierādīt ar faktiem; - prasmi formulēt vēstures jēdzienus un tos izmantot atbildes raksturojumā 	<p>- <i>Grūtības noturēt skolēnu uzmanību:</i> skolotājs šo paņēmieni var padarīt aizraujošāku, darbīgāku un kustīgāku, pielāgojot atbilstošas darba formas (piemēram, katra skolēnu grupa/pāris meklē atbildes uz dažiem jautājumiem, pēc tam, izmantojot ekspertu metodi vai staciju metodi, skolēni cits citu var iepazīstināt ar atbildēm. No skolotāja nepieciešamas precīzas instrukcijas un formulēts veicamo darbību soli un formāts.) Skolēnus var rosināt uzņemties atbildību par mācību procesu, izmantojot lasīšanas laikā signālkartiņas, kas informē skolotāju par katra skolēna teksta lasīšanas un informācijas apkopošanas procesu.</p> <p>- <i>Skolēns atbild ar vienu vārdu vai frāzēm:</i> ļoti būtiski skolotājam pašam saprast slēgto un atvērto jautājumu būtību. Ja skolotājs vēlas, lai skolēns atbildētu uz jautājumu paplašinātos teikumos, veicot analīzi, tad jāveido atvērtie jautājumi. Ieteicams izmantot jautājumu formulēšanā vārdu „raksturojiet, ...”. Skolotājs var papildus norādīt vārdu apjomu, teiku apjomu atbildei u.c. Bieži vien jautājumi gan mācību grāmatās, gan pašu skolotāju veidotie pēc formas ir slēgtie un nerosina skolēnu, tad, kad nepieciešams, veidot izvērstu atbildi.</p>
<p>3. Jautājumu un apgalvojumu teikumu veidošana</p>	<p><i>Lasot tekstu, skolēns veido jautājumus vai apgalvojuma teikumus [Pareizs/Nepareizs], kas ietver sevī galveno informāciju par doto tēmu.</i></p>	<p>Māca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - būtisko informāciju pārvērst jautājuma vai apgalvojuma teikumos; - paņēmiena īstenošanas laikā, noris zināšanu iegūšana, nostiprināšana atmiņā; <p>Veido un attīsta:</p> <ul style="list-style-type: none"> - lasīšanas izpratni, jo, lai uzdotu jautājumus, nepieciešama iedziļināšanās tekstā; - veicina kritiskās domāšanas attīstību <p>Paņēmieni iespējams daudzveidīgi izmantot kopā ar citiem paņēmieniem, padarot teksta lasīšanas procesu daudzveidīgu.</p>	<p>Skolotājam ir nepieciešams demonstrēt kā veidot jautājuma vai apgalvojuma teikumus- skolēns pats no sevis nezina kā skolotājs grib, lai viņš to dara. (Viens veids: kopīgi izveidot listi, ar jautājumiem, uz kuriem jāatbild, lai formulējums būtu veiksmīgs. Pēc tam to var izmantot kā novērtēšanas listi mācību procesā- vai es veicu sekojošās darbības?)</p> <p>- <i>Skolēni uzdod vienkāršākos jautājumus/ sagatavo nekvalitatīvus apgalv. teik.:</i> skolēns nekad nezinās, kāds ir kvalitatīvs vai nekvalitatīvs jautājums/ apgalv.teik., ja skolotājs to nebūs uzskatāmi demonstrējis un kopīgi ar skolēniem izveidojies piemēru un nepiemēru. Nemitīgi, īstenojot šos mācību paņēmienus, skolēnam acu priekšā ir jābūt atgādnei: kā veido? piemērs/nepiemērs. (Skolotājs var šīs atgādnes izveidot, un pēc vajadzības ar magnētiem piestiprināt pie tāfeles. Vērtīgāk- skolēni var izveidot atgādnes, ko stiprināt pie tāfeles.) Skolotājam ir jāsaģlabā konsekvence par kvalitāti- tiek pieņemti un uzskatīti par kvalitatīviem jaut., apgalv. teik., kas izveidoti pēc pašu kritērijiem.</p>

		(Pēc tam apgalvojuma teikumus/jaut.teik. skolēni var pildīt savstarpēji, lai nostiprinātu zināšanas. Jautājumu izveidošana var būt pirmais solis krustvārdu mīklas radīšanā u.c.)	<i>Apgalvojumu teikumu pildīšana, minot atbildi bez domāšanas:</i> ļoti labi darbojas papildus nosacījumi, piemēram, nepatiesos teikumus izlabot par patiesiem, patiesajos- pasvītrot to vārdu, kas visspēcīgāk pierāda, ka apgalvojums ir paties u.c.
4. Vizuālā plakāta veidošana	<i>Lasot tekstu, skolēns veido vizuālu plakātu, atklājot tēmas galveno saturu ar simboliem un atslēgvārdiem.</i>	<p>Māca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - iejusties vēsturiskās situācijās, kādas vēsturiskas personības dzīvē; - brīvi un radoši izpausties, uzņemoties atbildību par savu mācīšanās procesu un to plānot; - izmantot vizuāli tēlaino uztverti. <p>Veido un attīsta:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prasmi attēlot būtiskāko informāciju simbolos, formulēt to kodolīgos atslēgvārdos; - prasmi strukturēt domas, izcelt to, kas arī pašam skolēnam šķiet personīgi būtisks; - prasmi domāt cēloņsakarībās; - sadarbības prasmes. <p>Pateicīgs mācību paņēmieni, kuru var kopīgi realizēt arī ar citiem paņēmieniem, dažādām mācību darba organizācijas formām. Radītais produkts ir izmantojams tālākajā mācību procesā stundā vai tēmas atkārtotā.</p>	<p>- <i>Laikietilpīgi:</i> skolotājs var ieplānot vizuālā plakāta veidošanu, nosakot tam termiņu apgūstamās tēmas ietvaros. Plakāta veidošanai nav nepieciešams atvēlēt tikai mācību stundas. (Šī paņēmiena īstenošanas ietvaros ir ieteicams atvēlēt mācību stundu, kuras laikā skolēni apkopo informāciju, vienojas par temata sižetisko līniju un simboliem, kādos to attēlot. Pēc tam stundu- plakātu prezentēšanai un darbam ar tiem. Plakāta veidošana var būt kā mājas darbs. Ja darbs tiek veikts grupās, tad tas sevišķi var veicināt skolēnu saliedēšanās funkciju, jo arī ārpus mācību laika skolēni organizē paši savu darbu. Neformālā sadarbība ārpus stundām skolēnos veicina pozitīvu attieksmi pret mācīšanās procesu.)</p> <p>- <i>Līdzsvara balanss starp zīmēšanu un prasmju, zināšanu attīstīšanu:</i> to virzīt un ietekmēt var skolotājs, jau pašā mācību paņēmiena īstenošanas sākumā, atrunājot ar skolēniem konkrētus veicamā darba kritērijus, kas informē par kvalitatīvi paveiktu darbu. Tāpat skolotājam jāpārlicinās, vai skolēns pirms informācijas pārneses simbolos ir atlasījis būtiskāko informāciju.</p> <p><i>Grūtības izdomāt, ko ar to darīt:</i> jebkuram gala produktam, ko radījuši skolēni ir jābūt praktiski izmantojamam tālākajā mācību stundas procesā vai tēmas ietvaros</p>
5. Informācijas ieguve no vairākiem piedāvātajiem avotiem internetā un tās struktūrēšana,	<i>Skolēns iegūst nepieciešamo informāciju par tēmu, izmantojot vairākus avotus internetā. Informāciju</i>	<p>Māca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - efektīva interneta resursu izmantošana, lai iegūtu nepieciešamo informāciju; - skolēnus komunicēt ar skolotāju, klasesbiedriem, izmantojot virtuālos saziņas veidus 	<p>IT izmantošana mācību stundā padara mācību stundas 40 minūtes efektīvākas, jo tiek ietaupīts laiks uz ierastajām aktivitātēm. Skolotājs stundas gaitā spēj daudz vairāk ar skolēniem izdarīt, izmantojot IT.</p> <p>- <i>Internetā informācija ir neprecīza un neobjektīva-</i> skolēni ievāks neprecīzu informāciju: pirms šī paņēmiena realizēšanas, skolotājam ir</p>

<p>izmantojot Google Docs</p>	<p><i>strukturē, izmantojot Google diska lietotni Google Docs, kas ļauj vairākiem skolēniem vienlaicīgi no dažādiem pieejas punktiem strukturēt doto tematu.</i></p>	<p>Veido un attīsta: - prasmes vienlaicīgi strādāt ar vairākiem informācijas avotiem, līdzīgā un papildinošā atrašana;</p>	<p>nepieciešams sagatavot atbilstošas darba lapas Google Docs, kurās norādīts mērķis, veicamais uzdevums, norāde uz literatūru, kura jāizmanto.</p>
--------------------------------------	--	--	---

Izdales materiāls skolēniem „Senās civilizācijas Tuvajos Austrumos”

1. Fenīķija un Hetu valsts, Līdija

a) Ievāc informāciju individuāli:

Fenīķija:

- * Fenīķiešu civilizācijas rašanās un izveidošanās
- * Fenīķiešu daba
- * Fenīķiešu izgudrojumi

Hetu valsts un Līdija :

- * Hetu sasniegumi/paveiktais
- * Līdijas sasniegumi

b) salīdzina informāciju starp grupas biedriem

c) liek vizuāli uz papīra visu informāciju

2. Persija

a) Ievāc informāciju individuāli:

- * Persijas dabas apstākļi un atrašanās vieta
- * Persiešu valdnieks Kīrs un tā paveiktais
- * Persiešu sasniegumi
- * Persiešu reliģija

b) salīdzina informāciju starp grupas biedriem

c) liek vizuāli uz papīra visu informāciju

3. Indiešu uzskati un sabiedrība

a) Ievāc informāciju individuāli:

- * uzskati par to, kā jādzīvo cilvēkam
- * varnu sistēmas raksturojumus: pienākumi katrai varnai
- * Varnu sistēmas likumi
- * Buda un budisma mācība

b) salīdzina informāciju starp grupas biedriem

c) liek vizuāli uz papīra visu informāciju

4. Indiešu sasniegumi

a) Ievāc informāciju individuāli:

- * indiešu attieksme pret izgudrojumiem
- * sasniegumi/izgudrojumi- rakstībā, matemātikā, cilvēka garīgajā izkopšanā
- * indiešu literatūra- vēdas, pazīstamākie eposi
- * indiešu uzskati par pasauli
- * indiešu galvenie dievi un to pienākumi

b) salīdzina informāciju starp grupas biedriem

c) liek vizuāli uz papīra visu informāciju

5. Ķīniešu pasaules uzskats

a) Ievāc informāciju individuāli:

- * ķīniešu pielūgšanas objekts tempļos
- * ķīniešu uzskats par „iņ” un „jan”
- * Konfūcijs un viņa uzskati
- * Laodzi un viņa uzskati
- * ķīniešu sasniegumi

b) salīdzina informāciju starp grupas biedriem

c) liek vizuāli uz papīra visu informāciju

Darba lapa ar apgalvojuma teikumiem par Senajām civilizācijām Tuvajos Austrumos.

Senās civilizācijas Tuvajos Austrumos
Nosaki, kurš no dotajiem apgalvojumu teikumiem ir paties (P) un nepaties (N)! (Nepatiesie teikumi jāizlabo par patiesiem!)

1. Feniķija, Hetu valsts un Līdija

- 1.1. Heti bija vieni no pirmajiem, kas iemācījās apstrādāt akmeni.
- 1.2. Feniķijā cilvēki nodarbojās ar zvejniecību, jo zeme bija akmeņaina.
- 1.3. Pateicoties līdiešiem, radās preču-naudas attiecības.

2. Indiešu uzskati un sabiedrība

- 2.1. Indieši ticēja, ka dvēsele nepārdzimst.
- 2.2. Indieši uzskatīja, ka cilvēks piedzimst kādā varnā un viņam visu mūžu tajā ir jānodzīvo.
- 2.3. Vīzēmākā varna bija šūdras (kalpi), kas kalpoja pārējām varnām.

3. Indiešu sasniegumi

- 3.1. Jogas dzimtene ir Indija.
- 3.2. Indiešu senākie sacerējumi bija eposi.
- 3.3. Nulles izgudrošana ir indiešu sasniegums.

4. Ķīniešu pasaules uzskats

- 4.1. Ķīnieši pielūdza senos valdniekus nevis dievus.
- 4.2. Laodzi uzskatīja, ka cilvēkam jādzīvo tā, lai viņa darbi un vēlmes sakristu ar dabas ceļu un cilvēka ceļu.
- 4.3. Ķīniešu izveidotais In-Jaņ simbols ietvēra labā un ļaunā līdzsvara ideju.

5. Ķīniešu sasniegumi

- 5.1. Ķīnieši pirmie sāka lietot zvanus, bungas un dakšas.
 - 5.2. Lielais zīda ceļš bija specializēta tehnika zīda izgatavošanā.
-
-

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā «Inovatīva un praksē balstīta pedagogu izglītības ieguve un mentoru profesionālā pilnveide».

Nr.2010/0096/1DP/1.2.1.2.3./09/IPIA/VIAA/001

Diplomdarbs „Mācību paņēmieni 6. klases skolēnu teksta izpratnes veidošanā vēstures mācību procesā” izstrādāts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē un Vēstures un filozofijas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Sandris Rakauskis
(paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: profesore Dr. ped. Rudīte Andersone _____ __.__.201__.
(paraksts)

Recenzents: Sarmīte Goldmane

Darbs iesniegts LU PPMF Pieaugušo pedagoģiskās izglītības centrā __.__.201__.

Dekāna pilnvarotā persona: _____ , _____
(vārds, uzvārds) (paraksts)

Darbs aizstāvēts Valsts pārbaudījuma komisijas sēdē

__ . __.201__ . protokola nr. _____, vērtējums: _____

Komisijas sekretārs: _____
(vārds, uzvārds, paraksts)